

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

F. NIETZSCHE VE HİRİSTİYANLIK

Yüksek Lisans Tezi

HALİME ÇELİK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

F. NIETZSCHE VE HİRİSTİYANLIK

Yüksek Lisans Tezi

HALİME ÇELİK

Danışman: Prof. Dr. İSMAİL TAŞPINAR

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİNLER TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi HALİME ÇELİK'mın F.NIETZSCHE VE HİRİSTİYANLIK adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 4.07.2019 tarih ve 2019-20/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi9.7.2019.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Prof. Dr. İSMAİL TAŞPINAR	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. ÖMER FARUK HARMAN	
3.	Jüri Üyesi Prof. Dr. ALİ COŞKUN	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Halime ÇELİK
Ana Bilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Dinler Tarihi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - 2019
Anahtar Kelimeler	: Nietzsche, Hıristiyanlık, eleştiri

ÖZET

Friedrich Wilhelm Nietzsche, XIX. yüzyıl Avrupası'nın en önemli düşünürlerinden biridir. Onun Hıristiyanlığa yönelik eleştirileri felsefesinin temel karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Bu eleştiriler XIX. yüzyıl ve sonrasında derinden etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı Nietzsche'nin Hıristiyanlık hakkındaki düşüncelerini ele alarak, Nietzsche'yi ve Hıristiyanlık eleştirisini tanıtmaktadır. Bu hedef doğrultusunda çalışma boyunca Nietzsche'ye bütüncül bir şekilde yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı ilk olarak Nietzsche'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ardından Hıristiyanlık ile arasındaki bağ irdelenmiştir. Son olarak ise Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Halime ÇELİK
Field : Philosophy and Religious Studies
Programme : History of Religion
Supervisor : Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR
Degree Awarded and Date : Master - 2019
Keywords : Nietzsche, Christianity, criticism

ABSTRACT

Friedrich Wilhelm Nietzsche is one of the most important philosophers in the nineteenth century of Europe. His critiques of Christianity constitute the main characteristic of his philosophy. These criticisms have profoundly influenced the nineteenth century and beyond. This study aims to introduce Nietzsche and his critique of Christianity by considering Nietzsche's thoughts on Christianity. To this end, Nietzsche was approached holistically throughout the study. For this reason, firstly information about Nietzsche's life and works was given and then the connection with Christianity was examined. Finally, Nietzsche's critique of Christianity has been extensively studied.

ÖNSÖZ

Friedrich Wilhelm Nietzsche XIX. yüzyılın önemli filozoflarından biridir. Onun felsefesini oluştururken değindiği konular genel itibariyle, doğrudan yahut dolaylı olarak Hıristiyanlıkla ilişkilidir. Hıristiyanlık hakkındaki düşünceleri yaşamış olduğu çağ ve sonrasını derinden etkilemiştir. Söz konusu düşünceler eleştirel ve özgün bir dokuya sahip olmaları dolayısıyla oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışma aracılığıyla Nietzsche'nin Hıristiyanlık hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle Hıristiyanlığın, dışarıdan bir gözlemci aracılığıyla değil; geleneğin bizzat içinde yer almış biri olan Nietzsche tarafından nasıl değerlendirildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Nietzsche'yi ve Hıristiyanlık eleştirisini tanıtmaya gayret edilen bu tezin ülkemizde yapılan, Batı'daki Hıristiyanlık eleştirilerine dair çalışmalara, ufak da olsa katkı sağlaması umut edilmektedir. Bu bağlamda öncelikli olarak, konuyu çalışmamı tavsiye eden ve tezin yazım süreci boyunca bana vakit ayıran, kıymetli danışman hocam Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR'a teşekkürü borç bilirim. Aynı şekilde engin fikirleri ve yol göstericiliğiyle bu çalışmanın oluşmasına zemin hazırlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN'a şükranlarımı arz ederim. Son olarak beni yetiştiren ve desteklerini benden esirgemeyen değerli anne ve babama, her daim yanımda olan sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım.

Halime ÇELİK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi

GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
II. ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ	2
III. KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM **NIETZSCHE’NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI VE**

I. NIETZSCHE’NİN YAŞADIĞI DÖNEM	7
II. NIETZSCHE’NİN HAYATI VE ESERLERİ	14

İKİNCİ BÖLÜM **NIETZSCHE VE HİRİSTİYANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ**

I. NIETZSCHE’NİN HAYATINDA HİRİSTİYANLIĞIN YERİ	31
II. NIETZSCHE’NİN HİRİSTİYAN DİNİNE YAKLAŞIMI	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **NIETZSCHE’NİN HİRİSTİYANLIK KRİTİĞİ**

I. TANRI KAVRAMI ELEŞTİRİSİ	46
A. Hıristiyanlığın Tanrı İnancını Yorumlama Şekli	46
B. Musevi Geleneğin Hıristiyan Tanrı İnancına Etkisi	48
C. Tanrının Ölümü	50
II. PAVLUS ELEŞTİRİSİ	53
A. Hıristiyan Tanrı İnancına Etkisi	53
B. Çarmıh Öğretisine Etkisi	55
C. Yeni Ahit’in Teşekkülüne Etkisi	58

III. YENİ AHİT ELEŞTİRİSİ	60
A. Nietzsche ve Yeni Ahit	60
B. Yeni Ahit'in Otorite Olarak Kabul Edilmesi	62
C. Mutlak Bilgi Kaynağı Olarak Görülmesi	63
IV. ÇARMIH ÖĞRETİSİ ELEŞTİRİSİ	66
A. İsa'nın Öğretisiyle Ters Düşmesi	66
B. Kurtuluş Düşüncesi	69
V. KİLİSE KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ	70
A. Hıristiyan İncasının Tahrif Edilmesi	70
B. İnsan Doğasına Etkisi	71
C. Kilisenin Otorite İsteği	74
VI. RAHİPLİK KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ	75
A. Rahiplerin Otoriterliği	75
B. Değer Yargılarına Müdahale Etmeleri	80
VII. HİRİSTİYAN METAFİZİĞİ ELEŞTİRİSİ	82
A. Hıristiyanlığın Metafizik Anlayışı	83
B. Yaşanılan Dünyanın Değersizleştirilmesi	85
C. Metafizik Aracılığıyla Tasarlanan Öteki Dünya: Ahiret İncası	86
VIII. HİRİSTİYAN AHLAKI ELEŞTİRİSİ	88
A. Hıristiyanlığın Ahlakı Kullanış Amacı	89
B. Efendi ve Köle Ahlakı	91
C. Sürü Ahlakı	94
D. Hıristiyan Ahlakının Temel Kavramları	97
D. Musevi Geleneğin Değerlerini Değiştirme Çabası	100
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

<i>Bk.</i>	Bakınız
<i>C.</i>	Cilt
<i>Çev.</i>	Çevirmen
<i>Ed.</i>	Editör
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı

GİRİŞ

Alman filozof Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900), XIX. yüzyıl ve sonrasının düşünce dünyasını derinden etkilemiştir. Onun felsefesi yaşamış olduğu yüzyıla hâkim olan tüm değerleri revize etmeye yöneliktir. Söz konusu bu değerler Hıristiyan değerleridir. Hıristiyanlık eleştirisi, onun felsefesinin temel karakteristik özelliği olarak görülmektedir. Düşünceleri, değindiği konular itibariyle çoğunlukla Hıristiyanlıkla ilişkilidir. Bu çalışma Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisi ve bu bağlamda eserlerinde yer alan fikirlerinin analiz edilmesi şeklinde tasarlanmış, "F. Nietzsche ve Hıristiyanlık" olarak isimlendirilmiştir.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Nietzsche'nin düşünceleri felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu düşünceler doğrudan din olgusuyla olduğu gibi Hıristiyanlıkla da ilişkilidir. Batı'da yapılan çalışmalarda Hıristiyanlıkla ilgili kısım dikkate alınırken; Türkiye'de meselenin bu boyutu ihmal edilmiştir. Bunun yerine Nietzsche'nin daha çok din mefhumuna yönelik fikirleri üzerine yoğunlaşmış, felsefesi ateizm savunusu bağlamında kullanılmıştır. Bu çalışmada Nietzsche'nin Hıristiyanlıkla ilgili düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma içerisinde öncelikli olarak Hıristiyanlığın, hayatının ilk dönemlerinde dindar bir Hıristiyan olan Nietzsche üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir. Ardından Hıristiyanlıktan nasıl uzaklaştığı, Hıristiyanlığa ve öğretilerine dair yaptığı sorgulamalar incelenecektir. Dinin kapsamına giren Tanrı, ahlak, metafizik gibi konuları Nietzsche'nin Hıristiyan teolojisi bağlamında nasıl ele aldığı ve izah ettiğinin tasvir edilmesi sağlanacaktır. Bu yolla dışarıdan bir gözlemcinin değil; geleneğin bizzat içinden gelen bir kişinin Hıristiyanlığa bakışının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Nietzsche'nin Hıristiyanlığa dair olumsuz düşünceleri, bu düşünceleri izah etme isteği ve kaygısı yazmış olduğu eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Eserlerinde yer alan çoğu eleştiri, bütünüyle din olgusuna değil; Hıristiyanlığa yöneliktir. Ancak bu

ayrımın her zaman doğru bir şekilde yapılmaması eleştirilerin anlaşılabilirliğiyle ilgili birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Bu nedenle tezin kapsamı açısından Nietzsche'nin eserlerinin tahlil edilmesi gereklilik arz etmektedir. Çalışmanın genelinde, eserler Hıristiyanlık eleştirisi bağlamında incelenecektir. Bu yolla Nietzsche'nin Hıristiyan dinine dair düşüncelerinin, diğer dinlere ve din olgusuna yönelik düşüncelerinden ayırt edilmesi hedeflenmektedir.

II. ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, XIX. yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Nietzsche'nin Hıristiyanlık hakkındaki düşüncelerini ele alarak, Nietzsche'yi ve Hıristiyanlık eleştirisini tanıtmaktır. Bu hedef doğrultusunda, çalışma üç ana başlığa ayrılmıştır: 1. "Nietzsche'nin Yaşadığı Dönem, Hayatı ve Eserleri", 2. "Nietzsche ve Hıristiyanlık Arasındaki İlişki", 3. "Nietzsche'nin Hıristiyanlık Kritiği". Söz konusu üçlü tasnif aracılığıyla Nietzsche'nin yalnızca Hıristiyanlık hakkındaki eleştirilerinin değil; aynı zamanda Hıristiyanlık ile ilişkisinin, yaşadığı çağın onun düşüncelerini nasıl etkilediğinin izah edilmesi sağlanacaktır.

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisini önemli kılan hususlardan biri, dindar bir Hıristiyan ailede doğup, çocukluğunda iyi bir Hıristiyanlık eğitimi almış olmasıdır. Aldığı eğitime ve ailesine rağmen o, Hıristiyanlığa yönelik son derece keskin eleştirilerde bulunmuştur. Bu nedenle yaşadığı aile ortamı, kurmuş olduğu dostluklar, almış olduğu eğitim ve ilgi alanları düşüncelerinin anlaşılması noktasında dikkate alınması gereken konulardır. Nietzsche'nin Hıristiyanlıkla ilgili düşünceleri felsefesinin merkezini ve çıkış noktasını oluşturmaktadır. O, bu düşüncelerini kendi yazmış olduğu eserler aracılığıyla dile getirmiştir. Çalışmanın kapsamı bağlamında bu eserlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve içeriğinin belirlenmesi gerekli görülmüştür. Karmaşık ve anlaşılması güç bir yapıya sahip olan eserlerin, daha kolay anlaşılabilmesi için yazılmış olduğu tarihler baz alınıp, üç farklı döneme ayrılarak incelenmesi planlanmıştır. Bu yolla Nietzsche'nin düşüncelerinin ve felsefesinin oluşum sürecinin, eserlerine nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır. Eserlerinin anlaşılması, onun eleştirisinin doğru yorumlanabilmesi açısından oldukça önem ifade etmektedir.

Bunların dışında Nietzsche'nin hayatında Hıristiyanlığın yerinin anlatılması, yani Nietzsche ve Hıristiyanlık arasındaki ilişkinin kurulması planlanmıştır. Protestan bir papazın oğlu olan Nietzsche'nin hayatında Hıristiyanlığın nasıl bir rol oynadığı sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır. Öncelikli olarak ailesinin sahip olduğu dini anlayışın belirtilmesi, ardından bu anlayışın Nietzsche'nin hayatını nasıl etkilediği, bu açıdan ailesiyle arasında bir uyum olup olmadığı konusu işlenecektir. Yaşamının ilk dönemlerinde dindar bir Hıristiyan olan Nietzsche'nin Hıristiyanlıktan kopuş sürecinin ne zaman ve nasıl gerçekleştiği anlatılacak, onun Hıristiyanlıktan uzaklaşmasının altında yatan sebepler tahlil edilecektir. Bu yolla Nietzsche'nin yaşamış olduğu hayatın, onun Hıristiyanlık tasavvurunu ve eleştirisini nasıl etkilediğinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisi ele alınırken deskriptif ve belgesel gözlem metodu kullanılması planlanmaktadır. Felsefesinin Hıristiyanlık kritiğinden ayrı okunması ve anlaşılması mümkün olmayan Nietzsche'nin eleştirileri, değindiği konular itibarıyla ayrı başlıklar halinde sınıflandırılarak aktarılacaktır. Daha öncede belirtildiği gibi söz konusu eleştiriler büyük oranda Hıristiyanlığa yönelik olup Hıristiyan öğretilerini hedef almaktadır. Çalışma boyunca Nietzsche'nin din kaynaklı görüşlerinin çoğunda bu durumun gözlemlendiği, eserleri referans alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Konunun sınırlarının oldukça geniş olması ve Hıristiyanlıkla ilgili birçok hususu kapsamaması nedeniyle bahsi geçen Hıristiyan öğretilerinin, yalnızca Nietzsche'nin bakış açısından tasvir edilmesi hedeflenmiştir. Konunun bağlamından uzaklaşmamak ve odak noktasını kaybetmemek için, öğretilerin Hıristiyan dinindeki karşılıklarına dair geniş bir anlatım planlanmamıştır. Bu doğrultuda Nietzsche'nin Hıristiyanlığa dair eleştirileri, gerekçeleriyle beraber ve Hıristiyanlığın hangi yönüne isabet ettiği göz önünde bulundurularak incelenecektir. Nietzsche'nin felsefesini, Hıristiyanlığı ciddi noktalarda tenkit eder bir şekilde oluşturduğunun fark edilmesi sağlanmaya çalışılacaktır. Böylelikle Nietzsche'nin probleminin büyük oranda Hıristiyanlık ile olduğu açıklanarak, eleştirilerinin çıkış noktasında din karşıtlığının değil; Hıristiyanlık inancının yer aldığı kanaati üzerinde durulacaktır.

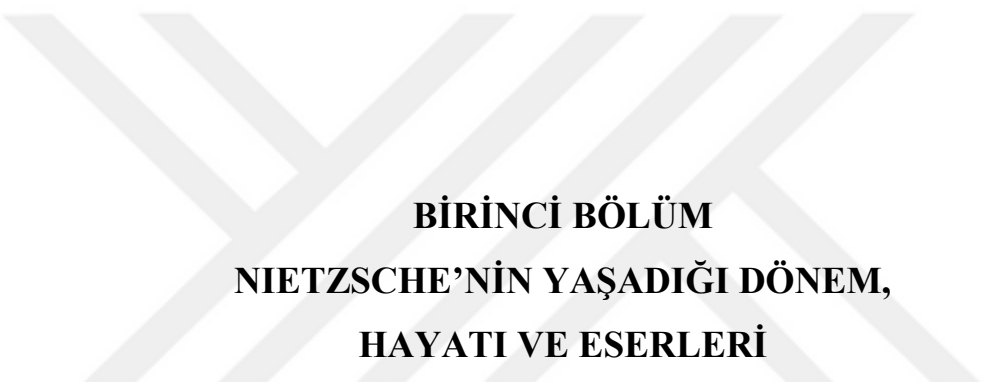
III. KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ

Bu çalışmada kaynak olarak Nietzsche'nin yazmış olduğu ve günümüze kadar ulaşan eserlerinin Türkçe ve İngilizce tercümelerinden istifade edilmiştir. *Deccal (Der Antichrist)*, *İyinin ve Kötünün Ötesinde (Jenseits von Gut und Böse)*, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne (Zur Genealogie der Moral)*, *Putların Alaca Karanlığında (Gotzen-damerung)*, *David Strauss: İtirafçı ve Yazar (David Strauss: der Bekenner und der Schiftsteller)*, *Tan Kızılığı (Morgenröthe)*, *Güç İstenci (Der Wille zur Macht)* konuyla olan bağlantıları açısından öne çıkan eserlerdir.

Bu kaynaklar dışında Julian Young'ın *Nietzsche* adlı eserinden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Young'ın eseri Nietzsche'nin hayatına dair yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biridir. Yazmış olduğu mektuplara değin yaşamıyla ilgili pek çok konu Nietzsche'nin hayatını detaylıca aktarabilmek için kullanılmıştır. Özellikle tezin Nietzsche'nin hayatıyla ilgili kısmında bu eserden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra biyografik yönüyle öne çıkan bir diğer eser de Rüdiger Safranski tarafından hazırlanan *Nietzsche A Philosophical Biography* isimli eserdir. Eserde Nietzsche'nin yaşamı, ayrı konu başlıkları halinde sınıflandırılarak ele alınmıştır. Eser Nietzsche'nin yaşamına kapsamlı bir bakış sunması dolayısıyla önemlidir. Bunun yanı sıra Cambridge yayınlarından çıkan *The Cambridge Companion to Nietzsche* isimli kolektif çalışmadan araştırma süresince istifade edilmiştir. Bu eser Nietzsche'nin felsefesini ve Hıristiyanlık hakkındaki eleştirisini bütün yönleriyle ele almaya çalışan oldukça önemli bir eserdir. Araştırmanın Nietzsche ve Hıristiyanlık arasındaki ilişkinin ele alındığı bölümünde eserden büyük oranda yararlanılmıştır. Bunların dışında kullanılan kaynaklar arasında Türkçe'ye tercüme edilmiş Gilles Deleuze *Nietzsche ve Felsefe*, Michael Tanner *Düşüncenin Ustaları: Nietzsche*, Fernando Savater *Nietzsche'nin İdeası*, isimli eserler vardır. Deleuze'un eseri Nietzsche'nin eserlerinde oldukça karmaşık ve dağınık halde bulunan konuları, belli başlıklar altında toplayarak tasnif etmektedir. Böylelikle Nietzsche'nin Hıristiyanlık hakkındaki fikirlerinin ele aldığı diğer konulardan ayırt edilmesini sağlamaktadır. Eserde Nietzsche'nin; Tanrı inancı ve Tanrının ölümü, İsa'nın kurtarıcılığı, rahiplik sınıfının oluşum süreci, çarmıh hadisesi gibi konular hakkındaki görüşleri detaylıca işlenmektedir. Tanner'in çalışması, Nietzsche'nin eserlerini, yazılış

tarihleri baz alınarak kronolojik olarak incelenmesi dolayısıyla oldukça önemlidir. Kullanılan bu metot, eserlerin yazım süreçlerinin Nietzsche'nin yaşamının hangi dönemine denk düştüğü hakkında fikir yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Savater'in, *Nietzsche'nin İdeası* isimli eseri, Nietzsche'nin yaşamıyla ilgili kilit bilgiler sunarak bu bilgiler ışığında, felsefesinin incelemesini yapmaktadır. Savater, Nietzsche'nin yaşamış olduğu XIX. Yüzyıl ortamını analiz etmekte ve Nietzsche'nin çağı için ifade ettiği değeri tartışmaktadır. Aynı zamanda Tanrının ölümü bahsini ele almakta ve bu ifadeyi çözümlenmeye çalışmaktadır. Savater'in Tanrının ölümü ifadesine ilişkin yorumu, tezin konusuyla doğrudan bağlantılı olan bu hususun, farklı bir perspektiften nasıl değerlendirildiğinin görülmesi bakımından önemlidir. Eserde ayrıca Nietzsche'nin Pavlus hakkındaki yorumu ele alınmıştır. Nietzsche tarafından iddia edilen, Hıristiyanlığın Pavlus'un müdahalelerinden müteşekkil bir oluşum olduğu konusu işlenmiştir. Eser Nietzsche felsefesinin anlaşılması ve analiz edilmesine oldukça fayda sağlamıştır. Bu eserler dışında Mauricio Lapchik Minski "*Nietzsche and the New Testament: Jesus, Paul, and the Gospel According to John*", Edwin Dodge Hardin "*Nietzsche's Service to Christianity*", Mehmet Fatih Işık, "*Nietzsche'de Tanrının Ölümü ile Oluşan Boşluğun Üstinsan ile İnşa Edilmesi*", Hüseyin Aydın, "*Nietzsche Metafiziğinde Güç İstemi*" isimli makalelerden istifade edilmiştir. Araştırma bu eserler referans alınarak oluşturulmuş bir çalışmadır.

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisinin ele alındığı bu çalışmada, Nietzsche'ye mümkün olduğunca bütüncül şekilde yaklaşılmaya gayret edilmiştir. Nietzsche'nin eleştirilerine ve onu bu eleştirilere yöneltten faktörlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
NIETZSCHE’NİN YAŞADIĞI DÖNEM,
HAYATI VE ESERLERİ

I. NIETZSCHE’NİN YAŞADIĞI DÖNEM

Nietzsche’nin yaşamış olduğu XIX. yüzyıl, hemen her alanda büyük değişimlerin meydana geldiği bir dönemdir. Bu yüzyılda felsefe, Amerika ve Rusya’nın katkılarıyla çok daha geniş bir alana yayılmış, yalnızca Batı’nın filozoflarının tahakküm alanında olmaktan çıkmıştır. XVII. yüzyıldan beri yeniliğin başlıca kaynağı olan bilim aracılığıyla yeni keşifler yapılmıştır. Makine üretimi ve sanayileşme sonucunda toplumsal yapı köklü bir değişime uğramıştır. Toplumlar eski geleneklerin insan hayatına rehberlik ettiği küçük cemaatlerden, din ve kültürde çoğulluğun olduğu büyük cemaatlere dönüşmüştür. Düşüncede, siyasette ve ekonomide geleneksel sistemlere karşı yaşanan hem felsefi hem siyasal başkaldırı, o zamana kadar dokunulmaz sayılan birçok inanca ve kuruma yönelik saldırılara yol açmıştır.¹

XIX. yüzyıl, ayrı ve güçlü karşıtlıklarla bir araya gelen zıt felsefeleri içerisinde barındıran bir çağ olmuştur. Bilimler çağı olarak da anılan XIX. yüzyılda akılcılık modernite² çatısı altında Aydınlanma’dan³ bu yana var olan popülaritesini korumaya devam etmiştir. Ancak bu çağın -Nietzsche’nin de dahil olduğu- kimi filozofları gerçekliğin sanıldığı kadar rasyonel olmadığını dile getirmiştir. Bu filozoflar, modern düşüncenin dayanağı olan akli, eleştiriye tabi tutarak bilimciliğe meydan okumuş ve bunun sonucunda akıldışını öne çıkaran çeşitli felsefi görüşler ortaya çıkmıştır. İdealizme karşı pragmatizm, pozitivistliğe karşı irrasyonelizm, liberalizme karşı ise Marksizm vücut bulmuştur.⁴

¹ Robert Hollinger, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler**, Ahmet Cevizci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005, s. 45.

² Modernite; XVII. Yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonrasında bütün dünyayı etkisi altına alan bir yaklaşımdır. Moderniteyi meydana getiren bileşenler; akılcılaştırma veya rasyonalizyon, sekülerleşme, farklılaşma, bireycileşme gibi hususlardır. Modernlik salt değişim ya da olaylar silsilesi değildir. Akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Bu bağlamda siyaset, din, ekonomi, aile yaşamı ve sanat gibi yaşamın çeşitli alanlarında farklılaşma sürecidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ergun Temizkaya, “Modernite ve Postmodernite: Bazı Parametreler Açısından Bir Yaklaşım”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/270516>, 20/02/2019.

³ Aydınlanma; Batı’nın hayatında, ticaret ve sanayileşme yoluyla ve burjuvazinin zuhuruyla birlikte gerçekleşen büyük ve çok temelli dönüşümle belirlenen tarihsel dönem ya da sürecin kültürel ifadesidir. Kapitalizmin doğduğu ve geliştiği ilk ülke olan İngiltere’de başlayıp esas Fransa’da güç kazanan, feodal koşulları nedeniyle en geç Almanya’ya erişen ve nihayet XX. Yüzyılda birçok ülkenin modernleşme projelerinde ifadesini bulan bu entelektüel hareket her şeyden önce mutlak bir akılcılıkla, insan davranışının yegâne rehberinin, gelenek ya da din değil de kendisi dışında başka hiçbir kaynaktan yardım görmeyen akıl olduğuna beslenen inançla karakterize olur. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Cevizci, **Aydınlanma Felsefesi Tarihi**, 1. Basım, Bursa: Livane Matbaası, 2002, s. 9.

⁴ Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi**, 7. Basım, İstanbul: Say Yayıncılık, 2017, s. 796.

Aydınlanma akılcılığının devamı ve yansıması niteliğinde olan moderniteye önemli bir tepki geliştiren, onun akılcı indirgemeciliğine ve nesnel kesinliğe sahip olma iddialarına karşı gelen anlayış, felsefeye ve Batı düşüncesine çok önemli bir etki yapmıştır. Batı'nın kültürüne, sanatına ve edebiyatına, dini ve metafizik tasavvuruna, siyasetine, ahlaki ideallerine ilham kaynağı olmuştur. Siyaset felsefesine yapmış olduğu etkinin bir sonucu olarak bu çağda, evrenselciliğin yerine milliyetçilik öne çıkmıştır. Özgür ve eşit bireylerden meydana gelen toplum idealinin yerini, her insanın konumunun farklı olduğu, geleneksel ve organik toplum ideali almıştır. Doğal ile manevi olan arasında bir köprü olduğuna inanılan sanata da -akıl yerine muhayyileyi öne çıkarması dolayısıyla- özel bir önem atfedilmiştir. Modernite karşıtı bu düşünce, yanlış ve ikinci dereceden bir güç olarak gördüğü akıl otoritesine karşı çıkmış, aklın yaptığı tüm ayrımların yapay olup gerçekliği parçaladığını ve anlaşılmaz hale getirdiğini savunmuştur. Rasyonel analiz ya da deneysel araştırmanın yerine sezgi ve duyguyu öne çıkarmıştır. Asıl önemli olan dinamikleri akıl ve algı değil; muhayyile ve irade olarak görmüştür. Aydınlanmacı zihniyetin aksine insana akıl nedeniyle değil; duyguları, sanatsal yaratıcılığı, kendini ifade ve inşa etme özelliği nedeniyle değer vermiştir. Aydınlanma akılcılığının toplum, siyaset ve ahlak teorileri noktasında yetersiz kaldığını savunmuştur.⁵

XIX. yüzyıl Avrupası'nda evren, modernist düşünürler tarafından birçok araştırmanın nesnesi haline getirilmiştir. Evrene dair yapılan araştırmalar neticesinde deneysel yöneme olan ihtiyaç ve güven artmıştır. Özellikle *Türlerin Kökeni* adlı yapıtı ile evrim teorisini gündeme getiren Charles Darwin (1809-1882), bütün bir çağı etkilemiştir. Darwin, doğanın yaradılışa bağlı olan bir planın eseri olduğu yönündeki inancı yadsıyarak kör bir süreç tarafından meydana getirildiğini (rastlantı ilkesi) ileri sürmüştür.⁶ Yine bu dönemde dinin kaynağına dair birtakım görüşler ortaya atılmış ve belli oranda kabul görmüştür.⁷ Bunun akabinde insanla ilgili dinci görüşler; Havva ile

⁵ Bertrand Russell, **Batı Felsefesi Tarihi**, Ahmet Fethi (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017, s. 408.

⁶ Otfried Höffe, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Okşan Nemlioğlu Aytolu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2008, s. 279.

⁷ Dinin kaynağına dair görüşler için bk. İsmail Taşpınar, **Dinler Tarih ve Sembolizm**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017, s. 28-34.

Âdem anlatısı, insanın özel bir önemle yaratılmış olduğu ve özünün göklerden geldiği şeklindeki inançlar temelinden sarsılmıştır.⁸

Bu çağda dini büsbütün reddeden ya da onu ancak rasyonel bir deizm boyutunda kabul eden modern düşünce karşısında, Tanrı'ya ve dine yönelik farklı ve daha derinlikli bir tutum da ortaya çıkmıştır. Tanrı, deizmin Tanrı'sından ziyade; mistisizmin, panteizmin ve içkin kozmik sürecin Tanrı'sı, doğanın ve insan ruhunun içindeki esrarengiz bir yaratıcı güç olarak tasarlanmıştır. Geleneksel dini hiyerarşilere, dini kurum ve ritüellere karşı çıkmış ancak "kutsal" kavramı tamamıyla yok sayılmamıştır.⁹ Tüm bunların sonucunda, Ortaçağdan itibaren gündeme gelen akıl-iman bölünmesi ve moderniteyle birlikte ortaya çıkan bilim-din ayrışması, XIX. yüzyılın ortalarında yeni bir form kazanmış, özne-nesne, iç dünya-dış dünya, insan-doğa bölünmesine dönüşmüştür. Ancak aydınlanmacı akılcılık tüm bu karşı çıkışlara rağmen varlığını sürdürmüştür; bilim, modern dünya görüşünün çekim merkezi olmayı bu yüzyılda da devam ettirmiştir.

XIX. yüzyılın en kapsamlı ve en derin sorgulayıcılarından biri olan Nietzsche, bu yüzyılın en belirgin özelliğinin fikri kaos ve belirsizlik olduğunu düşünmektedir. Onun XIX. yüzyıl Avrupa kültürüne dair yorumu eleştirel bir zeminde gerçekleşmektedir. Aydınlanmacı bakış açısının beraberinde getirdiği dağınık bir teknik bilgi alanı, dünyaya dair belirlenen hayali hedefler ve düşünme eyleminin minimuma indirilerek pasifleştirilmesi, eleştirilerinde öne çıkan noktalar. Aydınlanma düşüncesinin olduğu ilk evrede bireylerin gelişimine katkı sağladığını ancak gelinen noktada halkları ve töreleri değiştirmeye çalışan, şiddet kullanan fevri bir forma büründüğünü ve tehlikeli bir hal aldığını düşünmektedir.¹⁰ Aydınlanma'nın saldırısının köklü olarak kilisenin teolojik dogmaları, gericiliği ve dünyevi erkiyle sınırlı kaldığını;

⁸ İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Nietzsche: Eylem Ödevi**, 3. Basım, İstanbul: Broy Yayınevi, 1997, s. 24.

⁹ "Kutsal" kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giriş**, Lale Arslan Özcan (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2014, s. 27-61; Mustafa Tekin, **Kutsal'ın serüveni: Modern ve Postmodern Süreçte Dinin Sosyolojik Açılım İmkani**, 1. Basım, İstanbul: Açılım Kitap, 2003.

¹⁰ Friedrich Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, 3. Basım, Mustafa Tüzel (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 117.

Hıristiyan ahlakıyla ilgili olan kısma; zayıflığın ve kinin yüceltildiği Hıristiyan idealine dair hiçbir şeye dokunmadığını öne sürmektedir.¹¹

Nietzsche'ye göre Rönesans'tan bu yana dini inancın bilhassa Hıristiyan inancının yerine getirilmeye çalışılan "bilim inancı" batıl bir karaktere sahiptir.¹² Bilim tarihsel, kültürel ve toplumsal bir fenomen olarak incelendiğinde "hakikat" olarak ortaya koymuş olduğu tüm düşüncelerin er ya da geç değiştiği görülecektir.¹³ Bilimin söz konusu yenilenen yapısı ve yol açtığı entelektüel sarsıntı, insanların zihninde sürekli güncellenen bir gerçeklik algısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu algının insanı bütün kesinlik ve sakinlikten, sonsuz gerçeklik inancından yoksun bırakmakta olduğunu söyleyen Nietzsche, bu durum karşısında insanın bir süre sonra yaşam karşısındaki gücünü ve cesaretini kaybedeceğini belirtmiştir. Bu sebeplerden ötürü yaşamış olduğu çağa hâkim olan, bilimin dinin alternatifi olduğu yahut dini gereksiz kıldığı şeklindeki düşünceyi eleştirmiştir. Ona göre bilim dünyaya ilişkin yapılan geçici yorumlardan yalnızca biridir.¹⁴ Mutlak hakikat arzusuna cevap veremeyen bilim, dini inancın yahut Hıristiyanlığın yerine geçebilecek bir şey değildir.¹⁵

Nietzsche bilimin etkisiyle beraber ateizmin yaygınlaşması durumunun, insanlığı kurtaracak değil çöküşe sürükleyecek bir hadise olduğunu düşünmektedir.¹⁶ Bir kırılma ve dönüm noktası olan XIX. yüzyılda, Nietzsche'ye göre hiçbir şey kendi ayakları üstünde sağlam durmamakta ve her şey tam inançtan yoksun bırakılmaktadır. Bir yandan Hıristiyanlığın etkisiyle akıldan duyulan nefret ve bu nefrete duyulan yatkınlığın had safhaya ulaştırıldığını öte yandan Hıristiyanlığa verilen bir tepki olarak

¹¹ Fernando Savater, **Nietzsche'nin İdeası**, Saliha Nilüfer (Çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 69.

¹² Karl Jaspers, **Felsefe Konuşmaları**, Abdurrahman Aliy (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018, s. 121.

¹³ Dave Robinson, **Nietzsche ve Postmodernizm**, Kaan H. Ökten (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2000, s. 24.

¹⁴ Robinson, s. 25.

¹⁵ Paolo D'lorio, **Platon Öncesi Filozoflar: Friedrich Nietzsche**, Nur Nirven (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018, s. 211.

¹⁶ Leo Strauss, **Nietzsche: İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Özgüç Orhan (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018, s. 279.

bilimin gereğinden fazla yüceltildiğini düşündüğü bu çağ, büyük bir çöküntünün, onun ifade ettiği şekliyle dekadansın¹⁷ çağıdır.¹⁸

Söz konusu çöküşü nihilizm¹⁹ kavramıyla ilişkilendiren Nietzsche, nihilizme sebep olan şeyin ise Hıristiyanlık olduğunu düşünmektedir.²⁰ Ona göre yapılması gereken şey kaderini sevmek iken Hıristiyanlık, kaderden nefret ederek yaşam akışına karşı çıkmaya çalışmış, akışın verdiği mutluluk yerine yaşamın reddini ve çoğu kez politik amaçlarla kullanılan yapay bir ahlaki öne çıkararak nihilizmi güçlendirmiştir.²¹

Bu görüşleri bağlamında Nietzsche'nin felsefesi, XIX. yüzyıl ortamında geleneksel-kültürel kalıplaşmış bütün değerlere, anlayışlara karşı bir isyan ve başkaldırı felsefesi olarak tanımlanmaktadır. Ona göre bu anlayışlar sistemci bir tavra sahiptir ve bu sistemci anlayışın ürünü olan tüm görüşler düşünce özgürlüğüne darbedir.²² Ancak Nietzsche, yalnızca XIX. yüzyılın içinde bulunduğu durumun ve koşulların betimlemesini yapmamış, bir yandan bu “kaotik” ve “anomi” durumundan öte yandan ise nihilizmden kurtulmanın arayışı içinde de olmuştur.²³ Bu yolla dini ideaları yeniden yapılandırmayı ve teolojik düşünmeye yeni bir uzam açmayı amaçlamıştır.²⁴

¹⁷ Düşme, çöküş, alçalma. Dekadans kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fehmi Baykan, **Nietzsche'nin Felsefesi**, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 17-73.

¹⁸ Friedrich Nietzsche, **Şen Bilim**, Çev: Ahmet İnam, 4. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2017, s. 26.

¹⁹ Bir düşünme biçimi olarak hiçbir değer tanımayan görüşlerin ortak adı olan nihilizm; epistemolojik, etik, politik vb. birçok alanda çeşitli biçimler altında ortaya çıkmaktadır. Tarihsel olarak sofistlere ve özellikle de Gorgias'a kadar geri götürülebilecek bir düşünce çizgisinin genel adı olan nihilizm, aslında anlamsızlık, boşluk ve hiçlik duygularının telkin ettiği bir düşünme ve yaşama biçimini ifade eder. Batılı düşünce ve yaşama biçimlerine özgülenmediği sürece çok daha gerilere -Budacılığa kadar- götürülebilecek bir anlama sahiptir. Bu anlamda nihilizm, hangi dönemde ve nerede olursa olsun, insanların bağlı kaldıkları en yüksek değer ve ideallerin işlevlerini yerine getirmediklerinde ortaya çıkan bir ruh durumuna eşlik eden bir yaşama ve düşünme biçimidir. Bu nedenle de bir varoluş sorunudur. Varoluşsal bir sorun olarak nihilizm, varoluşun anlamsızlık, boşunalık ve hiçliğine işaret eder. Klasik anlamıyla bir öğreti ve düşünme biçimi olarak alındığında nihilizmin anlamı budur. Ancak nihilizmin, bu varoluşsal sorunu da içine alan tarihsel bir olay olarak görüldüğü bir başka anlamı daha vardır. Bu anlamıyla nihilizm, tarihsel-kültürel yaşamın temelini, dolayısıyla zeminini kaybetmesine; bu yaşamı mümkün kılan ve besleyen değerlerin değersizleşmelerine ve böylece de kültürel-tarihsel yaşamın çözülmesine işaret eder. Nietzsche'nin tanımlayıp anlatmayı üstlendiği nihilizm de bu anlamdadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sebahattin Çevikbaş, “Nietzsche ve Nihilizm Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 15, S. 2, 2011; Bülent Diken, **Nihilizm**, Aylin Onacak (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 46-56.

²⁰ William Plank, **Nietzsche ve Varlık**, Cem Kılıçarslan (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Mitra Yayınları, 2012, s. 190.

²¹ Plank, s. 237.

²² Mehmet Fatih Işık, “Nietzsche'de Tanrı'nın Ölümü ile Oluşan Boşluğun Üstinsan ile İnşa Edilmesi”, **Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 2, Mart 2015, s. 415.

²³ Michel Guerin, **Kahraman Sokrates Nietzsche**, Kenan Sarılioğlu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Dharma Yayınları, 2006, s. 89.

²⁴ Recep Alpyağıl, **Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelenekler**, 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016, s. 124.

XIX. yüzyıl Hıristiyan Avrupası'nın içinde bulunduğu duruma ve kilise anlayışına karşı çıkan Nietzsche'ye göre bu dönemdeki Hıristiyan öğretisi ve kilise yönetiminin savunduğu dini yaklaşımlar ve değerler tamamen yozlaşmış durumlardan ibarettir. Böylesine yozlaşmış ve hakikatten uzaklaşmış olan öğretiyi ya da anlayışların insana ve topluma doğruyu gösterme ve öğretme imkânı söz konusu değildir. Nietzsche'nin felsefesinin hedefinde yer alan şey; hem yozlaşmış olan öğretilere karşı bir mücadele hem de çürümüş olan bu öğretilere alternatif ve yaşanılabilen bir değerler dünyası inşa etme çabasıdır.²⁵

Bu yüzyılın bir hastalıktan acı çeker gibi insanlığa acı çektirdiğini söyleyen Nietzsche, Avrupa kültürünün içinde bulunduğu bu durumun endişelendirici olduğu düşüncesindedir. Ona göre XIX. yüzyıl Avrupası bir felakete doğru adım adım sürüklenmektedir. Nietzsche bir önlem olarak şimdiye kadar egemen olmuş her türlü değerden uzaklaşılmasını ve değerlerin yeniden tanımlanmasını talep eder. Onun bu talebi neticesinde yaşamış olduğu döneme dek Batı'da felsefeye ve düşünce dünyasına hakim olan söylem biçimi köklü bir değişime maruz kalmıştır.²⁶ Çağına yaptığı söz konusu etki, çağının düşüncesine ait temel meseleleri ve entelektüel açıdan beylikleşmiş birbirine zıt yolları aynı anda eleştirmiş olmasıyla yakından ilişkilidir.²⁷ Bu duruma verilebilecek örneklerden biri, Nietzsche'nin bir yandan Hıristiyanlığı bütünüyle reddederken bir yandan dinin yerine geçirilmeye çalışılan bilimin otoriterliğini kabul etmemesi bir yandan da kazayla ortaya çıkan değişikliklerin avantaj yaratabilmesi düşüncesini eleştirerek Darwinizm'i reddetmesidir.²⁸

²⁵ Çağına hâkim olan söz konusu karmaşa ortamından ve değerler sisteminin sarsılmasının toplumsal yapıda meydana getirdiği bu kriz pozisyonundan Nietzsche'ye göre; ancak yeni bir insan tipolojisinin yaratılmasıyla kurtulmak mümkün olacaktır. Bu yeni insan tipolojisinin ise kendi değerlerini oluşturabilme ve nasıl yaşayacağına kendisi karar verebilme gibi radikal niteliklere sahip bir prototip olması gerekecektir. Dolayısıyla değerlerin içinin boşaltılmasıyla meydana gelen nihilist kriz hali ancak yeni bir insan prototipi ile çözümlenebilecektir. Nietzsche'nin bahsettiği söz konusu insan prototipi; onun felsefesinin temel yapı taşlarından olan üstinsan (*übermensch*) kavramıdır. Sürecin mantıksal ve zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan "nihilist kriz" durumu Nietzsche'ye göre geçici ve bir ara form dönemidir. Çünkü filozofa göre ortaya çıkan bu geçici fetret döneminden sonra insan, üstinsan profilinin zeminini hazırlayacak ve kendi değer dünyasının yetkinliğini eline alacaktır. Dolayısıyla bu etkinliğiyle insan; işe yaramayan ve yaşam koşullarını değiştirme gereği duymayan niteliklere sahip "pasif nihilizm" in pençesinden sıyrılarak, yeni bir yaşama ve değerler dünyasına kavuşma etkinliğini sürdüren "aktif nihilizm" e doğru yol almaya başlayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. Işık, s. 417.

²⁶ Tahir Karakaş, "Deleuze'ün Nietzsche'si Üzerine", *Cogito*, S: 82, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 251.

²⁷ Savater, s. 182.

²⁸ Nietzsche'nin Darwinizm'i reddi konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Plank, s. 136-142, 191-197.

Nietzsche, canlılığın olduğu yerde bulunan hedeflerin, yalnızca yaşama istemine indirgenemeyeceğini belirterek evrimci bakış açısını eleştirmektedir. Ona göre insan doğası söz konusu olduğunda arzulanan şey yaşama isteğinden daha ileri bir şeydir. İnsan yaşamın kendisinden daha yüksek değerde olan birçok şeye sahiptir.²⁹

Nietzsche eleştirisine hayatının büyük bir kısmını geçirdiği yer olan Almanya’da, dini anlayışa XIX. yüzyıl boyunca ağırlıklı olarak hâkim olan Protestanlığı da dahil etmiştir. Protestan hareketi, ortaya çıkmış olduğu dönemde Avrupa’da başlamış olan iyileşme sürecini sona erdiren bir oluşum olarak nitelendirmiştir. Bu harekete ve kurucusu Martin Luther’e (1483-1546) yüklenen değer kendisini rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Ona göre Luther ve hareketi, siyasi amaçlarla, papaya baskı kurabilmenin bir aracı olarak desteklenmiş, kullanılmış ve korunmuştur.³⁰ Rönesans ile birlikte Avrupa kültürünün içinden çıkan olumlu gelişmeleri yerle bir etmiştir. Avrupa’nın Hıristiyanlığın aldatmacasına karşı uyanışı, bu oluşum nedeniyle son bulmuş ve Avrupa’nın ilerlemesi durdurulmuştur.³¹

Nietzsche’ye göre, Protestanlığın çıkış noktasında safi nedenler değil, Hıristiyanlığın son bulacağı düşüncesi ve bunun sonucunda meydana gelecek otorite kaybından duyulan korku yatmaktadır. Protestanlık; Hıristiyan dininin aleyhine bir uyanışın ve başkaldırının gerçekleşmek üzere olduğunun sezildiği anda, sözde reformlarıyla Hıristiyanlık yalanının devam ettirilmesini sağlayan art niyetli bir oluşumdur.³²

Her ne kadar Protestanlığın, bağımsız kilise anlayışının ortadan kaldırılması yoluyla Hıristiyanlık ve dünya arasındaki uzlaşmayı sağladığı düşünülmüş olsa da Nietzsche bu görüşe katılmamaktadır.³³ Tanrı’nın baş belası keşiş olarak nitelendirdiği Luther’in, Hıristiyanlığın son bulacağını anladığı sırada bu inancı yeniden canlandırmak için harekete geçtiğini düşünmektedir. Ona göre Protestanlığın ortaya çıktığı ve

²⁹ Hüseyin Aydın, “Nietzsche Metafiziğinde Güç İstemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 1, 1984, s. 252.

³⁰ Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap*, Cemal Atilla (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2015, s. 194.

³¹ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, İsmet Zeki Eyüpoğlu (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 107-114.

³² Strauss, s. 256.

³³ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, Ayça Kaya (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 16.

yayıldığı yerler Hıristiyanlığın yok olmaya başladığı yerlerdir. Protestanlığın tek icraatı, pahalı ayinler ve hac yolculukları gibi eski Kilisenin verdiği tüm hizmetleri; papazların ihtişamı ve abartısı olmadan daha ucuza sunmayı vaat etmiş olmasıdır.³⁴ Luther, Kilisenin bilimsel dürüstlüğün gölgesinde kaldığı bir anda, Hıristiyanlığı ve Kiliseyi yeniden ayağa kaldırmıştır. Bu nedenle Luther, tarihe geçecek önemli bir şahsiyet değil, rahip kılığına bürünmüş kötü bir yazgıdır.³⁵

Nietzsche, çağı itibariyle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir filozof olsa da onun düşünceleri XX. yüzyıldaki değişik felsefe akımlarıyla birlikte çağdaş felsefe üzerinde de ciddi ve belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Nietzscheci bakış açısı, XX. yüzyıl felsefesinin büyük bölümüne hâkim olmuştur. Onun fikirleri ve felsefeyi kullanım şekli, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasındaki çöküşün habercisi durumundadır.³⁶ Nietzsche'nin -Aydınlanmanın optimistik vizyonuna ters düşecek şekilde- modernitenin insan yaşamı ve düşüncesine yönelik barındırdığı tehditlere dair yapmış olduğu tespitlerin çoğu, XX. yüzyıl itibariyle tezahür etmeye başlamıştır. XX. yüzyıldaki felsefe akımlarının büyük çoğunluğu -varoluşçuluk, yaşam felsefesi, yeni ontoloji, hermeneutik felsefe, analitik felsefe, yapısalcı, postyapısalcı ve postmodern felsefe- üzerinde Nietzsche'nin tartışılmaz bir etkisi vardır.³⁷

II. NIETZSCHE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Nietzsche, 15 Ekim 1844'te Almanya'nın Saksonya eyaletine bağlı Leipzig şehri yakınlarındaki Röckhen³⁸ kasabasında dünyaya gelir. Üç çocuklu ailenin en büyük çocuğu olan Nietzsche'nin babası Protestan bir papaz olan Carl Ludwig, annesi ise bir papazın kızı olan Franziska Oehler'dir.³⁹ Nietzsche, beş yaşındayken babasını, bir yıl sonra da erkek kardeşi Joseph'i kaybeder. Art arda yaşamış olduğu bu kayıplar onu

³⁴ Friedrich Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, Nilüfer Epçeli (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2017, s. 47.

³⁵ Peter Zudeick, **Şipşak Nietzsche**, Regaip Minareci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 203.

³⁶ Todd May, **Deleuze: Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?**, Sercan Çalıcı (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kolektif Yayıncılık, 2017, s. 83.

³⁷ Arthur Danto, **Nietzsche: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi**, Ahmet Cevizci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s. 23.

³⁸ Röckhen, Protestan reformunun merkezinde bulunmaktadır. Bu köy Martin Luther'in doğduğu Eisleben'den yetmiş kilometre uzaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Julian Young, **Nietzsche**, Bülent O. Doğan (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 4.

³⁹ Jean Granier, **Nietzsche**, Işık Ergüden (Çev.), 2. Basım, Ankara: Dost Yayınları, 2014, s. 9.

derinden etkiler. Böylece Nietzsche annesi Oehler, kız kardeşi Elisabeth ve teyzeleriyle birlikte yaşamaya başlar. Babasının ölümünden sonra aile 1850’de Naumburg’a taşınır, Nietzsche ilkokulu burada okur.⁴⁰ İlkokul döneminde Nietzsche, ciddi ve çekingen yapısı nedeniyle çocukların şamatacı hayatlarına pek uyum sağlayamamıştır. Bununla birlikte aldığı emirlere itaat eden ve dindar bir çocuk olmuştur. İleri düzeyde sözel bir zekaya sahip olmasına rağmen konuşmayı bir hayli geç öğrenmiştir.⁴¹ İlkokulun ardından 1858’de burslu olarak Almanya’nın en ünlü eğitim kurumlarından Pforta Lisesi’ne yerleşir. Pforta’da almış olduğu eğitim, ilerleyen yıllarda yapacağı filoloji ve felsefe çalışmalarına rehberlik edecek yöntemlerin oluşmasını sağlamıştır. Dua ve ibadet etmenin zorunlu tutulduğu, baskıcı ölçüde Protestan olarak nitelendirilen, bu okulda dini eğitim görür. Müfredatta ağırlıklı olarak yer verilen Alman, Yunan ve Latin klasiklerinden oluşan eserler okur. Ayrıca Latince, Yunanca, Fransızca ve İbranice dillerini öğrenmek için de dersler alır.⁴²

1860 yılında okuldan bir grup arkadaşı ile “Germania” adlı bir edebiyat ve sanat cemiyeti kurar. Germania, Nietzsche’nin Pforta’nın otoriter yönetmeliğinden sıyrılıp, fikirlerini geliştirdiği ve sunduğu bir platformdur. Bu cemiyette Friedrich Hölderlin (1770-1843), George Byron (1788-1824), William Shakespeare (1546-1616) gibi Avrupa’nın büyük şairlerinin eserleri incelenerek eleştiriye tabi tutulur. Bunun yanı sıra, cemiyet üyeleri, kendi yazmış oldukları şiirleri ve denemeleri birbirlerine okuyarak tartışmaya açarlar. Nietzsche, burada okunması için yazdığı yazılarda yavaş yavaş düşünce dünyasının sınırlarını çizmeye, gelecek yıllarda vereceği eserlerin izlerini oluşturmaya başlar. “Üstinsan” (*Übermensch*) kavramını ilk kez, bu çalışmalar sırasında yazmış olduğu *Byron’ın Dramatik Yapıtları* başlıklı yazısında, Byron’ın başarılarını dile getirmeye çalışırken, onu tanımlamak için kullanmıştır.⁴³

Nietzsche bu dönemde, Robert Schumann (1810-1856) ve Frederic Chopin (1810-1849) gibi müzisyenlere duymuş olduğu hayranlığın neticesinde müzikle de

⁴⁰ Young, **Nietzsche**, s. 18.

⁴¹ Savater, s. 28.

⁴² Young, **Nietzsche**, s. 37.

⁴³ İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Nietzsche: Eylem Ödevi**, 3. Basım, İstanbul: Broy Yayınevi, 1997, s. 10.

yakından ilgilenmiştir.⁴⁴ Onun Richard Wagner'in (1813-1883) eserleriyle karşılaşması da yine bu döneme denk gelmektedir. Germania'da arkadaşlarıyla birlikte Wagner ve eserleri üzerine fikri tartışmalara girişmiş, Wagner'in sanat anlayışıyla ilgili ciddi makaleler kaleme alıp yoğun tartışmalar yapmışlardır.⁴⁵

Nietzsche, müziği özellikle de kilise müziğini sevdiği için kendisini şanslı hissettiğini ve bunun için Tanrı'ya şükrettiğini sıklıkla belirtmiştir.⁴⁶ *Gezgin ve Gölgesi* isimli eserinde, müzik ile Hıristiyanlık arasında bir bağ kuran Nietzsche, müzikteki trajik-dramatik seslendirmelerin karakterlerini, Hıristiyanlığın düşündürdüğü günahkâr tavrın taklit edilmesinden aldığını söylemektedir.⁴⁷ Onun müziğe olan ilgisi, 1858 ve 1861 yıllarında tutmuş olduğu notlarda da kendisini göstermektedir. O dönem kendisine takılan "küçük papaz" adına yakışan dindar bir tutum ve ciddiyet içerisinde müzik üzerine düşüncelerini kaleme almıştır: "*Tanrı'nın bize müziği vermesinin sebebi her şeyden önce müzik sayesinde yüksek mertebelere çıkabilmemizdir. Fakat Tanrı'nın bize gönderdiği her şey ancak bilgece ve doğru bir şekilde kullanıldığında bizi saadete götürür. Dolayısıyla şarkı varlığımızı yüceltir ve iyiye, hakikate yönlendirir. Ama müzik sadece bir eğlence aracı oluyorsa ve anlamsız çalınma vesile oluyorsa günah ve zararlıdır.*"⁴⁸

1864'te lise diplomasını alan Nietzsche, aynı yıl Bonn Üniversitesi'ne kaydolar. Hem ilahiyat fakültesinde hem de filoloji fakültesinde eş zamanlı öğrenime başlar. Aldığı teoloji dersleri Hıristiyanlıkla ilgili kuşkularını derinleştirmiş, filoloji derslerinde öğrendikleri ise kaynak metinlere eleştirel yaklaşımını körüklemiştir. Burada klasik filoloji profesörü Friedrich Ritschl (1806-1876) ile tanışır. Onun derslerinin etkisiyle, teoloji eğitimini yarıda bırakarak filoloji üzerine yoğunlaşır. Bu tercih, Nietzsche'nin Hıristiyanlıktan kopuşunun somut anlamda ilk emaresi olarak değerlendirilmektedir.⁴⁹

⁴⁴ Ali Taşkın ve Metin Becermen, **Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi**, Kadir Çüçen (ed.), 1. Basım, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013, s. 486.

⁴⁵ Uğur Ekren, **Felsefenin Perspektifinden J. S. Bach ve Richard Wagner'in Sanatı**, 1. Basım, Sentez Yayıncılık: İstanbul, 2016, s. 98.

⁴⁶ Zudeick, s. 24.

⁴⁷ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 78-88.

⁴⁸ Ekren, s. 100.

⁴⁹ Zudeick, s. 38.

Ritschl'in 1865'te Leipzig'e atanmasının ardından Nietzsche de Bonn'dan ayrılmış ve onun peşinden giderek bu şehre yerleşmiştir. Leipzig'e gelmesinden yaklaşık bir ay sonra Schopenhauer'in *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya (Die Welt als Wille und Vorstellung)* adlı eserini okur. Bu yapıt onun düşüncesinin şekillenmesinde önemli etkiye sahip olmuştur. Schopenhauer'i keşfi neticesinde, felsefesinin ana konularından olan iyi ile kötü kavramları üzerine yoğunlaşır. Evrene, iyi ile kötünün mücadele yeri olarak bakmaya başlar ve varlığın temelinde yatan gerçekliği, iyi-kötü çatışması olarak nitelendirir.⁵⁰

Nietzsche Schopenhauer'in eserinin üzerinde bıraktığı etkiyi şu satırlarla ifade eder: "*Rohn'un sahaf dükkanında bu kitaba rastladım, büyük bir özenle elime alıp sayfalarını çevirmeye başladım. Hangi iblis kulağıma fısıldadı bilmem: 'Bu kitabı alıp evine götür.'* Kitap almakta aceleci davranmama alışkanlığıma rağmen kitabı aldım. Odama çıktığımda kendimi ganimetimle birlikte kanepenin köşesine attım ve o enerji dolu, hüznü dâhinin zihnime işlemesine izin verdim. Her satırı feragat, inkâr ve tevekkülle haykıran bu kitapta dünyanın, hayatımın ve kendi zihnimin korkutucu bir görkemle akseden görüntüsünü izlediğim bir ayna buldum."⁵¹

Nietzsche 1867 yılında eğitimine ara vererek Naumburg'da askeri hizmete başlar. Buradayken meydana gelen bir kazada yaralanınca askerlikle ilişkisi kesilir, Leipzig'deki derslerine geri döner. 1868'te, Alman müziğinin merkezi olarak nitelendirilen bu şehirde, lise yıllarından bu yana hayranı olduğu Wagner ile tanışır. Wagner ile yapmış olduğu diyalogların ardından onunla kendi düşünceleri arasında büyük bir benzerlik olduğunu fark eder. Başkalarıyla arasında geçen insani ilişkilerin anmaya bile değer olmadığını söyleyen Nietzsche, Wagner'le geçirdikleri her ânı ise sevinç ve mutluluk dolu anlar olarak niteler.⁵² O, bu günlerden hayatının en güzel günleri diye bahseder.⁵³

Wagner'le girdiği müzakereler ve diyaloglar Nietzsche'nin üzerinde çok güçlü bir etki bırakır. Bu etkinin gücü, Nietzsche'yi *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*

⁵⁰ Eyüpoğlu, s. 11.

⁵¹ Young, Nietzsche, s. 119.

⁵² Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 38.

⁵³ Gilles Deleuze, Nietzsche, İlke Karadağ (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Otonom Yayıncılık, s. 8.

(*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*) adlı kitabını Wagner'e ithaf etmesine götürmüştür.⁵⁴ Ona göre tragediyalar, Yunanlılar tarafından insanı acıdan uzaklaştırmak ve mutluluğa ulaştırmak için icat edilmiştir. Ancak Yunan tragediyalarında icra edilen müzik artık var olmadığı için Nietzsche, Wagner'in müzikal dramalarının yaşamış olduğu çağın insanları ile Yunan tragediyalarından daha fazla bağlantılı olduğunu söyler. Bu düşüncelerden yola çıkarak *Tragedyanın Doğuşu* isimli eserinde, Wagner'in müziğinin tragediyaların yeniden doğuşu olarak ele alınabileceği fikrini öne sürer.⁵⁵ Wagner, eserin yayınlanmasının ardından Nietzsche'ye yazmış olduğu mektuplarda bu durumdan duyduğu memnuniyeti ve şükranlarını çoğu kez dile getirmiştir.⁵⁶

Nietzsche henüz doktora eğitimi dahi almamış olmasına rağmen 1869'da hocası Ritschl'in Basel Üniversitesi yönetimine yapmış olduğu tavsiye üzerine burada klasik filoloji kürsüsüne profesör olarak atanmıştır. Ritschl, üniversiteye yazdığı tavsiye mektubunda otuz dokuz yıllık meslek hayatı boyunca nice gençlerin gelişimlerine tanık olduğunu, ancak Nietzsche kadar erken yaşta böylesi bir olgunluğa erişenini hiç görmediğini belirtmiştir. Ritschl ayrıca onun Leipzig'deki genç filologlar çevresinin lideri olduğunu da sözlerine eklemiştir.⁵⁷

1870'te Fransız parlamentosunun Prusya'ya açtığı savaşta asker olarak görev almak isteyen Nietzsche'nin bu talebi, ileri düzeyde miyop olmasından ötürü reddedilse de hasta bakıcı olarak görevlendirilmesinde sakınca görülmez.⁵⁸ Ancak bir süre sonra difteri ve dizanteriye yakalanarak rahatsızlanır. Savaştan ayrılarak üniversitedeki görevine geri dönse de bir daha eski sağlığına kavuşamaz.⁵⁹ Yaşamış olduğu şiddetli baş ağrıları onu günlerce yatağa mahkûm etmiş, aynı zamanda sesinin kısılması nedeniyle konuşma problemi yaşamaya başlamıştır. Sağlığıyla ilgili karşılaştığı bu problemler karşısında yürüttüğü kişisel mücadeleler, felsefi görüşleri üzerinde büyük bir iz

⁵⁴ Michael Tanner, **Düşüncenin Ustaları: Nietzsche**, Çetin Türkyılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007, s. 20.

⁵⁵ Tanner, s. 29.

⁵⁶ Karl Jaspers, **Nietzsche**, Murat Batmankaya (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alkım Yayınları, 2008, s. 106.

⁵⁷ Zudeick, s. 40.

⁵⁸ Suut Kemalettin, **Büyük Muztaripler**, 1. Basım, İstanbul: Yükselen Matbaası, 1964, s. 41.

⁵⁹ Tanner, s. 47.

bırakmıştır.⁶⁰ Babasının beyin hastalığından öldüğü yaşa yaklaştığı için endişelenmiş, benzer bir kaderin onu beklemesinden duyduğu korkuyu sık sık dile getirmiştir.⁶¹

Bu dönemde Nietzsche'nin sağlığıyla ilgili karşılaştığı bir diğer problem de görme bozukluğudur. Gözlerinin bozulması onun kitap okuma alışkanlığını olumsuz yönde etkilemiş, okumalarına uzun bir müddet ara vermesine neden olmuştur.⁶² Bununla bağlantılı olarak dersleri de artık eskisi kadar ilgi görmemeye başlayan Nietzsche, 1879'da sağlık gerekçeleriyle Basel Üniversitesi'nden önce bir süre izin alır, ardından emekliye ayrılır.⁶³ Tüm bunların ardından hastalığına iyi geleceği düşüncesi ile seyahat etmeye başlar ve İtalya, Fransa ve İsveç'e seyahat eder.⁶⁴

Yalnızlaşmaya başladığı bu dönem Nietzsche'de çocukluk çağından itibaren yaşadığı duygusal boşluk halinin daha da belirginleşmesine neden olmuştur. Bu boşluğu yazmış olduğu eserler ve düşünme eylemiyle doldurmayla çalışmıştır. Düşünmenin aşırı duygusal ve kendisini hayata bağlayan bir eylem olduğunu, düşünmek için yaşamaya devam etmesi gerektiğini söylemiştir. O, ahlaki bir yükümlülüğü yerine getirmek için fikirlerini sunmamıştır. Onun için düşünme, feragat edilmemesi gereken bir şey ve eşsiz bir zevk olmuştur. Bu zevki verdiği için hayata minnettar olunması gerektiğini düşünen Nietzsche, yaşamı perişan hale getirecek saldırıların ancak düşünme yoluyla savuşturulabileceğini ifade etmiştir. Sözleri ve düşüncelerinin bu perspektifle ve "kötü olan her şeye meydan okuma" amacıyla oluştuğunu dile getirmiştir.⁶⁵

Nietzsche, 1889 yılının ocak ayında Torino'daki Carlo Alberto Meydanı'nda, bir atın kırbaçlanarak kıyasıya dövüldüğünü görür. Bu durum karşısında derin bir üzüntüye kapılır, ağlayarak atın boynuna sarılır, ardından fenalaşarak yere yığılır. Bilinci kapanan Nietzsche, bir süre Basel'de ruh hastalıkları enstitüsüne yatırılır fakat tedavi sonuç vermez, akıl sağlığını kaybeder.⁶⁶ Bunun üzerine Naumburg'a annesinin

⁶⁰ Robinson, s. 5.

⁶¹ Rüdiger Safranski, **Nietzsche A Philosophical Biography**, Shelley Frisch (Çev.), London: Granta Books, 2002, s. 179.

⁶² Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 75.

⁶³ Carl Gustav Jung, **Nietzsche'nin Zerdüş'tü Üzerine Seminerler**, Turgut Berkes (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 13.

⁶⁴ Nigel Warburton, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Güçlü Ateşoğlu (Çev.), 31. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018, s. 254.

⁶⁵ Safranski, s. 181.

⁶⁶ Roy Jackson, **Nietzsche: Kilit Fikirler**, Nevra Yaraç (Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları, 2012, s. 10.

yanına götürülür. Annesi ölünce de kız kardeşi Elisabeth onu yanına alır ve Nietzsche'nin ölümüne kadar ona bakar. Bu süreçte Elisabeth tarafından, onun eserleri üzerinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Her türlü gruba karşı olumsuz bir tavrı olan, kendini bireylerin gücünü ve bilgeliğini beslemeye adanmış Nietzsche'nin çalışmaları, Alman milliyetçiliği ve askeri gücün yüceltilmesiyle uyumlu hale gelecek şekilde tahrif edilmiştir.⁶⁷ 11 yıl boyunca bitkisel hayat süren Nietzsche, 25 Ağustos 1900 yılında Weimar'da hayata veda eder.⁶⁸

Nietzsche'nin modern düşünce dünyasının temel şahsiyetlerinden biri haline gelmesinde kuşkusuz eserlerinin büyük bir payı vardır. O, yaşamış olduğu XIX. yüzyıl ve sonrasının düşünce seyrini derinden etkileyen, genel itibariyle karmaşık bir yapıda, içerik bakımından ise oldukça radikal olan birçok eser kaleme almıştır. Nietzsche'nin belli bir felsefi stili takip etmek yerine kendi yorum, perspektif, değerlendirmeleriyle şahsına ait bir yazı anlayışı geliştirmiş olması eserlerini farklı ve ayrıcalıklı bir statüye kavuşturmuştur. Söz konusu eserler, özgün özellikleri itibariyle felsefi yazım geleneğinin dışında kalmaktadır.⁶⁹

Nietzsche'nin ilgi alanlarının çeşitliliği, şiirsel bir dil üslubuna sahip olması, aforizmalarla konuşması, sistem karşıtı bir felsefe anlayışını benimsemesi gibi hususlar eserlerinin anlaşılabilirliğini zorlaştırmaktadır. O, *Ecce Homo* isimli eserinde kendisi de bu durumdan bahsetmektedir. Yazılarının insanlar tarafından anlaşılacağı zamanın henüz gelmediğini “*Kimileri öldükten sonra doğar.*” sözleriyle dile getiren Nietzsche, daha şimdiden gerçeklerini duyacak kulakları, tutacak elleri beklemenin kendisiyle çelişkiye düşmek olacağını belirtmiştir. Eserlerinde yer alan düşüncelerin henüz kavranamamasını, söylediklerinin doğruluğuna dair bir işaret olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰ Nitekim onun eserleri, felsefi düşüncesinin haksız bir şekilde Nazizm ile ilişkilendirilmesinden ileri gelen olumsuz önyargılara rağmen, İkinci Dünya Savaşı

⁶⁷ John Armstrong, **Nietzsche'den Hayat Dersleri**, Azade Aslan (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013, s. 14.

⁶⁸ Roger-Pol Droit, **Kısa Felsefe Tarihi**, İsmail Yerguz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 237.

⁶⁹ Tanner, s. 15.

⁷⁰ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 49.

yılları ve sonrasında da kesintiye uğramadan günümüze ulaşan güçlü bir ilgiye mazhar olmuştur.⁷¹

Eserlerinin anlaşılabilirliğine yönelik çoğu kez olumsuz bir tavır takınıldığını söyleyen Nietzsche, Berlin Üniversitesi profesörlerinden birinin kendisini bu konuda içtenlikle uyardığını ve başka bir yazım üslubu benimsemesi gerektiğinden bahsettiğini dile getirmiştir. Ayrıca o, İsviçre’de yayınlanan “*Bund*” dergisinde, “*İyinin ve Kötünün Ötesinde*” eseri için “*Nietzsche’nin Sakıncalı Kitabı*” başlıklı bir yazı kaleme alındığından, bir başka sayıda ise kitapları üzerine toptan bir inceleme yapıldığından söz etmiştir. Yaşamının doruk noktaları olarak nitelendirdiği bu eleştirilerin her daim kendisini gururlandırdığını ve çalışma azmini arttırdığını ifade etmiştir.⁷²

Nietzsche’nin eserlerine etki eden bir diğer faktör de oldukça sıkıntılı ve hastalık içinde geçen yaşamıdır. Bu nedenle onun eserlerinin yaşamı ile ilişkilendirilerek okunması ve incelenmesi gerekmektedir. Her bir eser yazıldığı tarih itibarıyla değerlendirildiğinde Nietzsche’nin hayatının belli periyotlarına isabet etmektedir. Bu periyotlar üç farklı dönemde ele alınabilir.⁷³

Birinci dönem; Nietzsche’nin Schopenhauer ve Wagner’in etkisinde olduğu dönemdir. Bu dönemi, 1872 basımlı ilk yayımlanmış eseri *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu (Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik)* temsil eder. Söz konusu dönemde Nietzsche, Schopenhauer’ın pesimist irade felsefesi ile Wagner’in müziği arasında bir ilişki kurma çabasıdadır. Schopenhauer’a göre evrenin temelinde anlamsız ve nedensiz, hedefsiz ve bilgisizce hep daha ileriye gitmek isteyen kör bir irade hüküm sürmektedir.⁷⁴ İnsan da evrende yaşayan bir varlık olduğu için bu kör iradenin etkisi altındadır. İnsanın -güzellik ve sanat aracılığıyla- bu durumdan kurtulması gerekmektedir. Nietzsche, kör iradeden kurtulmanın yolunu tam da bu noktada Wagner’in müziğinde bulur. Ona göre müzik, maddeden en uzak sanat olması nedeniyle, söz konusu kör iradeyi ve onun insan yaşamı üzerindeki etkisini hiçe indirme doğrultusundaki en önemli araçtır. Nietzsche bu düşüncesini *Müziğin Ruhundan*

⁷¹ Karakaş, s. 250.

⁷² Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 50.

⁷³ Danto, s. 3.

⁷⁴ Richard Wisser, “Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/14390>, 04/10/2018.

Tragedya'nın Doğuşu eseriyle dile getirir. Bu eserde Nietzsche, mit, din, kültür ve sanatın paralel evrimini ve sanatın toplumu nasıl yansıttığını gösterir ve Sokrates öncesi Grekler'in yaşamın olanca acımasızlığına karşı onunla başa çıkmak için ortaya koymuş oldukları tragedyalara dikkat çeker.⁷⁵

Tragedyalar, Nietzsche'ye göre oluşun dayanılmaz ağırlığı altındaki Grekler'in sanat vasıtasıyla hayatı çekilir hale getirdikleri müziğin özünden doğmuş eserlerdir.⁷⁶ O, insanlığın en acımasız, en zorlu savaşları, ufak bir acı duymaksızın arkada bıraktığı evrede, yaşamı onaylamanın en yüksek sanatı olan tragedyanın yeniden doğacağını söylemektedir. Tragedyanın yeniden doğuşunun bir diğer anlamını da Hıristiyanlıktan kurtulmak ve yeniden güçlenmek oluşturmaktadır.⁷⁷ Felsefenin de Yunanlılar tarafından -tıpkı sanat gibi- üzüntüden kurtulmak ve mutluluğa ulaşmak için kullanılan bir araç olduğunu ifade eden Nietzsche'nin, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe (Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen)* isimli eseri de Yunan kültürüyle fazlasıyla ilgilenmiş olduğu bu dönemde tamamlanmış fakat daha sonra yayınlanmıştır.⁷⁸

Nietzsche tarafından bu dönemde kaleme alınan bir başka eser de *David Strauss: İtirafçı ve Yazar (David Strauss: der Bekenner und der Schiftsteller)* isimli eserdir. Bu eserde Nietzsche Alman ilahiyatçı Strauss'un *İsa'nın Hayatı (Leben Jesu)* isimli eserini bir incelemeye tabi tutmuş ve eserde yer alan fikirlere dair eleştirilerini dile getirmiştir. Strauss eserini, İsa'nın İncillerde anlatılan yaşam öyküsünün bir mit olduğu yönündeki teorisi üzerine inşa etmiştir. Mevcut ortamda Aydınlanmanın akılcılığıyla başa çıkmakta zorlanan Hıristiyan mucizelerinin tamamen efsanevi anlatımlar olduğunu dile getirmiştir. Ancak Nietzsche Strauss'un bu eleştirisini yetersiz ve ikiyüzlü bulur. Ona göre Strauss türlü kelime oyunları, ucu açık anlatımlar ve anlamı berraklaştırmak için değil gizemli bir hava yaratmak için kullandığı mecazi dilin arkasına sığınarak eserini dikkat çekici bir hale getirmiş, insanın lehine Hıristiyanlığın ise aleyhine olacak hiçbir fikir üretmemiştir. İsa'nın diriliş hikayesini "dünyanın

⁷⁵ Plank, s. 347.

⁷⁶ Friedrich Nietzsche, **Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu**, İsmet Zeki Eyüpoğlu (Çev.), 10. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2014, s. 107.

⁷⁷ Zudeick, s. 58.

⁷⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 53.

tarihsel martavali” olarak nitelendirmesine rağmen bu inancı kimin hangi sebeple ve ne fayda uğruna Hıristiyanlık içerisinde dahil ettiğini ise açıklamamıştır.⁷⁹

Nietzsche, Strauss’un “*Musevi ve Hıristiyanların eski Tanrısının altından sandalye çekilmiştir.*”, “*Eski kişisel Tanrı konut kıtlığı gibi bir şeye toslamıştır.*” gibi cümlelerini küçük burjuva mecazları olarak değerlendirmekte ve bu dilin okuyucunun aklını bulanıklaştırdığını söylemektedir. Strauss’un eleştirilerini Hıristiyanlıkla mücadele etme ve Hıristiyanlığı alt etme noktasında ciddiye almaz ve işe yaramaz bulmaktadır.⁸⁰

Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası (Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben), isimli eserinde Nietzsche; bir bireyin, halkın ve kültürün sağlığı için tarihsel olmayan da tarihsel olan da eşit ölçüde değerlidir diyerek tarihin yaşam üzerindeki rolü üzerinde durmaktadır.⁸¹ Onun gözünde dünya süreci ve insanlık tarihi işe yaramaz ve anlamsız kavramlardır. Tarih birkaç büyük bireyin tarihidir ve bu nedenle tarihin hedefi üzerine çok fazla kafa yorulmamalıdır. Önemlilik arz eden şey bireyin kendisi ve şu an için yapılabilecek olanlardır.⁸²

Nietzsche’nin yine bu dönemde kaleme aldığı *Eğitimci Olarak Schopenhauer (Schopenhauer als Erzieher)* başlığını taşıyan eseri, ilginç bir şekilde Schopenhauer’la ilgili çok fazla öge barındırmaz. Nietzsche daha sonradan bu kitapta aslında kendisinden söz ettiğini itiraf eder. Bu durum hayatı olumlu yanlarıyla yaşamak gerektiğini düşünen Nietzsche’nin, kötümser mizacı nedeniyle Schopenhauer’a olan beğenisini ve ilgisini bu eseri yazdığı dönemde kaybetmeye başladığını göstermektedir.⁸³ O, kötümserliği Hıristiyanlığın en aşağılık unsuru olarak görmüş ve şiddetle eleştirmiştir.⁸⁴

Nietzsche’nin bu döneme ait eserlerinin sıralaması şu şekildedir: 1872; *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu (Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik)*, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe (Die Philosophie im tragischen Zeitalter*

⁷⁹ Friedrich Nietzsche, **David Strauss: İtirafçı ve Yazar**, Osman Çeviktay (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2010, s. 43.

⁸⁰ Nietzsche, **David Strauss: İtirafçı ve Yazar**, s. 75-87.

⁸¹ Friedrich Nietzsche, **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası**, Mustafa Tüzel (Çev.), 2. Basım, Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul, 2018, s. 9.

⁸² Zudeick, s. 75.

⁸³ Tanner, s. 39.

⁸⁴ Plank, s. 190.

der Griechen), 1873; *David Strauss: İtirafçı ve Yazar (David Strauss: der Bekenner und der Schiftsteller)*, 1874; *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası (Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben)*, *Eğitimci Olarak Schopenhauer (Schopenhauer als Erzieher)*, 1876; *Richard Wagner Beyrut'ta (Richard Wagner in Bayreuth)*.

Nietzsche'nin ikinci dönemi, 1876-1882 yılları arasındaki döneme tekabül eder. Onun bu döneme geçişinde Wagner ile arasının açılmasının büyük bir etkisi vardır. Wagner'in aşırı milliyetçi ve antisemitik tutumları, Nietzsche ile aralarında bir gerilimin başlamasına sebep olmuştur. Bu gerilim, Wagner'in 1878'de yazdığı Parsifal Operası ile son noktasına ulaşır ve Nietzsche ile Wagner'in dostlukları sona erer.⁸⁵ Nietzsche söz konusu operada Hıristiyan mistisizminin izlerini bulmuş ve bunu Hıristiyan ahlakına ve ideallerine bir geri dönüş olarak yorumlamıştır.⁸⁶ Bir araya geldikleri son görüşmelerden birinde Wagner'in İsa'nın son akşam yemeğini düşünürken hissettiği vecdi itiraf etmesi Nietzsche'yi oldukça şaşırmıştır.⁸⁷ Onun "Wagner sofü oldu" diyerek şaşkınlıkla karşıladığı bu durum, Wagner ile olan yakınlığının sona ermesindeki en önemli etkidir.⁸⁸ Wagner ile arasının bozulması Nietzsche'yi oldukça derinden etkilemiştir. Ancak bu durumu eserlerine hemen yansıtmamış, Wagner hayattayken ona karşı hiçbir şey kaleme almamıştır. Onun Wagner karşıtı yazıları, Wagner'in 1883 yılında Venedik'te yaşama veda etmesinden sonra yayınlanır.⁸⁹

Nietzsche'nin bu dönemini, onun 1878'de kaleme aldığı ve üç bölüm halinde yayınlanan *İnsanca Pek İnsanca (Menschliches Allzumenschliches)* adlı eseri temsil eder. Bir bunalım anıtı olduğunu söylediği bu kitap Nietzsche'nin idealizmi eleştirme ve ideal nesnelere yerine insanca pek insanca şeyler koyma hedefiyle yazmış olduğu bir kitaptır.⁹⁰ Kitapta sanatçıların psikolojileri, sosyal yaşam, tutkular, yalnızlık gibi insan

⁸⁵ Nietzsche ile Wagner'in arasındaki dostluğun bitişinin nedenleri konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Elisabeth Foerster Nietzsche, "Wagner and Nietzsche: The Beginning and End of Their Friendship", **Oxford University Press The Musical Quarterly**, C. 4, S. 3, 1918, s. 466-489.

⁸⁶ Friedrich Nietzsche, **Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne**, Ahmet İnam (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 118.

⁸⁷ Paolo D'lorio, **Nietzsche'nin Sorrento Yolculuğu**, Burcu Bilgiç (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 36.

⁸⁸ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 76.

⁸⁹ Ekren, s. 109.

⁹⁰ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 71.

doğasına ait duygular işlenmektedir.⁹¹ Nietzsche bu kitapta, aynı zamanda dini inancın kökenine ilişkin bir tespitine yer vermiştir. Dinin insanın simgesel bir düzen yaratma, doğayı birtakım yasalara uygun hale getirme çabasının ürünü olduğunu söyler.⁹² O, bu eserin kendisine dışardan bulaşan tüm kötülükleri söküp atmak için çabaladığı bir dönemin ürünü olduğunu söylemiştir. Ana çizgileriyle Sorrento’da yazılan eserin son biçimini alması ve bitmesinin ise elverişsiz koşullar içerisinde Basel’de geçirdiği kışa denk geldiğini dile getirmiştir.⁹³

Bu dönemde Nietzsche tarafından yazılan bir başka eser de *Tan Kızılığı* (*Morgenröthe*)’dır. *Tan Kızılığı*, onun töresel değerlerin kaynağına yönelik düşüncelerinin ve çözümlerinin yer aldığı bir kitaptır. Nietzsche töre adı altında tapınılan ve saygı gösterilen her şeyi sorguladığını ve töreye savaş açtığını bu eser aracılığıyla dile getirmiştir. Tüm töresel değerlerden kopmanın ve o güne değin yasaklanmış, yerilmiş her nesneye yeniden güven duymanın gerekliliğinden bahsettiği *Tan Kızılığı*’nda, insanlığın papazların elinden kurtulacağı ve kendi benliğini kavrayacağı bir anın hayalini kurmaktadır.⁹⁴

Bu dönem aynı zamanda Nietzsche’nin metafizik eleştirisini gerçekleştirdiği bir dönemdir. Metafizik için “erişilemez ve kavranamaz öteki dünya” tanımını yapan Nietzsche’ye göre mutluluğun, kurtuluşun ve yaşamın böyle bir dünyanın ürünü olma ihtimali yoktur.⁹⁵ 1882’de kaleme aldığı *Şen Bilim* (*Die fröhliche Wissenschaft*) isimli eseri metafizik karşıtı aforizmalardan oluşmaktadır.⁹⁶ Bu eserde bu döneme kadarki düşüncelerinin aksine metafiziğin karşıtı ve alternatifini olması sebebiyle bilimi yüceltmekte ve bilimin gücünü vurgulamaktadır.⁹⁷ *Şen Bilim* aynı zamanda Nietzsche’nin bireyseliği savunmaya başladığı bir kitap olma özelliğine de sahiptir.⁹⁸ Bu eserde toplumsal anlamda yüksek bir kültürün gelişme ihtimalinden uzaklaşmış

⁹¹ Tanner, s. 45.

⁹² Christian J. Emden, **Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche**, Gamze Varım (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 185.

⁹³ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 75.

⁹⁴ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 80.

⁹⁵ Nietzsche, **İnsanca Pek İnsanca**, s. 29.

⁹⁶ Peter Sloterdijk, **Yeni Çağın Kötü Çocukları**, Şeyda Öztürk (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Edebi Şeyler Yayınları, 2018, s. 59.

⁹⁷ Nietzsche, **Şen Bilim**, s.35.

⁹⁸ Tanner, s. 69.

dikkatini tamamen özerk bireylerin oluşum sürecine vermiştir.⁹⁹ Onun Hıristiyan feragati ve etiğini eleştirdiği, kabul edilmiş tüm inançları sorguladığı, felsefesinin pozitivist bir karaktere büründüğü bu döneme ait eserleri şunlardır:¹⁰⁰ 1878; *İnsanca Pek İnsanca (Menschliches Allzumenschliches)*, 1879; *Karışık Kanılar ve Özdeyişler (Vermischte Meinungen und Sprüche)*, 1880; *Gezgin ve Gölgesi (der Wanderer und sein Schatten)*, 1881; *Tan Kızılığı (Morgenröthe)*, 1882; *Şen Bilim (Die fröhliche Wissenschaft)*.

Nietzsche'nin üçüncü ve son dönemi, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt (Also sprach Zarathustra)* adlı eseriyle başlar. Bu eserin ilk iki kısmı 1883'te, üçüncüsü 1884'te, dördüncü ve son bölümü ise 1885'te yazılmıştır. Nietzsche'nin İncil'den yola çıkarak İncil'in karşıtı yahut alternatifi bir kitap olarak yazmış olduğu *Zerdüşt* eseri, düşüncelerinin anlaşılması açısından oldukça önem arz etmektedir.¹⁰¹ O, günün birinde değerinin anlaşıldığı vakit *Zerdüşt*'ü, doğru yorumlayabilmek amacıyla öğretim kurumları tarafından birtakım özel kürsüler kurulacağına dair tahminini her fırsatta dile getirmiştir. Bir okuyucusunun *Zerdüşt*'ün tek bir sözünü bile anlamadığı için ettiği siteme, durumun şimdilik böyle olması gerektiği şeklinde cevap verdiğini söyleyen Nietzsche, kitabın altı tümcesini bile anlamış olmanın kişiyi, modern insanın erişebileceği en yüksek aşamaya ulaştıracağını ifade etmiştir.¹⁰²

Zerdüşt'ü; Hıristiyanlığa karşıt bir dinin mesajlarını yayan kişi olarak tanımlayan¹⁰³ Nietzsche'nin bu eserde öne çıkan fikirleri “üstinsan” ve “değerlerin yeniden değerlendirilmesi”dir. Felsefesinin amacını, düşünceyi nihilizmden ve onun biçimlerinden kurtarmak olarak ortaya koyan Nietzsche, üstinsan kavramını çağının problemi olarak gördüğü nihilizmi aşma projesinin bir çözümü olarak sunmaktadır. Ona göre üstinsan, kabul edilmiş tüm değerleri yeniden değerlemek yoluyla nihilizmi

⁹⁹ D'Iorio, **Platon Öncesi Filozoflar: Friedrich Nietzsche**, s. 47.

¹⁰⁰ Anthony Kenny, “Modern Dünyada Felsefe”, Burcu Doğan (Çev.), **Batı Felsefesinin Yeni Tarihi**, C. 4, İstanbul: Küre Yayınları, 2017, s. 43.

¹⁰¹ Gilles Deleuze, **Fark ve Tekrar**, Burcu Yalın ve Emre Koyuncu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Norgunk Yayınları, 2017, s. 26.

¹⁰² Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 49.

¹⁰³ Höffe, s. 287.

sonlandırarak insan olacaktır. O üstinsanın, Hıristiyanların ve nihilistlerin karşıtı en yüksek yetkinliğe sahip bir töre yıkıcı olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴

Nietzsche, üstinsanın ahlaki bakımdan konumlandırılmasını da 1886'da yayınlanan, modernliğin eleştirisi ve soylu kişiler okulu olarak nitelendirdiği *İyinin ve Kötünün Ötesinde (Jenseits von Gut und Böse)* adlı eseriyle yapmaya çalışır.¹⁰⁵ Buna göre üstün insanın ahlak anlayışı, geleneksel ahlak anlayışının (iyi-kötü ayırımına dayanan) ötesinde şekillendirilecektir. Eserin en önemli konusu, onun Hıristiyan dinine yönelik düşünceleridir. O, bu eserde ilk olarak Hıristiyan dinini kritik etmiş ardından Hıristiyanlığın yerine gelecek olan dinin ne olabileceği sorusunu cevaplandırmaya çalışmıştır.¹⁰⁶ Avrupa ahlakını “sürü hayvanı ahlakı” olarak nitelendiren¹⁰⁷ Nietzsche yine bu dönemde, nihilizmi anlamak amacıyla “Ahlaki açıdan bu noktaya nasıl geldik?” sorusuna “jeneoloji”¹⁰⁸ metodunu kullanarak yanıt arar. Nietzsche'nin jeneoloji ile kast ettiği şey, bir yandan kökenlerin değeri iken diğer yandan da değerlerin kökenidir.¹⁰⁹ O, klasik felsefede yer alan bilme ve hakikat ikilisinin yerine, yorumlama ve değerlendirmeyi koymuş ve kullanmış olduğu metod ile ahlakın kökenlerinin şeceresine dair bir çalışma yapmıştır. Yahudi-Hıristiyan ahlakının soy kütüğünü, içinden çıktığı ahlak öncesi kökeni, bu kökende yer alan içgüdüleri incelemiştir.¹¹⁰ Nietzsche'nin ahlak konusunda yaşamış olduğu büyük tektonik kırılma, söz konusu eserde yer alan, değerler sorununun hakikat sorunundan daha temel bir problem olduğu şeklindeki ifadesiyle gün yüzüne çıkmıştır.¹¹¹

Bu çalışmaların akabinde 1887'de, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin tamamlayıcı ve aydınlatıcı bir devamı olduğunu bildirdiği *Ahlakın Soykütüğü Üstüne (Zur Genealogie der Moral)* adlı eseri kaleme alır.¹¹² Nietzsche bu eserde nihilizmin kökeninin, Batı Metafiziği ve geleneksel moral temelli ahlak anlayışı olduğunu söyler.

¹⁰⁴ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 51.

¹⁰⁵ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 99.

¹⁰⁶ Strauss, s. 285.

¹⁰⁷ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Ahmet İnam (Çev.), 7. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s.114.

¹⁰⁸ Soybilim. Ailelerin kökenlerini ve akrabalık ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Jeneoloji kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kasım Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003, s. 23-30.

¹⁰⁹ Gilles Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, Ferhat Taylan (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Norgunk Yayınları, 2016, s. 15.

¹¹⁰ Savater, s. 142.

¹¹¹ Karakaş, s. 259.

¹¹² Tanner, s. 116.

Ahlakın içinde barındırdığı iyi-kötü kavramlarının kaynağına dair yapılan “iyi; bencil olmayan, kötü; bencil olan” şeklindeki tespitin yanlış olduğunu dile getirerek bu durumu bir saplantı ve akıl tutulması olarak nitelendirir.¹¹³

“İyi” sözcüğünün etimolojisini, bu sözcüğün anlamını, bu anlamın değişimini sorgular. Bu sözcüğün öncelikle onu kendileri için kullanan efendiler tarafından nasıl yaratıldığını sonra da efendilerin “kötü” olduğunu söyleyen köleler tarafından nasıl sahiplenildiğini aktarır.¹¹⁴ Bu noktada o, efendi ve köle ahlakı olmak üzere iki çeşit ahlak anlayışının olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre tepkisel güçlerle donanımlı olan kölelerin (köle ahlakı), aktif güç sahibi efendilere (efendi ahlakı) galip gelmesinin sonucu olan Hıristiyan ahlak anlayışı -yaşama ve içgüdülere karşı gelmek, kurtuluşu bir öte fikrinde aramak- nihayetinde insanlığı, anlamın ve değerın kaybolduğu nihilizme taşımıştır.¹¹⁵

Nietzsche 1889’da kaleme aldığı *Putların Alacakaranlığında (Gotzen-damerung)*, isimli eserinde nihilizm eleştirisini devam ettirmiş ve bu durumdan sorumlu tuttuğu Hıristiyanlığı insanlığın en büyük talihsizliği olarak nitelendirmiştir.¹¹⁶ O, kitabın başlığında yer alan “put” sözcüğüyle şimdiye değin “doğru” denilen her şeyi kast ettiğini söylemiştir. Ayrıca Nietzsche, kitabın oldukça kısa bir sürede yazıldığını, buna rağmen bağımsız ve yıkıcı bir eser olduğunu da sözlerine eklemiştir.¹¹⁷

1888’de yazmış olduğu *Wagner Olayı (Der Fall Wagner)*, isimli eserde Nietzsche Wagner’in müziği, hilekâr kilise mistiğinin teşvik ve propagandasını yapmak için bir araç olarak gördüğünü ve kullandığını söylemiştir. Wagner, yanıltıcı kilise müziğinin yayılmasında büyük bir role sahip olmuştur. Bu nedenle, Hıristiyanlığın yol açtığı ve insanlığın omuzlarına yüklediği ahlaki çöküş problemi karşısında, Wagner olumlu yönde herhangi bir katkı sağlayamamıştır.¹¹⁸

¹¹³ Nietzsche, **Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne**, s. 42.

¹¹⁴ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 98.

¹¹⁵ Danto, s. 7.

¹¹⁶ Friedrich Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, Suna Kutoğlu (Çev.), 1. Basım, Ankara: Alter Yayınları, 2009, s. 112.

¹¹⁷ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 103.

¹¹⁸ Safranski, s. 309.

Nietzsche bu eserde ayrıca Almanlarla ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Alman ırkının ikiyüzlü idealist bir ırk olmasının haricinde başka kötü özelliklere de sahip olduğunu ifade etmiş, Luther ve Protestan hareket ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir.¹¹⁹

Nietzsche'nin kaleme aldığı son eserlerinden biri olan *Ecce Homo* isimli kitap, adını Yuhanna İncili'nden almaktadır. İşkenceye uğramış ve üzerine pazarlıkların yapıldığı İsa, kalabalığın karşısına çıkarıldığı sırada Romalı Vali Pontus Pilatus'un kalabalığa "İşte bakın, adam bu."¹²⁰ diyerek seslenmesi ve İsa'yı göstermesi Nietzsche için bir anlam ifade etmektedir.¹²¹ Nietzsche, o adam aslında benim diyerek kendisinin de tıpkı İsa gibi acı çeken ve işkence gören bir kişi olduğunu söylemiş ve kitabını bu isimle adlandırmıştır.¹²² Yarı otobiyografik bir üslupla kaleme alınan eser 1888'de bitmiş olmasına rağmen Nietzsche hayattayken değil, vefatının ardından 1908'de yayınlanmıştır.¹²³ Nietzsche, üstinsan anlayışını 1884'ten beri kaleme aldığı ve ismini *Güç İstenci (Der Wille zur Macht)* koymayı planladığı eserini tamamlayamadan 1889'da akıl sağlığını yitirmiştir.¹²⁴

Onun bu döneme ait eserleri şu şekildedir: 1883; *İşte Böyle Dedi Zerdüşt (Also Sprach Zarathustra)*, 1886; *İyinin ve Kötünün Ötesinde (Jenseits von Gut und Böse)*, 1887; *Ahlakın Soykütüğü Üstüne (Zur Genealogie der Moral)*, 1888; *Deccal (Der Antichrist)*, *Wagner Olayı (Der Fall Wagner)*, *Ecce Homo (Ecce Homo)*, *Dionysos Dithyrambosları (Dionysos-Dithyramben)*, 1889; *Nietzsche Wagner'e Karşı (Nietzsche Contra Wagner)*, *Putların Alacakaranlığı (Gotzen-damerung)*.

¹¹⁹ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 107-114.

¹²⁰ *Yuhanna*, 19:5.

¹²¹ İsa'nın çarmıha gerilmesi hadisesinde Roma Valisi Pilatus'un rolü için bk. Mahmut Aydın, *İsa'ya Ne Oldu?*, 1. Basım, İstanbul: Otto Yayıncılık, 2011, 42-45.

¹²² Zudeick, s. 183.

¹²³ Zudeick, s. 209.

¹²⁴ Nietzsche'nin *Güç İstenci* eserine dair çalışmaları, ölümünden sonra -Nazi sempatisanı ve Alman milliyetçisi olan- kız kardeşi Elisabeth tarafından metinler üzerinde bu ideolojiyi destekler nitelikte birtakım çarpıtmalar yapılarak yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Christian Delacampagne, **20. Yüzyıl Felsefe Tarihi**, Devrim Çetinkasap (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 177-178.

İKİNCİ BÖLÜM
NIETZSCHE VE HİRİSTİYANLIK
ARASINDAKİ İLİŐKI

I. NIETZSCHE’NİN HAYATINDA HİRİSTİYANLIĞIN YERİ

Hıristiyanlığın en etkili eleştirmenlerinden biri olan Nietzsche, Protestan bir papazın oğlu olarak dünyaya gelmiş ve çocukluğunu aktif bir Hıristiyan olarak geçirmiştir. Onun Kutsal Kitap'a, Hıristiyan pratiğine ve doktrinine fazlasıyla aşina olması, Hıristiyanlığı nesnel bir gözlemci olarak değil, bu geleneğin bir mensubu olarak analiz etmesine neden olmuştur. Konuya bu denli hâkim oluşu, Hıristiyanlığı tenkit ederken kullandığı argümanların çeşitliliğini, diğer eleştirmenlere nazaran oldukça üst seviyede tutmuştur. Öte yandan eleştirisi, sadece kullandığı argümanlarla değil; dilinin canlılığı ve retorikinin zenginliğiyle de etkili olmuş, Hıristiyanlık hakkındaki keskin tespitleri ve dikkat çekici benzetmeleriyle özgün bir hal almıştır.¹²⁵

Nietzsche hayatı boyunca Hıristiyanlığın iddialarının ve doktrinlerinin ardında yatan gerçekliği ortaya çıkarmak için büyük bir çaba göstermiştir.¹²⁶ Ona göre Hıristiyanlık, sadece bir dini inanç ya da kiliseler toplamı değil; yüzyıllardan beri Batı kültürünün düşünsel arka planını oluşturan gerçekliktir. Hıristiyanlık konusundaki körlüğü fevkalade bir cinayet olarak nitelendiren Nietzsche, kendisini insanlığın geri kalanından ayıran şeyin; Hıristiyanlığın ne olduğunu keşfetmesi olduğunu söylemiştir.¹²⁷

Babasının yanı sıra her iki dedesi de papaz olan Nietzsche'nin ailesinde uzun yıllar paternal çizgide bir gelenek hâkim olmuştur. Nietzsche bu durumdan herhangi bir rahatsızlık duymamış, aksine gelmiş olduğu bu gelenekle övünmüş ve papazlığı zekiliğin bir tezahürü olarak görmüştür.¹²⁸ *Ecce Homo* isimli eserinde papaz bir babaya sahip olmayı büyük bir ayrıcalık olarak değerlendirmiş, son yıllarını kilise vaizi olarak geçiren babasının köylülere nasihat eden ve köylüler tarafından itibar gören biri olmasıyla gurur duyduğunu dile getirmiştir.¹²⁹

¹²⁵ Jörg Salaquarda, "Nietzsche and Judaeo-Christian Tradition", Bernd Magnus ve Kathleen M. Higgins (Ed.), **The Cambridge companion to Nietzsche**, United Kingdom: Cambridge university press, 1999, s. 90.

¹²⁶ Mauricio Lapchik Minski, "Nietzsche and the New Testament: Jesus, Paul, and the Gospel According to John", **The Hebrew University of Jerusalem Faculty of Social Sciences Department of Political Science**, 2016, s. 2, https://www.academia.edu/31143357/Nietzsche_and_the_New_Testament_Jesus_Paul_and_the_Gospel_According_to_John, 05/01/2019.

¹²⁷ Savater, s. 185.

¹²⁸ Salaquarda, s. 92.

¹²⁹ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 16.

Nietzsche'nin babası Carl Ludwig sakin ve otoriter yapılı bir kişiliktir. Dini konularda taviz vermeyen, Lutheryan çizgide, hazzı reddeden titiz bir dindarlık anlayışına sahiptir. Nietzsche, Yeni Ahit'te yer alan “*Bu çocuk acaba ne olacak? Çünkü Rab onunla birlikteydi.*”¹³⁰ ayetiyle bizzat babası tarafından vaftiz edilmiştir.¹³¹ Ludwig 1846 yılında yazdığı bir mektupta Nietzsche'den bahsederken şu satırları kaleme almıştır: “*Şimdi onun eğitiminin büyük bir kısmını üstlenmiş olan biri var: Aziz İsa. Hem Aziz İsa, daha şimdiden küçük Nietzsche'nin aklına da yüreğine de yerleşti. Nietzsche onu dilinden hiç düşürmüyor, sürekli onun adını tekrarlıyor.*”¹³²

Nietzsche, babasının ölümünün ardından yaşadığı aile ortamında bir yanda, teolojik tahlilden ve incelikten tamamen yoksun olan annesi ve kız kardeşi Elisabeth'in pratik inancı; öte yanda aile içinde egemen karakter olan Rosalie teyzesinin rasyonel dindarlığı olmak üzere iki tür din anlayışıyla karşı karşıya kalmıştır. İlerleyen yıllarda, annesi ve kız kardeşinin dini yaşantılarının, kendisinde anlatılmaz bir korkunun oluşmasına neden olduğunu söylemiş ve onları Tanrısallıktan uzaklaşmasına sebep olan kişiler olarak tanımlamıştır.¹³³

Çocukluğundan itibaren ailesi tarafından Nietzsche'den, aile geleneğini izlemesi ve babası gibi Hıristiyan bir din adamı olması beklenmiştir. Bu beklentiyi içselleştiren Nietzsche, kendisini geleceğin papazı olarak görmüş ve iyi bir Hıristiyan olmak için çabalamıştır.¹³⁴ Bu nedenle vaazlar, ilahiler, kutsama ayinleri ve hastalar için okunacak dualara varana değin Hıristiyanlıkla ilgili birçok konuyla ilgilenmiştir. Hıristiyan toplumunu ve kimlik yapısını tanımaya çalışmıştır. Bu dönemde ona, İncil ayetlerini ve kilise şarkılarını sıklıkla ve güzel bir yorumla seslendirmesinden ötürü arkadaşları tarafından “Küçük Papaz” lakabı takılmıştır.¹³⁵ Sözü edilen bu deneyimler onun, Hıristiyan inanç sistemine en ayrıntılı şekilde vâkıf olmasını sağlamıştır. Yaşamının Hıristiyanlığa dair bu arka planı, Hıristiyanlıkla ilgili analizlerinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

¹³⁰ Luka, 1:66.

¹³¹ Zudeick, s. 17.

¹³² Zudeick, s. 19.

¹³³ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 17.

¹³⁴ Safranski, s. 43.

¹³⁵ Ekren, s. 100.

Nietzsche'nin ne zaman ve ne sebeple Hıristiyanlıktan koptuğu kesin olarak tarihlenemese de bu konuda birtakım görüşler mevcuttur. Onun el yazmalarına bakıldığında 1861 tarihli metinlerde, yaşayan bir inanca ve uygulayıcı bir Hıristiyan olduğuna dair izler bulunduğu gibi; Hıristiyan öğretilerini analiz eden, oldukça sert sözlere de rastlanmaktadır. Çoğu araştırmacı onun bu dönemde ailesiyle beraber evinde yapılan dualara katıldığı ve Hıristiyan bayramlarını kutladığı yönünde hemfikir olmuş ve bu dönemi bir geçiş dönemi olarak değerlendirmiştir.¹³⁶

Nietzsche'nin Hıristiyanlıktan uzaklaşmasında ve ilerleyen yaşamında Hıristiyanlığı ciddi bir eleştiriden geçirecek olmasında, Pforta Lisesi'nde görmüş olduğu eğitim etkili olmuştur. O, Almanya'nın önde gelen Protestan yatılı okulu Pforta'da, Yunanca-Latince metinleri yorumlamaya ve eleştiri süzgecinden geçirmeye yönelik bir eğitim almıştır. Metinler üzerinde yapmış olduğu bu çalışmalar, üniversitede filoloji bölümünü seçmesinin ve Hıristiyanlık eleştirisine, Hıristiyan kutsal metinlerini dahil etmesinin sebebi olarak gösterilmektedir.¹³⁷

1861 sonrasında Nietzsche ailesinden edindiği Hıristiyan bakış açısından bariz bir şekilde uzaklaşmaya başlar. Her ne kadar Hıristiyanlık, ondaki varlığını etik yönüyle devam ettirse de metafizik anlamda etkisini yitirir. Hıristiyanlığa tarafsız bir şekilde bakabilme arzusu ön plana çıkar. Pforta'da arkadaşlarıyla kurduğu Germania Cemiyeti'ndeki söylevlerinde Hıristiyanlığa karşı alınmış tavır ve mesafe kendisini göstermektedir: *“Hıristiyanlık doktrinini ve Kilise tarihini özgür, kısıtlanmamış bir gözle inceleyebilseydik, genellikle kabul gören fikirlerle çelişen pek çok sonuca ister istemez varacaktık. Ama gerek daha ilk günlerimizden itibaren alışkanlık ve önyargının boyunduruğuyla kısıtlandığımız için, gerekse çocukluğumuzda görüp geçirdiklerimiz düşünme yetilerimizi sınırladığı ve karakterimizi önceden belirlediği için, özgür bir bakış açısı seçip dine dair içinde yaşadığımız çağa uygun tarafsız bir yargıda bulunmayı neredeyse günah saymaya zorlanıyoruz.”*¹³⁸

Yine bu dönemde Germania'da hazırlamış olduğu *“Kader ve Tarih”* isimli makalede Nietzsche, Hıristiyanlığı sorgulamanın birkaç haftalık değil, ömürlük bir iş

¹³⁶ Salaquarda, s. 94.

¹³⁷ Salaquarda, s. 92.

¹³⁸ Ekren, s. 103.

olduğunu söyler. Hıristiyanlığın bütününün varsayımlar üzerine kurulu olduğunu, bunun kitleler tarafından anlaşılmasının büyük ve köklü değişiklikleri meydana getireceğini ifade eder. Tanrı'nın varlığı, ölümsüzlük, İncil otoritesi, vahiy ve benzeri konuların her zaman sorun olarak kalacağını, kendisinin bu sorunları gidermek için bunları yadsımayı denediğini ancak yıkmanın kolay yapmanın zor olduğu gerçeğiyle karşılaştığını dile getirir.¹³⁹ 1865'e gelindiğinde ise kesin olmamakla beraber Nietzsche'nin Hıristiyanlıktan tamamen uzaklaştığı düşünülmektedir.

11 Haziran 1865'te kız kardeşi Elisabeth'e yazdığı bir mektupta din ve inançla ilgili düşüncelerini açıklayan Nietzsche, rahatlatıcı inançlarla kalmanın kolay olduğunu gerçeğin sürdürülmesinin ise zor olduğunu söylemiştir. Gerçeğin peşinde olan insanın huzur, barış ve mutluluğu hedefleyemeyeceğini, gerçeğin her zaman güzel sonuçlar doğurmayacağını ifade etmiştir. Bu nedenle insanın iki yoldan birini seçmesi gerektiğini belirtmiştir; istenilen şey zihnin mutluluğu ve rahatlığı ise inançlı bir yaşamı, hakikatin öğrencisi olmak ise sorgulayıcı ve sancılı bir yaşamı.¹⁴⁰

1870'lerin başlarındaki yazılarında Nietzsche, daha çok çağdaş Hıristiyanlığın yetersizliği üzerinde durmuştur. Hıristiyanlığı durağan olması nedeniyle eleştirmiş ve bu inanç sistemini ölümcül bir sistem olarak gördüğünü söylemiştir.¹⁴¹ Bu döneme kadar Protestanlığı açıkça desteklemesine rağmen, bir süre sonra bu geleneğin doktrinlerine karşı güvenini yitirmiş ve onları sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamaların ardından 1880'lere geldiğinde ise Protestanlığın tutarsız olduğunu ileri sürerek eleştirel yönelimini daha agresif ve tepkisel bir hale getirmiştir.¹⁴² Hıristiyanlığa olan eleştirisini radikalleştirdiği bu dönemde, Protestanlığı "*Hıristiyanlığın ve aklın kısmi felci*" olarak nitelendirir.¹⁴³

Nietzsche'nin Hıristiyan dinine yönelik tenkitleri, bu dinin dogmalarına ve doktrinlerine yöneliktir. O, kendisinin Hıristiyan dininin düşmanı olduğunu söylemiş, Hıristiyanlara karşı kişisel bir düşmanlığı ise reddetmiştir. Yazmış olduğu eserlerde Hıristiyanlığa mensup olan kişilerin şahıslarına değil; Hıristiyanlığın idealize ettiği ve

¹³⁹ Zudeick, s. 34.

¹⁴⁰ Safranski, s. 44.

¹⁴¹ Plank, s. 139.

¹⁴² Salaquarda, s. 93.

¹⁴³ Nietzsche, *Deccal*, s. 17.

yetiştirdiği insan tipine yönelik olumsuz söylemlerde bulunmuştur. *Zerdişt* isimli eserinde Hıristiyanlığa inananları hatalarından dönmeye çağırıp onlara şefkatle nasihat ederken, Hıristiyan dinine dair ise oldukça öfkeyle yaklaşmıştır. Bu fke, özellikle onun geç dönem düşüncelerinde ve kaleme aldığı yazılarında kendisini açığa çıkarmaktadır.¹⁴⁴ Eserleri aracılığıyla Hıristiyanlıktan ölesiye nefret ettiğini dile getiren Nietzsche, Hıristiyanlığı içi boş bir kostüm olarak nitelendirmiştir.¹⁴⁵

Nietzsche'nin yaşamının tamamına bakıldığında, onun Hıristiyanlıkla olan bağının yaşamının erken dönemlerinden itibaren zayıflamaya başladığı görülmektedir. O, yazmış olduğu metinlerde başlangıçtan beri Hıristiyan inancıyla bir çekişme içerisinde olduğunu söyleyerek eleştirisinin ve inkarının altında yatan sebebin ateizm veyahut ateizmin argümanları değil; çocukluğundan itibaren içinde hissettiği duygular olduğunu söylemiştir. Bu doğrultuda Nietzsche'nin Hıristiyanlığı inkarı içgüdülerinin, Hıristiyanlığı eleştirisi ise bu inkarın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁶

II. NIETZSCHE'NİN HIRİSTİYAN DİNİNE YAKLAŞIMI

Nietzsche'nin felsefesinin merkezinde Hıristiyanlık eleştirisi vardır. Onun Hıristiyanlığa yönelik eleştirileri, bulunduğu coğrafyada büyük bir yankı uyandırmış, dinsel ve ahlaksal değerlerle problemi olan herkesin ilgisini çekmiştir. Ancak Nietzsche'nin söz konusu eleştirileri ateist bir anlayışın yahut din düşmanlığının sonucu değil; yoğun bir düşünsel çabanın ürünleridir. Tüm bu eleştirilerin hedefinde ise genel manada bir din anlayışı değil; kilise ve kilisenin temsil ettiği dinsel anlayış yer almaktadır. Bu nedenle onun felsefesi ve din olgusuna dair görüşleri, Hıristiyanlığa yönelik eleştirileriyle bir bütün olarak ele alınmalıdır.¹⁴⁷

Bugüne değin Hıristiyanlığa dair yapılan eleştirilerin ılımlı ve yanlış şekillerde yapıldığını düşünen Nietzsche, kendi eleştirisini söz konusu diğer eleştirilerden ayırmaktadır. Ona göre Hıristiyanlığın yaşama karşı büyük bir suç olduğu düşünülmediği müddetçe, bu eleştirilerin bir anlamı olmayacaktır. Bu durum göz ardı

¹⁴⁴ Robinson, s. 10.

¹⁴⁵ Savater, s. 230.

¹⁴⁶ Salaquarda, s. 93.

¹⁴⁷ Ahmet Demirhan, *Nietzsche ve Din*, 1. Basım, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002, s. 113.

edilip, Hıristiyanlığın sadece gerçekliğine ilişkin sorular sorulması, -Tanrı'nın varlığı, Hıristiyanlığın kökeninin hikayesine ilişkin tarihselcilik çalışmaları gibi- gereksiz izlerin peşine düşmekten başka bir sonuç doğurmayacaktır. Nietzsche tüm bu soruların Hıristiyanlığın etkisi ve zararı söz konusu olduğunda ikincil bir öneme sahip meseleler olduğunu ileri sürmektedir.¹⁴⁸

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisi, bir yandan Hıristiyanlığın kendi içindeki çelişkilerini ortaya koyarken bir yandan da bu dinin ilk çağlardan bugüne kadar gelen doğadışı ve dolayısıyla insanlığa aykırı bir eğilim olduğunu öne çıkarır.¹⁴⁹ O, Hıristiyanlığın idealize etmiş olduğu insan tipine karşı çıkmış ve bu insan tipini evcil hayvan, sürü hayvanı, hastalıklı hayvan olarak tanımlamıştır.¹⁵⁰

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık, üstinsan (*übermensch*) modeliyle bir savaş halindedir. Güçlü insan prototipine karşı gelmekte; güçsüzlerin, düşmüşlerin ve iyi yetişmemişlerin tarafında yer almaktadır. Güç istencine fazlasıyla önem veren Nietzsche'nin nazarında gücün eksilmesine neden olan en büyük etken Hıristiyanlıktır. Güç istencinin eksik olduğu yerde çöküş başlamış, bu çöküşe ait değerler ise yüzyıllardır Hıristiyanlık aracılığıyla en kutsal isimler altında varlığını baki kılmıştır. "Ahiret", "Tanrı", "kurtuluş", "kutsanmışlık" bu isimlere verilebilecek dinsel-ahlaksal zirvalık örnekleridir.¹⁵¹ Hıristiyanlık güç karşıtlığının bir getirisi olarak, başlangıcından bu yana toplumun aşağı tabakasını savunmuş ve tümüyle onların yanında yer almıştır.¹⁵²

Nietzsche Hıristiyanlığın insanlık için büyük bir fitne, yozlaşma ve ölümcül bir maraz ve şimdiye kadar insanlığın yaşadığı en büyük talihsizlik olduğu kanaatindedir.¹⁵³ Hıristiyanlığı insanlar üzerinde tahakküm kurmaya çalışan bir korku dini olarak nitelendirmektedir.¹⁵⁴ Onun nazarında Hıristiyanlık; kişinin kendine güveninden, özgürlüğünden feragat ederek boyunduruk altına girmesi, kendini alaya

¹⁴⁸ Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci**, Nilüfer Epçeli (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2017, s. 184.

¹⁴⁹ Bülent Sönmez, "Nietzsche'ci Ahlak ve Bir Zayıflık İdeolojisi Olarak Din", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları**, C. 8, S. 2, s. 228.

¹⁵⁰ Nietzsche, **Deccal**, s. 11.

¹⁵¹ Nietzsche, **Deccal**, s. 13.

¹⁵² Nietzsche, **Deccal**, s. 12.

¹⁵³ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 112.

¹⁵⁴ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 65.

alması ve çarpıtmasıdır.¹⁵⁵ Bu etki en belirgin şekilde Avrupalı insan tipinde kendini göstermiş, Hıristiyanlık Avrupalıları kötüleştirmiş ve yozlaştırmıştır.¹⁵⁶

Nietzsche Hıristiyan kimliğini tanımlarken anarşist benzetmesini kullanmıştır. Kendi döneminde güç olgusuna karşı gelen ve direnen kişi olarak tasvir edilen anarşist ile güce karşılık boyun eğmeyi temsil eden Hıristiyanı özdeşleştirmiş, Hıristiyanı da anarşisti de yozlaşmış tipler olarak nitelendirmiştir. Ona göre anarşist ile Hıristiyan kavramlarının kökeninde zayıflık, kıskançlık ve kin duyguları vardır. Amaçları ve içgüdüleri yalnızca yok etmeye yöneliktir.¹⁵⁷ Hıristiyan yaşamış olduğu dünyayı lanetli, karanlık ve pis bir dünya olarak görür. Hıristiyan'ın bu tutumu ile o dönemde anarşist olarak görülen sosyalist işçinin toplumu lanetli, karanlık ve pis olarak görmesindeki tutum aynı içgüdüden kaynaklanır.¹⁵⁸ Kıyamet günü Hıristiyan için bir intikam avuntusudur. Sosyalistin devrimden olan beklentisi de aynı intikam duygusunun sonucudur.¹⁵⁹

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık zavallılara ve alçakgönüllülere mutluluğa giden yolda yapmaları gereken tek şeyin kendilerini kurumların ve üst sınıfların vesayetinden kurtarmaları gerektiğini söyleyen, sosyalist bir doktrindir. Sosyalist doktrinde mülk, kazanç, anavatan, mertebe, statü, mahkemeler, polis, devlet, eğitim, sanat gibi kavramların hepsi mutluluğun önündeki engeller, hatalar, tuzaklar olarak değerlendirilmektedir. Aynı şey bu kavramların şeytan işi olarak nitelendirildiği Hıristiyanlık için de geçerlidir. Çıkış noktası itibariyle bir isyan hareketi olan Hıristiyanlık, efendilere karşı biriktirilen antipatinin patlaması neticesinde meydana gelen bir devrimdir.¹⁶⁰

İlkel Hıristiyanlığı devletin ortadan kaldırılması olarak tanımlayan Nietzsche, Hıristiyanlığın; nefsi müdafaayı ve herhangi bir topluluğun savunmasını, kendi vatandaşları ile yabancılar arasında ayırım yapılmasını ve sınıf ayrımını yasakladığını söylemektedir. Ona göre İsa'ya ilişkin anlatımlar da bu durumu destekler niteliktedir.

¹⁵⁵ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 62.

¹⁵⁶ Strauss, s. 299.

¹⁵⁷ Nietzsche, *Deccal*, s. 80.

¹⁵⁸ Robert C. Holub, *Nietzsche: socialist anarchist feminist*, New York: Camden House, 2005, s. 129-152.

¹⁵⁹ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığında*, s. 90.

¹⁶⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 160.

Hıristiyan anlayışında İsa, kendisine zarar verenlere direnmez hatta “diğer yanağını da uzatır”. Havarilerine kendisini savunmalarını yasaklar ve yardım alabileceğini ama almayacağını anlatır. Ayrıca Hıristiyanlık toplum yapısının temel dinamikleriyle de oynayarak toplumun değer vermediği her şeyi tercih edilir ve cazip bir hale getirir. Toplum dışına itilenleri ve mahkûm edilenleri yücelterek topluma dahil eder ve bu kişilikler arasında büyüyüp gelişir.¹⁶¹

Hıristiyanlığa yönelik eleştirilerinde Hıristiyanlığın kendi içindeki çelişkilerine de yer veren Nietzsche; Hıristiyan ahlakının ve metafiziğinin mantıksal karşıtlıkları, kutsal çıkarımlar olarak sunan bir din olduğunu söylemiştir. Onun Hıristiyanca tasarımın çimentosu olarak nitelendirdiği bu karşıtlıklar; kendisini bile kurtaramamış ve çarmıhta can vermiş İsa'nın kurtuluşun temsilcisi haline getirilmesi, alacaklı olan Tanrı'nın kendisine borçlu olan insanlık için kendi oğlunu feda etmesi, en zayıf olanın en güçlü, en yoksulun en zengin kabul edilmesi gibi hususlardan müteşekkildir.¹⁶² Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisinde bu dinin kurucusu olan İsa'ya dair olumsuz bir söyleme rastlanmadığı, İsa'yı rahiplerin Hıristiyanlığından ayırdığı görülmektedir.¹⁶³

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlar hiçbir zaman İsa'nın onlar için öngördüğü davranışları sergilememişlerdir. Yapılan müdahaleler neticesinde Hıristiyanlık, İsa'nın yapılmasını emrettiği her şeyden sakınılan bir hale getirilmiştir.¹⁶⁴ Kurucusunun yaşamı, sözleri ve öğretisi ile ortaya konulan ve pagan karşıtı bir karaktere sahip olan bu hareket, oluşan ihtiyaçlara göre tamamen keyfi bir şekilde yeniden yorumlanmıştır. Budist, Budist olmayandan farklı hareket ederken Hıristiyan, tüm dünyanın hareket ettiği gibi hareket etmektedir. Hıristiyanlık seremonilerden ve ruh hallerinden ibaret bir oluşuma; Nasıralı İsa'nın yok etmek için mücadele ettiği her şeyi içinde barındıran ruhani bir düzene dönüştürülmüştür. Nietzsche, tüm bunların sebebi olarak Pavlus'u gösterir.¹⁶⁵ Hristiyanlık olarak nitelendirilen şeyin asıl mimarının İsa değil, Pavlus olduğunu öne sürer.¹⁶⁶

¹⁶¹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 159.

¹⁶² Guerin, s. 207.

¹⁶³ Minski, s. 2.

¹⁶⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 149.

¹⁶⁵ Nietzsche, **Deccal**, s. 62.

¹⁶⁶ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 176.

Nietzsche'ye göre İsa öğretisine, kendisine doğrudan kalplerde yer bulacağını düşündüğü “Göklerin Krallığı” ile başlamış olup, Yahudi geleneğinin örf ve adetlerinde bunu uygulayacak araçları bulamamıştır. Bütünüyle manevi olan İsa, Museviliğin maddi dürtülerinden kaynaklı kendini koruma ihtiyacına bir hiç olarak bakmaktadır. Aynı şekilde Tanrı'yla görüşmeyi düzenleyen kaba formaliteler sisteminin tamamını da göz ardı etmektedir. Tövbe ve kefarete öğretilerine karşı çıkmaktadır. Onun öğretisi, insanın kendisini “kutsal” olana ait hissedebilmesi için tövbe ve günahlarından ötürü pişmanlık göstermesi gerektiğini değil; nasıl yaşaması gerektiğini konu edinmektedir. Günah, tövbe, affetme gibi hiçbirisi İsa'ya ait olmayan kavramlar, Musevi yahut Pagan etkisiyle Hıristiyanlık içerisinde dahil edilmiştir.¹⁶⁷ Hıristiyanlık, İsa'nın mesajından uzaklaşılmasının akabinde bu kavramlar etrafında geliştirilen öğretiler ile insana kendisini acınası bir halde ve günahkâr gibi hissettiren, insanın kendisine zulmetmesine neden olan bir din haline getirilmiştir.¹⁶⁸

İsa'nın öğretisinin konularından biri olan Göklerin Krallığı, Nietzsche'ye göre kalbin bir koşulu yahut ürünüdür. O kalplerdedir, dünyanın herhangi bir yerinde değil. Hıristiyanlığın Tanrı'nın Krallığı olarak idealize ettiği bu öğretiyi, kronolojik ve tarihsel sıraya göre takvimdeki belirli bir günde olabilecek, ancak ondan bir gün önce olamayacak bir şey değildir. Aksine bireyin içindeki manevi bir değişim, her an olabilen ve olma ihtimalini barındıran bir şeydir.¹⁶⁹

Nietzsche Hıristiyanlık içerisinde birtakım yanlış anlaşılımların bulunduğunu da dile getirmiştir. Ona göre bu yanlış anlaşılımlar Hıristiyanlığın başlangıcından beri var olan sembolik ifadelerin yorumlanış şekline kaynaklanmaktadır. Geçici kişisel yaşamın, insan hayatının antitezini ifade etmek üzere kullanılan “ebedi yaşam” ifadesi “kişisel ölümsüzlük” olarak yanlış anlaşılmıştır. İbrani ve Arap geleneklerinde yer alan yemeğini ve içeceğini paylaşma bazındaki kardeşlik, “Aşa-i Rabbani ayini sırasında rahibin sunduğu ekmeğin ve şarabın, görünüşü değişmemesine rağmen İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğüne dair inancın mucizesi” olarak yanlış anlaşılmıştır. Kişinin gerçek yaşamı idrak etmesi anlamında kullanılan “yeniden diriliş” ifadesi “yeniden doğma”

¹⁶⁷ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 130.

¹⁶⁸ Guerin, s. 210.

¹⁶⁹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 131.

olarak anlaşılmış, ölümden sonra meydana gelecek bir vakaya dönüştürülmüştür. Tanrı ile insan arasındaki canlı ilişkiyi ifade etme amacı taşıyan insanoğlunun “Tanrının oğlu” olduğu inancı “Tanrısallığın ikinci kişisi” olduğu inancına dönüştürülmüştür. “İnanç aracılığıyla kurtuluş” fikri, insanların kendi eylemleri aracılığıyla (İsa’nın öğretmiş olduğu yaşam biçimini takip etmek) değil; İsa’nın eylemi aracılığıyla (çarmıh) kurtuluşa ereceklerine dair bir inanca dönüştürülmüştür.¹⁷⁰

İnanç ve eylem arasında kurduğu bu korelasyon, Nietzsche’nin Hıristiyan değerlerini eleştirdiği noktalardan da birini oluşturmaktadır. Ona göre herhangi bir değer varlığı, ona olan inancın dile getirilmesiyle ilgili değildir. Bir değerden bahsedebilmek için inanç başlı başına yeterli olmamakta; davranışlar, alışkanlıklar ve seçimler de bu doğrultuda belirlenmelidir. Değerlerin hayatımızın tamamına hâkim olması ve varlığımızın her yönünü şekillendirmesi gerektiği halde, Hıristiyan değerleri bu fonksiyona sahip değildir.¹⁷¹

Nietzsche Yahudi din adamlarının, ilahi ilke ve Tanrının emirlerine itaat olduğunu iddia ettikleri, bununla beraber İsrail’i korumaya yarayan ve varlığını mümkün kılacak her şeyi insanlara nasıl sunacaklarını iyi bir şekilde kavradıklarını düşünmektedir. Bahsi geçen konuyu Yahudi geleneğinde ulusal bilincin merkezi olduğunu düşündüğü sünnet ve kurban ritüelleri üzerinden örneklemektedir. Hıristiyanlığın Yahudilikle girdiği mücadelede başarıyı yakalayabilmek adına Musevi geleneğin gücünü ve varlığını borçlu olduğu “şeriat” düzenini kaldırmaya yönelik bir hamlede bulunduğunu söylemektedir. Ona göre Hıristiyanlığın empoze etmek istediği anlayış şeriate duyulan ihtiyacın hissedilmediği bir anlayıştır. Eylemin yerine inancın geçtiği bu anlayış, Nietzsche’ye göre Hıristiyanlığın Yahudi karşıtlığının ve tembelliğinin bir sonucudur ve pratik inanca zarar vermektedir.¹⁷²

Nietzsche psikolojik iyileştirmelerin tamamının fizyolojik bir baza dayandırılmak zorunda olduğunu söyleyerek Hıristiyanlıktaki “psikolojik rahatsızlıkları iyileştirme” vaadinin bir yalandan ibaret olduğunu dile getirmiştir. Kilisenin psikolojik uygulamalarını sağlığa zararlı şeyler olarak nitelendirmekte ve sakat birinin dualar ve

¹⁷⁰ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 135.

¹⁷¹ John Armstrong, s. 15.

¹⁷² Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 144.

kötü ruhların kovulması yoluyla iyileştirilemeyeceğini ifade etmektedir. Hıristiyanlığın kendilerini haçın önünde alçaltan ve iyi bir insan olmaya yemin eden kişileri iyileşmiş saymasını tehlike arz eden bir durum olarak değerlendirmektedir.¹⁷³

Hıristiyan dininin insanlığı antik kültürün mirasından yoksun bıraktığı gibi İslam kültürünün mirasından da yoksun bıraktığını dile getiren Nietzsche, İspanya'daki Mağribilerin, Avrupalılara Roma ve Grek kültüründen daha yakın olduğunu söyler. Mağrib kültürünü -kökeni soylu ve erkekçe içgüdülere dayandığı için- duyulara ve beğenilere fazlasıyla hitap eden bir kültür olarak değerlendirir. Bu kültürü yaşama yönelik bir başkaldırı değil yaşamın evetlenmesi olarak tanımlar ve Hıristiyanlığı yaşama isteğini kaybetmiş bir din olmakla, yaşamsal olan şeylere karşı gelmekle suçlar.¹⁷⁴ Ona göre Hıristiyanların XIX. yüzyıldaki durumu bile Mağrib kültürü karşısında yetersiz ve zavallı kalmıştır. Korsanlığın yüceltilmiş biçiminden başka bir şey olmayan Haçlı ordusu da bu zengin Doğu uygarlığına “yağmalama” düşüncesiyle savaş açmıştır.¹⁷⁵ Nietzsche *Deccal* isimli eserinde Mağribilerin İspanya'dan sürüldükten sonra verilen ilk Hıristiyan emrinin “halka açık hamamların kapatılması olduğu” bilgisini verdikten sonra Hıristiyanların temizlenmeye karşı çıkması hususunu eleştirir. Hıristiyanlar tarafından bedeninin hor görüldüğünü ve hijyenin şehvetperestlik olduğu gerekçesiyle reddedildiğini dile getirir.¹⁷⁶

Yahudi köklerinden doğan ve yalnızca bu toprakta anlaşılabilir olduğunu söylediği Hıristiyanlık, Nietzsche'nin nazarında terbiye, ırk, imtiyaz kavramlarına bir reaksiyonu temsil eder.¹⁷⁷ Hıristiyanlık güçlü ve üstün olan her şeyden intikam alan, kelimenin tam anlamıyla anti Aryan bir dindir. Hıristiyan dini bütün Aryan değerlerinin yeniden oluşturulması, Çandala¹⁷⁸ değerlerinin zaferi, yoksula ve en düşük sınıflara vaaz edilen ve vaad edilen bir müjde, itilen kakılan, lanetlenen, her tür haklardan mahrum bırakılanların, hâkim ırka; Aryan ırkına karşı topyekûn bir başkaldırısıdır.

¹⁷³ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 173.

¹⁷⁴ Safranski, s. 308.

¹⁷⁵ Nietzsche, *Deccal*, s. 85.

¹⁷⁶ Nietzsche, *Deccal*, s. 27.

¹⁷⁷ Bruce Kinsey Ward, “Nietzsche's Critique of Christianity: An Exposition of The Anti-Christ”, (**Yüksek Lisans Tezi**, McMaster University, 1975), s. 89.

¹⁷⁸ Hinduizm kast sisteminin en düşük mertebeli insanı. Kast sisteminde altlarda yer alan bir erkekle, Brahman sınıfından bir kadının birlikteliğinden doğan çocuk. Hinduizmde bu çok kötü bir şeydir, alt kastların Brahmana dokunması büyük günahdır. Ayrıntılı bilgi için bk. J. M. Macfie, **Hint Efsaneleri**, Hüseyin Yılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2000, s. 41-47.

Nietzsche Çandala yakıştırması yaptığı Hıristiyanlığın, sevgi dini kisvesi altında soylulardan aldığı düşündüğü intikamı bu şekilde dile getirmektedir.¹⁷⁹

İntikam ruhu ve yaşamın yadsınması Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlıkla özdeşleştirdiği nihilizmin bir getirisidir. Hıristiyanlığın öne çıkardığı bu hususlar, aynı zamanda nihilizmi oluşturan temel yapı taşlarıdır. Nihilizm, yaşamı yadsıma yoluyla varoluşu değersizleştirme girişiminde bulunarak; tüm soylulardan yani hayatı tam anlamıyla yaşama gücünü kendisinde bulduranlardan intikam almaktadır. Nihilizmin tezahür ediş biçimleri; hınç, vicdan azabı, çileci idealdir ve bu biçimlerin her biri Hıristiyan inanç sisteminde kendisine yer bulmaktadır.¹⁸⁰ O, vicdan azabı çekmenin bir köpeğin taşı ısırması kadar aptalca olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Ayrıca Hıristiyanlığın tersine yaşamın kucaklanması ve yaşama değer verilmesini önermiştir.¹⁸²

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık, realiteye karşı gelme yoluyla idealizmi vurgulamak üzere ortaya çıkan bir dindir. Realiteye yönelik ölümüne bir düşmanlık biçimi olan Hıristiyan inancı, realiteye dair her şeye bilhassa egemen sınıfların gücüne cephe alınan bir toprakta ortaya çıkarak gelişimini bu toprak üzerinde sağlamıştır. Realite karşısında kutsal ve günah kavramlarının arkasına sığınarak yeryüzünde güçlü olan her şeyi kutsal dışı ve günah olarak adlandırmıştır.¹⁸³

Nietzsche'nin bakış açısında, içinde yaşadığımız oluş dünyasının reddedilmesi niteliğinde olan Hıristiyan idealleri, ebedi ve durağan formlar dünyası tasarımı ile idealizmin temsilcisi olan Platonculuğun bir uzantısıdır. Platon, halkın Platonculuğu olarak betimlediği Hıristiyanlığa giden yolda bir "köprü" görevi görmüştür. Nietzsche bu bağlamda kendi felsefesini, Hıristiyanlığa olan karşıtlığını belirtmek amacıyla "tersyüz edilmiş Platonculuk" olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁴

Nietzsche Hıristiyanlığı eleştirirken mucize konusuna da değinmiştir. Mucizelerin tamamının bir öfke göstergesi olduğunu ve yargılama istenciyle oluşturulduğunu söyleyerek mucizeleri korkunç bir bozulma olarak nitelendirmiştir.

¹⁷⁹ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 50.

¹⁸⁰ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 52.

¹⁸¹ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 34.

¹⁸² D'Iorio, **Nietzsche'nin Sorrento Yolculuğu**, s. 69.

¹⁸³ Nietzsche, **Deccal**, s. 35.

¹⁸⁴ Karakaş, s. 266.

Konuyu izah ederken İnciller üzerinden örnekleme ve alıntılar yapmıştır. İncir ağacı mucizesi bunlardan biridir.¹⁸⁵ “*Ertesi gün Beytanya’da çıktıklarında İsa acıkmıştı. Uzakta yapraklanmış bir incir ağacı görünce belki incir bulurum diye yaklaştı. Ağacın yanına vardığında yapraktan başka bir şey bulamadı. Çünkü incir mevsimi değildi. İsa ağaca, “Artık senden sonsuza kadar kimse bir şey yiyemesin!” dedi. Öğrencileri de bunu duydular.*”¹⁸⁶ “*Sabah erkenden incir ağacının yanından geçerlerken, ağacın kökten kurumuş olduğunu gördüler.*”¹⁸⁷

Nietzsche’nin Hıristiyanlığa dair bir diğer gözlemi Hıristiyanlığın, konjonktürünü sıklıkla tebdil ediyor oluşudur. Ona göre ortamın sürekli değişiyor olmasına binaen Hıristiyanlık da vurgusunu yahut vurguladığı inancı değiştirmektedir. Bir yandan gurur, başarı, kendine güven gibi dünyevi değerleri aşağılayarak onların yerine alçakgönüllülüğü, tevazuyu ve hayırseverliği yücelten Hıristiyanlık öte yandan bu davranışlarla örtüşmeyen, inkâr ettiği ve karşı çıktığı her şeyi kendisi yapmaktadır.¹⁸⁸ Vatandaş, asker, işçi, tüccar, bilgin, teolog, filozof, çiftçi, sanatçı, vatansever, siyasetçi hatta prens olan Hıristiyanların tövbe ettikleri tüm faaliyetlere tekrar başlamışlardır. Kiliselerde vaazlara konu edilen yaşam tarzı, Nietzsche’ye göre Hıristiyanların lehine olacak şekilde sıklıkla değişikliğe uğratılmaktadır.¹⁸⁹

Hıristiyanlık aracılığıyla yapılan hataların asla affedilmemesi gerektiğini söyleyen Nietzsche’ye göre, özellikle Hıristiyan inancının en güçlü ve soylu ruhlara boyun eğdirme istenciyle mücadele etmekten hiçbir zaman vazgeçilmemelidir. Hıristiyanlık tarafından uydurulan insan ideali, oluşturulan emir ve yasaklar, talep edilen şeyler, bütünüyle yok edilmediği müddetçe durulmamalıdır. Hıristiyanlık kişinin entelektüel vicdanını bir daha arıtamamak üzere kirletmekte ve rezil bir duruma düşürmektedir.¹⁹⁰ Hıristiyanlık ortadan kaldırmak, parçalamak, afallatmak, sarhoş etmek isteyen bir inançtır.¹⁹¹

¹⁸⁵ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 132.

¹⁸⁶ **Markos**, 11: 12-14.

¹⁸⁷ **Markos**, 11: 20.

¹⁸⁸ Tanner, s. 120.

¹⁸⁹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 162.

¹⁹⁰ Zudeick, s. 96.

¹⁹¹ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 113.

Nietzsche Hıristiyanlığın, güzel söz söyleme yeteneğiyle sanki en yararlı ve arzu edilen şeyleri bünyesinde barındırıyormuşçasına çizmiş olduğu imajla mücadele ettiğini söylemektedir. Bu imaj Nietzsche'ye göre güven, artniyetsizlik, ılımlılık, sabır, yakınlarını sevmek, boyun eğme, insanın kendi egosunun tamamından yararlanmaması hatta bunu tümüyle terk etmesi gibi hususlardan oluşmaktadır. Kendini beğenmişlik ve namertlikten ibaret Hıristiyan ideali, bugüne kadar insanlığın önüne getirilen en büyük ayartmadır. Hıristiyan masallarının saçma kalıntıları olarak nitelendirdiği Hıristiyan teolojisi, doğruluğu ve yanlışlığı ile değil; insanlığın üzerinde bıraktığı etkiler açısından konuşulmalıdır. Bu idealin etkisiyle ruhen düşük, alelade, tükenmiş kişiler yüceltilirken insan türünün kendisini geliştirmesi ve ilerlemesinin önüne geçilmiş ve insanlık yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.¹⁹²

Hakiki anlamda bir Hıristiyanlığın herhangi bir zaman diliminde mümkün olabileceğini söyleyen Nietzsche, bu inanışın var olmasının kendilerini Hıristiyanlık adı altında süsleyen arsız dogmalara bağlı olmadığını söyler. Bunun gerçekleşmesi için ne kişisel bir Tanrı'nın, ne günahın, ne ölümsüzlüğün, ne kurtuluşun, ne metafiziğin ne de inancın doktrinine gerek olmadığını; Hıristiyanlığın bir inanç sistemi değil, yaşam tarzı olduğunu savunur. Ona göre İsa'nın yaşadığı şekliyle Hıristiyanlık kişiye neye inanması gerektiğini değil; nasıl hareket etmesi gerektiğini söylemektedir.¹⁹³

Hıristiyanlığı “hastalık hastası” bir din olarak tanımlayan Nietzsche, bu inancın saklandığı her yerin altından büyüme ve yayılma idealinin çıktığını söylemiştir. Bu ideallerin kaynağının insanlığa “Tanrı” olarak sunulduğunu, bu nedenle Hıristiyanlığın var olan en büyük ve kutsal dışı yalan olduğunu ifade etmiştir. Bugüne kadar sergilenen en tiksindirici dejenerasyon kültürü olarak adlandırdığı Hıristiyanlık ile uzlaşmayı reddettiğini dile getirmiştir. Nietzsche, *Güç İstenci* isimli eserinde Hıristiyanlığa savaş açtığını ilan etmektedir.¹⁹⁴

¹⁹² Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 186.

¹⁹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 161.

¹⁹⁴ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NIETZSCHE’NİN HIRİSTİYANLIK KRİTİĞİ

I. TANRI KAVRAMI ELEŞTİRİSİ

Tanrı kavramı her dönemde ve çağda insanoğlunun kendisini ve evreni anlamlandırabilmek adına girdiği arayışın öncelikli nesnesi olmuştur. Tarih boyunca din olgusu da gelişimini bu kavram etrafında sürdürmüş ve şekillendirmiştir. Bilindiği üzere XIX. yüzyıl Batı'da yerleşmiş geleneksel Tanrı anlayışına meydan okunmaya başlandığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu zaman diliminde Tanrı fikri, tabiri caizse, artık eskisi kadar rağbet görmemiş ve birçok teorisyen tarafından yetersiz ya da tutarsız kabul edilmiştir. Özellikle bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler Tanrı inancına dair yapılan eleştirileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu eleştiriler dini otoritelerin sarsılmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmelerin nihayetinde ise Tanrı inancını yok sayan ateizm güçlü bir şekilde tarih sahnesindeki yerini almıştır. Söz konusu durum karşısında filozoflar da Tanrı mefhumuna ilişkin birçok farklı değerlendirmede bulunmuştur. Şüphesiz bu filozoflardan biri de Nietzsche'dir.

Nietzsche Tanrı inancına dair eleştirisini, teizmin Tanrı inancından ziyade Hıristiyan Tanrı inancını baz alarak yapmaktadır. Nitekim eserlerinde Tanrı bahsine yer verdiği pasajlarda, ekseriyetle Hıristiyan Tanrısını konu edinmektedir. Onun Tanrı kavramıyla ilgili değerlendirmeleri, çoğunlukla Hıristiyan Tanrısına yönelik anlatımlardan müteşekkildir.

A. Hıristiyanlığın Tanrı İnancını Yorumlama Şekli

Nietzsche'nin felsefesinin başlıca konularından biri Tanrı inancıdır. Ancak onun Tanrı fikrini ele alış şekli, "Tanrı vardır" ya da "Tanrı yoktur" şeklinde değildir. O, Tanrıya dair değerlendirmelerinde ontolojik/onto-teolojik bir kaygı gütmemiştir. Tanrı kavramı ile felsefi eleştirilerinin hedefine yerleştirdiği Hıristiyanlığın bir unsuru olduğu için ilgilenmiş ve Tanrı inancını ortaya çıkış şekli ve sonuçları bakımından irdelemiştir.¹⁹⁵

Nietzsche insanın Tanrı'ya olan inancının temelinde yatan nedeni psikolojik perspektifle açıklamaya çalışır. Ona göre insan doğasının güçlü ve zayıf olmak üzere

¹⁹⁵ Baykan, s. 37.

birbirinden farklı iki yönü vardır. Ancak insan kendisini, sahip olduğu güçlü dürtülerle donatılmış olarak kabul etmeye cesaret edememiş, güçlü yanını Tanrı olarak tasavvur etmiştir. Dolayısıyla insanoğlu bu şekilde güç duygusunun sorumluluğundan yaka kurtarmaya çalışmıştır. Bu yolla insan, büyük ve güçlü olan şeyleri insanüstü; değersiz ve zayıf olan şeyleri ise kendisine ait kabul etmiştir. Böylece, sahip olduğu bu iki yönü birbirinden ayırmış ve iki farklı alan yaratmıştır. Zayıf olana “insan” güçlü olana “Tanrı” demiştir.¹⁹⁶ Tanrı ile özdeşleştirdiği sağlıklı yanına tapınırken kendisiyle özdeşleştirdiği eksik yanına ise günahkâr yakıştırması yapmıştır.¹⁹⁷

Nietzsche insanın zayıf yanını kendisine bırakırken, güçlü yanını Tanrı’ya adamasının sebebi olarak insanın özündeki baba sevgisini gösterir. Ona göre insan bu sevgiden ötürü kendi öz değerinden vazgeçmiş, kendisinden üstün olan alana Hıristiyan teslisindeki uknumlardan ilki olan Baba uknumunu, yani Tanrı’yı konumlandırmıştır.¹⁹⁸

Tanrı inancını bir şükran biçimi olarak tanımlayan Nietzsche’ye göre insanın Tanrıya duyduğu gereksinimin altında kendi yaratılışı için müteşekkik olması ve kendisini eksik yahut günahkâr görerek Tanrıyı yüceltme duygusu yatar. O, yaşadığı hayata duyduğu memnuniyetten ötürü şükranlarını sunabileceği, uğruna kurbanlar vereceği bir Tanrı aramaktadır. Aynı zamanda hissettiği günahkarlık duygusunun beraberinde Hıristiyanlığın öne sürdüğü asli günah öğretisinin de etkisiyle suçluluğunu hafifletecek bir varlığa ihtiyaç duymaktadır.

Bu Tanrı her şeyi kapsayan, sınırsız yeteneklerle donatılmış olmalıdır, örneğin hem faydalı hem zararlı hem dost hem düşman olabilmelidir. Nitekim ona göre bir mümin imanını ölçebilmek adına Tanrısına kötülükte dahi hayranlık duyabilmelidir. Yine gerçek imandan bahsedebilmek için iyi bir Tanrıya ihtiyaç olduğu kadar kötü bir Tanrıya da ihtiyaç vardır. İnanmak için insana sadece şefkat ve lütuf yönüne sahip olan Tanrı yeterli gelmez. Bununla bağlantılı olarak da öfke, intikam, kıskançlık, kurnazlık ve şiddete dair hiçbir şey bilmeyen bir Tanrı’yı tercih etmeyerek bunun yerine engin kudretli ve gerektiğinde tamamen yok etme gücünü kendinde barındıran bir Tanrıya inanır. Genelde monoteist dinlerin özelde ise Hıristiyan Tanrı anlayışının ortaya çıkış

¹⁹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 117.

¹⁹⁷ Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap*, s. 125.

¹⁹⁸ Friedrich Nietzsche, *Tan Kızılığı*, Özden Saatçi (Çev.), 5. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 54.

sürecini bu şekilde açıklayan Nietzsche, monoteist Tanrının iyiyle kötünün, mantıklıyla mantıksızın, sonlu ve sonsuzun, bireysel ve kolektifin arasındaki karşılaştırmacı figür olduğunu söylemektedir. Ona göre bu Tanrı, birden fazla bakış açısını, tek bir sistemin, tek bir ruhun farklı etapları gibi birer alt kümeye indirgemek dışında kabul etmeyen bir Tanrıdır. Üstün ahlakın Tanrısıdır, çünkü “iyiyle kötü” kavramları yahut bu kavramlar arasındaki bütün karşılaştırmalar; hayatın her alanında hatta bilim gibi tarafsız olduğunu iddia eden ahlakla ilgisi olmayan alanlarda bile hüküm süren esaslardır.¹⁹⁹

Nietzsche'nin Hıristiyan Tanrısına ve dinine karşı cephaneliği olarak nitelendirilebilecek söylemleri, “Cellat Tanrı”, “Hasta Tanrısı”, “Örümcek Tanrı”, “bitkinler için baston”, “boğulanlar için can simidi” gibi çarpıcı tasvirlerden oluşmaktadır.²⁰⁰ O, Hıristiyan Tanrısının bir tasarımdan ibaret olduğunu ifade etmekte ve Hıristiyanlar tarafından tasarlanan bu Tanrı tipinin, Tanrıya imana değil Tanrıyı inkara sebep olduğunu söylemektedir.²⁰¹

Nietzsche'ye göre Hıristiyan Tanrısı, tasarlanmış en yoz Tanrı biçimi olmasının yanı sıra, insanların tahakküm ve esaret altına alınması ve kontrol edilebilmesi için oluşturulmuş bir araç konumundadır.²⁰² Yaşamın karşı kavramı olarak uydurulmuş, yaşama yıkım getirici, yaşamı kötileyici ve zehirleyici, yaşamın can düşmanı ne varsa tümü Hıristiyan Tanrı anlayışında ürkütücü bir birlik oluşturmuştur.²⁰³ Hıristiyanlığın inandığı şekliyle Tanrı, insan yaşamının aydınlanması ve insanın yaşama olumlu bir gözle bakması yolunda büyük bir engeldir. Yaşama karşı bir düşmanlıktır. Tanrı, bu dünyanın kabulü değil; inkârı ve bu inkarın öbür dünya yalanıyla meşrulaştırılmış halidir.²⁰⁴

B. Musevi Geleneğin Hıristiyan Tanrı İnancına Etkisi

Nietzsche sonradan gelen dinin, bir önceki dinin Tanrı anlayışından beslendiği kanaatindedir. Bu bağlamda, Hıristiyan Tanrısını Yahudiliğin Tanrısından neşet etmiş

¹⁹⁹ Savater, s. 66.

²⁰⁰ Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, s. 108.

²⁰¹ Friedrich Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, Sadi Irmak (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011, s. 302.

²⁰² Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, s. 109.

²⁰³ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 123.

²⁰⁴ Nietzsche, **Deccal**, s. 24.

bir Tanrı olarak değerlendirir. Bunun yanlış ve aykırı bir durum olduğunu vurgular. Bu aykırılık, Hıristiyanlığın evrensel Tanrı anlayışının, Yahudilerin ulusal Tanrı anlayışının bir uzantısı olmasıdır. O, millilikten evrenselliğe uzanan bu değişimi bir gelişim olarak değil; teolojik bir basitlik olarak değerlendirmiştir.²⁰⁵

Nietzsche öncelikli olarak Tanrıya inananlar için iki seçeneğin varlığından söz eder. Bunlardan biri güç isteyen Tanrıcular için ulusal Tanrı, diğeri ise güçten vazgeçmek zorunda kalanlar için evrensel Tanrı anlayışlarıdır. Yahudiliğin Tanrısını ulusal Tanrı, Hıristiyanlığın Tanrısını ise evrensel Tanrı olarak tanımlayan Nietzsche, Hıristiyanların Tanrının ulusal kimliğini elinden alarak Onu evrensel bir kimliğe büründürdüğünü ifade eder.²⁰⁶

Nietzsche'ye göre bu değişim aslında bir halkın ulusal kaderinin getirmiş olduğu zorunluluktur. Şöyle ki halk yok oluşa doğru ilerlemeye başlayınca geleceğe olan inancını ve özgürlük umutlarını yitirir, ardından kendi varlığını sürdürmek için boyun eğmenin bir gereksinim olduğunu fark ettiği an boyun eğmeyi bir erdem olarak nitelendirir. Bunun uzantısı olarak tanrısallığın kudretli, güçlü vasıflarının ortadan kalkması ve netice itibarıyla yeni bir Tanrı algısının doğması gerekir. Söz konusu değişim Tanrıyı fakir fukaranın, fizyolojik açıdan gelişmemişlerin, sakatların ve zayıfların Tanrısına dönüştürür. Ona inanan ve kendisini zayıf değil de iyi olarak tanımlayan halk riyakâr, pısrık, kanaatkâr olur, “*ruh barışını*”²⁰⁷ destekler hale gelir, nefretten vazgeçmeyi, hoşgörüyü, dostu ve düşmanı sevmeyi ilke edinir. Böylece Tanrı artık İsrailoğulları'nın değil herkesin Tanrısına dönüşür.²⁰⁸

Eskiden bir halkı ve o halkın güçlülüğünü temsil eden Tanrı; şimdi yalnızca iyiliği temsil etmektedir. Eskiden yalnızca kendi seçilmiş halkına sahip olan bu Tanrı şimdi büyük çoğunluğa, dünyanın yarısına hitap etmektedir. Böylece Hıristiyan Tanrısı

²⁰⁵ Nietzsche, **Deccal**, s. 23.

²⁰⁶ Yahudi ve Hıristiyan Tanrı algılarının mukayesesi konusunda bk. Karen Armstrog, **Tanrının Tarihi**, Oktay Özel (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998.

²⁰⁷ Nietzsche, **Deccal**, s. 24.

²⁰⁸ Sıfatları açısından Yahudi ve Hıristiyan Tanrıların mukayesesi için bk. John Hick, “Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Tanrı kavramı”, Aydın Topaloğlu (Çev.), **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 28, 2005, s. 207-216.

artık ırk farkı olmadan dünyanın çeşitli bölgelerinde düşkün ve sefil bir yaşam süren, umut arayışında olan insanların dua ettiği bir Tanrı olmuştur.²⁰⁹

Nietzsche, Avrupa ırklarının Musevi gelenekte olduğu şekliyle etkin bir Tanrı'ya inanmak yerine Hıristiyan Tanrısına iman edip Onu yadsımamış olmasını eleştirmektedir. Ona göre böylesine marazi bir Tanrı fikrini benimsedikleri için Avrupalıların başı belaya girmiştir. Kabul ettikleri bu kudretini kaybetmiş Tanrı figürü, hastalığı ve yaşlılığı onların tüm içgüdülerine dahil etmiştir. Nietzsche Hıristiyanlığın insandaki yaratıcı ruhu öldürdüğünü söyleyerek neredeyse iki bin yıl geçmiş olmasına rağmen yeni bir Tanrının ortaya çıkmamasını bu duruma bağlamaktadır. Ona göre insanlık, iki bin yıldır Hıristiyanlığın monoton tektanrıcılığına mahkûm edilmiştir. İyi ve şefkatli Tanrı imajı ile aslında pasif Tanrı algısını benimseyen Hıristiyanlar, etkin güçlü Tanrı anlayışını unuttukları için yeni bir Tanrı arayışını akıllarına bile getirmemektedir.²¹⁰

C. Tanrının Ölümü

Nietzsche Hıristiyan Tanrısının -Tanrıya olan inancın günden güne azaldığı- "Tanrı'nın batış süreci"²¹¹ olarak isimlendirdiği dönemde ulaşılan en dip nokta olduğunu söylemektedir.²¹² *Güç İstenci* isimli eserinde, Hıristiyanların Tanrısının savunulacak hiçbir yanının olmadığını ve ateizme yol açtığını iddia etmektedir.²¹³

Hıristiyan Tanrısının varlığının insanlar için bir engel olduğunu düşünen Nietzsche'nin, bu konu hakkında radikal bir tezi vardır. Ona göre insan, böyle bir Tanrı'nın varlığında değil; yokluğunda güçlü olur. Hıristiyan Tanrısı varsa insan büyümeyebilir; yoksa büyür, gelişir ve özgürleşir. Şimdiye dek erişilen en büyük Tanrı olan Hıristiyan Tanrısı'nın karşısında günahkâr addedilen insanın, bundan ötürü suçluluk duyması beklenmiştir. Hissedilen suçluluk duygusu Tanrı'ya olan bağlılığı arttırmış ve Hıristiyan Tanrı inancı yeryüzündeki en kuvvetli suçluluk duygusunun bir sonucu haline gelmiştir. Hıristiyanlık tarafından dayatılan suçluluk duygusunun akabinde

²⁰⁹ Nietzsche, *Deccal*, s. 24.

²¹⁰ Nietzsche, *Deccal*, s. 25.

²¹¹ Nietzsche, *Deccal*, s. 55.

²¹² Nietzsche, *Deccal*, s. 24.

²¹³ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 126.

kendisini pasifleştirmesi beklenen insan, acizlik duygusuna bağımlı hale gelmiş ve kendi yaratılışıyla ilgili en temel yanıtları -Kutsal Kitap'taki cennetten düşme ve asli günah inancında olduğu gibi- doğru kabul etmiştir. Ancak modern dönemle birlikte şimdi gelinen noktada ise insan suçluluk duygusundan uzaklaşmış, kendisini asli bir günahın unsuru olarak görmemeye başlamıştır. Bunun akabinde varlığı ancak suçluluk duygusuyla beraber anlamlı hale gelebilen Hıristiyan Tanrısına olan inancın çöküşüyle karşı karşıya kalınmıştır. Bir diğer deyişle insanın suçluluk duygusunun çöküşü, Tanrı inancının çöküşünü hızlandırmıştır.²¹⁴ İnsanın evvela Tanrı'ya bakmakla yükselmesi ve yaşamını Tanrı'yla anlamlandırması gerektiğini düşünen Nietzsche, Hıristiyan Tanrısının bu fonksiyona sahip olmadığını ileri sürer ve bu nedenden ötürü "Tanrı'nın öldüğünü" ilan eder.²¹⁵

Nietzsche'nin felsefesinin anahtar metni ve oldukça sansasyonel olan bu ifadesi, ateizm düşüncesinden türediği şeklinde bir algı oluştursa da durum bundan oldukça farklıdır. Tanrının ölümü bir durum tespitidir; bir temenni değildir. Ona göre Hıristiyanların Tanrıya imanı, puslu bir arka plan varsayımından başka bir şey olmamıştır. Sözde Tanrı'nın varlığını iddia eden Hıristiyanlar, pratikte "Tanrı vardır" tezine uygun yaşamamış ve Tanrı'nın ölümüne sebep olmuştur.²¹⁶

Tanrı'nın ölümü Nietzsche'nin nazarında Avrupa'nın değişmez zemini olan Hıristiyanlığın ve onun üzerine kurulu olan ahlakın geçerliliğini yitirdiği anlamına gelmektedir.²¹⁷ Hıristiyan değerlerinin değerinin düşürülmesini ve öne sürdüğü inanç esaslarının ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir.²¹⁸ Bu ölüm, Hıristiyanlık yüzünden insanlığın başına gelen bir felakettir. Hıristiyanlığın ve bu zihniyetin hâkim olduğu bir dünyada, Tanrısal olan herhangi bir şeyden söz edilmesi mümkün değildir.²¹⁹ Hıristiyan dininin Tanrının imajına vermiş olduğu zarar, Tanrısız bir dünya tasavvuruna; ateizme giden yolu açmıştır. Ancak bu yol sağlıklı bir yol değildir. Derin dini inancın bitişi

²¹⁴ Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, s. 106.

²¹⁵ Jaspers, **Felsefe Konuşmaları**, s. 103.

²¹⁶ Safranski, s. 307.

²¹⁷ Zudeick, s. 120.

²¹⁸ Julian Young, **Heidegger'in Geç Dönem Felsefesi**, Elif Korkut (Çev.), 1. Basım, Dergâh Yayınları: İstanbul, 2017, s. 61.

²¹⁹ György Lukacs, **Nietzsche Emperyalist İrrasyonelizmin Kurucusu**, Vural Yıldırım (Çev.), 1. Basım, Ankara: Epos Yayınları, 2014, s. 68.

neredeşye bir cinayet kadar sarsıcı ve meselenin sonu olmaktan ziyade çok daha zor bir görevin başlangıcıdır.²²⁰

Nietzsche, Hıristiyan Tanrısı'nın alternatifinin Tanrısızlık olmadığını söylemektedir. Ona göre bu iki olgunun birbirinin karşıtı gibi algılanması ve bu nedenle birbirinin yerine geçebileceği düşüncesi bir yanılsamadan ibarettir. Bir tarafta hayatın her alanında büyük yer kaplayan bir Tanrı figürü, bir özne; diğer yanda ise bir yokluk iddiası dolaysısıyla boşluk alanı vardır. Oysa bir şeyi reddetmenin yolu onu ortadan kaldırmak değil; yerine geçebilecek bir değer koymaktır. Bu sebepler doğrultusunda Hıristiyanlığa ateizm yoluyla tepki verilmesi hususunu eleştiren Nietzsche, söz konusu durumun insanlığın geleceği açısından tehlike arz ettiğini düşünmektedir. Ateizme meyleden kişilerin şimdilik kendilerinden memnun olduklarını ve kendilerini özgür düşünürler olarak tanımladıklarını, ateizmin din ya da teizmden çok daha korkunç ve iç karartıcı bir şey olduğunu henüz idrak edemediklerini söylemektedir. O, ateizmin bir bela; ateizm ile ima edilen ve vurgulanan şeyin ise insanın anlamsızlığı ve önemsizliği olduğunu düşünmektedir.²²¹

Nietzsche'nin Tanrının ölümünün ardından haber verdiği şey; bu ölümle derin bir bağlantısı olan insanın yani Tanrı'nın katilinin sonudur. Ona göre bu ölümle birlikte insan tamamen darmadağın olmuştur.²²² Tanrı imgesinin reddedilmesinin ardından oluşan alanın boş bırakılması nedeniyle ortaya çıkan ateizm, insanları derin bir boşluğa sürüklemiştir.²²³

Nietzsche Tanrı'nın ölümünün çeşitli şekillerde meydana gelmiş bir hadise olduğunu söylemektedir.²²⁴ Avrupa'da Tanrıçılığın çöküş nedeninin, Hıristiyanlık aracılığıyla etkin Tanrı anlayışının değiştirilmesi olduğunu düşünmektedir.²²⁵ O, âtıl bir misyon yüklenerek yaşamla ilişkisi kesilen ve yaşamın dışına itilen Tanrının, insanlar üzerindeki etkisini yitirdiğini ifade etmiştir. Tüm bunların yanı sıra, Hıristiyanların

²²⁰ John Armstrong, s. 121.

²²¹ Strauss, s. 279.

²²² Faruk Kökoğlu, "Nietzsche ve Modern İnsanın Sonu", *Tezkire Dergisi*, S. 25, 2002, s. 113.

²²³ Abdülkerim Bahadır, *Jung ve Din*, 2. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, s. 144.

²²⁴ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, s. 302.

²²⁵ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 67.

bilinçli olarak Tanrı'yı başlarından def ettiği fikrini ileri sürmüştür.²²⁶ Konu hakkında konuşmak üzere birçok kişiyle görüşüğünü söyleyen Nietzsche, bu soruşturmalar neticesinde Avrupa'da teizmin zayıflamış olmasına rağmen dindarlık içgüdüsünün arttığı sonucuna ulaştığını dile getirmiştir.²²⁷

II. PAVLUS ELEŞTİRİSİ

Hıristiyan inanç sisteminin önemli bir figürü olan ve “Hıristiyanlığın mimarı” olarak kabul edilen²²⁸ Pavlus, Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisinin ana konularından birini oluşturmaktadır. Nietzsche, Pavlus'un Hıristiyanlık üzerindeki müdahaleleri neticesinde, İsa'nın mesajından uzaklaştığını düşünmektedir. Ona göre bu müdahaleler, Hıristiyan dininin orijinalliğinin bozulmasına ve İsa'nın mesajıyla örtüşmeyen hususların, Hıristiyanlık içerisine dahil edilmesine neden olmuştur.²²⁹ Nietzsche'nin sözünü ettiği müdahalelerin başında; Hıristiyan Tanrı inancı, çarmıh öğretisi ve Yeni Ahit'in teşekkülüne etki etmesi konuları gelmektedir.

A. Hıristiyan Tanrı İnancına Etkisi

Pavlus'u Hıristiyanlık eleştirisinin birçok noktasına dahil eden Nietzsche, günahlarımız için ölen ve sonrasında dirilen bir Tanrı fikrinin, gerçek Hıristiyanlığın felaketler getiren bir taklidi ve Pavlus'un icadı olduğunu düşünmektedir.²³⁰ O, Hıristiyan Tanrısının ortaya çıkış hikayesini Aziz Pavlus'un öğretilerine dayandırmaktadır. Nietzsche, Hıristiyanlık ve Pavlus arasında kurmuş olduğu bu bağı “*Pavlus'un yarattığı şekliyle Tanrı, Tanrının inkârıdır/Deus, qualem Paulus creavit, dei negatio*” ifadesi ile formüle etmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere o, Pavlus'un çizmiş olduğu Tanrı imajı ile olması gereken Tanrı imajı arasında bir uyumsuzluk bulunduğunu dile getirmektedir.²³¹

²²⁶ Tanner, s. 59.

²²⁷ Strauss, s. 277.

²²⁸ İsmail Taşpınar, **Tarihten Günümüze İnançlar ve Dini Hareketler**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018, s. 37.

²²⁹ Pavlus'un Hıristiyan dinindeki yeri ve önemi için bk. Şinasi Gündüz, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.

²³⁰ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 134.

²³¹ Nietzsche, **Deccal**, s. 61.

Nietzsche, Pavlus tarafından ortaya atılan ve Hıristiyan inancında yer alan Tanrı figürünün, Tanrı'ya inanca değil aksine O'nu inkara zemin hazırladığını ifade etmektedir. Ona göre; Pavlus da Tanrı'ya dair yapmış olduğu tüm bu anlatıların bir kurmacadan ibaret olduğunun farkındaydı ve bunu bir amaç doğrultusunda yapmaktaydı. Bu amaç Hıristiyan akaidi olarak ortaya atılan her türlü yalanın, muhatapları olan inananlar tarafından sorgulanmadan ve doğrudan kabul edilmesini sağlamaktı. Pavlus'un Hıristiyanlık formülasyonunu "*bilime ve bilgeliğe karşı bir veto*" olarak değerlendiren Nietzsche, bilim ile girilen bu zorlu çatışmadan sağ çıkabilmek ve Hıristiyan inanç sistemini tesis edebilmek adına bu türedi ve yanlış inanç biçiminin Pavlus tarafından son derece gerekli görüldüğünü ifade etmektedir.²³²

Ona göre Pavlus'un icadı olan bu Tanrı anlayışındaki bilim ve bilgeliğe karşıtlığı, o dönemin rakip bilim dalları filoloji ve tıp bilimini saçmalıktan başka bir şey görmeme şeklinde tezahür etmektedir. Pavlus, tesis etmeye çalıştığı inanç formülasyonu karşısında direniş gösterebilecek ve Nietzsche'nin nazarında XIX. yüzyılda da özgür aklın meşale taşıyıcılarından olan bu iki bilim dalını azimle ve kararlılıkla bertaraf etmeye çalışmıştır.²³³

Filologlar Pavlus'un sistemini dayandırdığı kutsal metinleri, hekimler de tipik Hıristiyan bakış açısıyla yapılan fizyolojik (İsa'nın yeniden dirilmesi olayı) yorumları eleştirerek onu yozlaşma olarak nitelendirdikleri için Pavlus, bu iki zümreyi kendi doktrinlerine rakip görmüş, ortadan kaldırılmaları ve itibarsızlaştırılması gerektiğini düşünmüştür. Nietzsche, Hıristiyanlık gibi gerçekliğe hiçbir noktadan değmeyen bir dinin, Pavlus'un içerisine yerleştirdiği bilgeliğe karşıt öğretileri sebebiyle, bilimin düşmanı olması durumunu kaçınılmaz bulmaktadır. Bu yaklaşıma göre Pavlus'un yaptıkları yüzünden Hıristiyanlık, fikrin ve vicdanın tüm sistematüğini, tüm açıklüğünü ve sadeliğini, zihnin tüm asil serinkanlılığını ve özgürlüğünü zehirlemeye, karalamaya ve gözden düşürmeye hizmet eden her şeyi onaylamaktadır. Nietzsche Pavlus'un sahip olduğunu iddia ettiği esas amacı ve bilgeliğe, bilime karşı söz konusu tavrını

²³² Nietzsche, **Deccal**, s. 62.

²³³ Strauss, s. 260.

değerlendirirken Pavlus'un bilinçli yanlış icadı olan bu formülasyonun yanlışlığının sonradan kilise tarafından da fark edildiğini belirtmektedir.²³⁴

İktidardaki Museviliğe karşı güç arayan Pavlus, Nietzsche'ye göre Yahudi anlayışının tekrar değerlendirmesini yapmıştır. Pavlus'un bu bağlamdaki müdahalelerinden biri "ırk" olgusunu devre dışı bırakmak olmuştur. Yahudilerin kendilerini korumak için kullandıkları içgüdüleri edinmelerini sağlayan bir güce ihtiyaç duyan Pavlus, "din değiştirme" çözümünü bulmuştur. Tehlikede olan bir topluluk hissi ve bireysel zulmü sona erdirmek için tek çare olarak kitlelerin din değiştirmesini sağlamıştır. Öte yandan Pavlus'un bu tutumu, "din değiştirme" anlayışının sonraki süreçlerde basite indirgenmesine neden olmuştur.²³⁵

B. Çarmıh Öğretisine Etkisi

İsa'nın saf bir niyetle başlangıcını yaptığı Hıristiyanlık, Nietzsche'ye göre Pavlus tarafından devlet organizasyonunun tamamını ele almayı amaçlayan, savaşlar, mahkumiyetler, işkenceler ve nefretler içeren bir pagan gizemler doktrinine dönüştürülmüştür.²³⁶ Kin ve düşmanlık duygusu taşıyan tüm bu söylemlerin kökeninde, İsa değil; Pavlus ve onun kurduğu kilise vardır.²³⁷ Dini açıdan heyecana kapılmış kitlelerin bir gizeme duydukları ihtiyacı fark eden Pavlus, gizem kültürlerinin görüntüleriyle rekabet edecek bir kurban ve kanlı görüntüler aramıştır. Nietzsche, kan içerek çarmıhta duran Tanrı figürü ve yeniden diriliş olgusunu bu düşüncenin bir ürünü olarak değerlendirmektedir.²³⁸

Nietzsche, Tanrı'nın ölümü olgusunu Pavlus'un çarmıh teolojisinin bir uzantısı olarak Hıristiyan inanç sistemine dahil edildiğini söylemektedir. Onun nazarında, İsa'nın çarmıha gerilişi neticesinde meydana gelen ölümü ve dirilmesi, Pavlus'un icat ettiği asli günahtan kurtuluş doktrininin tutarlılığı açısından da gerekliydi. Asli günah doktrininin "aptalca bir aykırılık" olarak nitelendiren Nietzsche, bu inancın bir barbarlık örneği olduğunu savunmaktadır. Ona göre kalıtsal günah ve insanın bu dünyaya

²³⁴ Nietzsche, *Deccal*, s. 62.

²³⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 138.

²³⁶ Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, s. 190.

²³⁷ Savater, s. 68.

²³⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 133.

gelmekle bir suç işlemiş olduğu inancı, kişinin kendisini tamamen günahkâr ve işe yaramaz hissetmesini sağlamaktadır. Hıristiyanlık bu yolla, insanı iliklerine kadar ezip parçaladıktan sonra derin çamurlara gömmüştür.²³⁹

Nietzsche Hıristiyanların, İsa'nın ölümü aracılığıyla, Tanrının ölümünü gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Pavlus'un Hıristiyan Tanrı kavramı üzerindeki etkisini bu bağlam etrafında ele alarak, Pavlus'un bu ölümü kendi anlatılarına konu ettiğini ve yeniden dirilmeye birlikte ona Hıristiyanlığı oluşturacak yorumu kattığını söylemektedir. Nietzsche'ye göre Pavlus'un çarmıh teolojisindeki Tanrı'nın söz konusu ölümü ve yeniden dirilişi süreci şu şekilde özetlenebilir: İlk aşamada İsa bizim günahlarımız için ölmüştür. Alacaklı olan Tanrı, borçlunun borcu için kendi oğlunu kurban etmiştir. Bir bakıma kendi oğlunu kendisine ikram etmiştir. Tanrı oğlunu bizim için, bize olan sevgisinden ve bizim günahlarımızı bertaraf etmek için öldürmüştür.²⁴⁰

Dolayısıyla bu ölüm, Tanrı tarafından Oğul'u bağımsızlaştırmak veya diğer bir ifadeyle şahıs olarak İsa'nın ruhunun bedenden ayrılması amacıyla gerçekleştirilmemiştir. Oğul, Tanrı'nın insanlığı kurtuluşa erdirme dürtüsünün kaynağında yer alan sevgi ve şefkatinden ötürü çarmıha gerilmiştir.²⁴¹ Böylelikle borç üstlenilmiş, bedel ödenmiş ve kurtuluşa giden yol açılmıştır. Kişi oğulun kurban edilmesine sebep olan bu sevgiye ancak kendisini bu ölüm yüzünden suçlu hissettiği müddetçe karşılık verebilecektir.²⁴²

Bu ölümün bedelinin yani borcun ödenmesi ancak birey için dine, dinin temsilcilerine, devlete ve topluma karşı suçluluk duygusunun hissedilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Pavlus'un Hıristiyanlığa enjekte ettiği suçluluk duygusu, Tanrı'ya olan borcun ödenmesinin ve telafi edilmesinin yegâne yolu olarak görülmektedir. Sonuçta bu psikoloji, köleştirilmiş nihilist insan tipini ortaya çıkarmıştır.²⁴³

²³⁹ Zudeick, s. 96.

²⁴⁰ Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, s. 301.

²⁴¹ Guerin, s. 209.

²⁴² Zudeick, s. 155.

²⁴³ Kökoğlu, s. 112.

Nietzsche'ye göre Tanrının sevgisi ve Oğul'un kurban edilmesi kisvesi altında Hıristiyanlar tarafından yaşamın bütünü tepkisel hale getirilmektedir. Bu tepki, çarmıhta ölen Tanrının dirilmesidir. Nietzsche bunu, Pavlus'un bir diğer çarpıtması şeklinde değerlendirerek İsa'nın yeniden dirilmesi ve bizim için yaşamaya devam etmesini tepkisel yaşamla sevginin birliği olarak niteler. Bu yaklaşıma göre Oğul'u öldüren artık Baba değildir. Aslında İsa'nın normal şekilde yaşamı ve ölümü Pavlus'un işine yaramadığı için çarmıhtaki ölüm ve yeniden diriliş hikayesi daha kullanışlı ve gerekli olduğu için Hıristiyanlık içerisine sokulmuştur.²⁴⁴

Nietzsche Hıristiyanlığın başarısının altında yatan sebebin, inançlı olmayanlar için ebedi bir lanetlemenin varlığına duyulan inancın gücü olduğunu düşünmektedir. Ancak ona göre ölümsüzlük fikrinin beraberinde ebedi kurtuluş yahut lanetlenme kavramlarının gücünü keşfeden İsa değil, Pavlus'tur. Nietzsche, Pavlus'un İsa'nın çarmıha gerilmesi hadisesini insanlığı kurtaracak bir dinsel eylem olarak resmettiğini ve kurtuluş öğretisine dayalı bu inancı Kutsal Kitap içerisine dahil ettiği metinler aracılığıyla Hıristiyan dininin içerisine yerleştirdiğini ifade etmektedir. Oysaki o, İsa'nın insanları kurtarmak için değil; onlara doğru yaşamayı öğretmek için verdiği mücadele sırasında çarmıha gerildiğini ve öldürüldüğünü düşünmektedir. Pavlus'un bu ölümü çarpıtmasının altında yatan esas sebebin güç elde etme isteği olduğunu söyleyen Nietzsche'ye göre Pavlus, kitleler üzerinde bir güç elde edebilmek için çarmıh olayını gerçek bağlamından uzaklaştırmış ve Hıristiyanlığın sembollerinden biri haline getirmiştir.²⁴⁵

Nietzsche'nin çarmıh olgusunu eleştirisinde Pavlus'un reformlarını kınaması anahtar rol oynamaktadır. O, Pavlus'un İsa'nın çarmıhtaki ölümünü şehitlik eylemine dönüştürerek insanlarda suçluluk duygusunu oluşturduğu söyleyerek Pavlus'u Hıristiyanlığın dününü silen kişi olmakla suçlamıştır. Ona göre Pavlus tarafından; İsa'nın yaşamı, bu yaşamın diğer insanlar için örnek teşkil edici, İsa'nın müjdeleyici

²⁴⁴ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 188.

²⁴⁵ Minski, s. 12.

oluşu ve ölümünün anlamı tarihi gerçekliğinden uzaklaştırılarak ortadan kaldırılmıştır.²⁴⁶

Bir konuda şehit verilmiş olmasının o konunun doğruluğunu kanıtlamak adına herhangi bir gösterge olamayacağını düşünen Nietzsche, şehit ölümlerini tarihin karayazısı olarak nitelendirmiş ve bu ölümlerin gerçeklik algısına zarar verdiğini söylemiştir. Ona göre insanlar, birinin uğruna ölüme gitmesine neden olan şeyin önemli bir şey olduğunu düşünmekte ve bu nedenin doğruluğu yahut yanlışlığı üzerine herhangi bir araştırma yapma ihtiyacı gütmemektedir. Nietzsche yapılan en ufak zulmün ve bu zulme uğrayan tarafın, örneğin mezhepçiliğin en boş biçiminin bile, saygınlık elde etmesine yettiğini oysaki bir şeyin değerinin, birisinin onun için yaşamı gözden çıkarması ile ölçülemeyeceğini ifade etmiştir. Hıristiyanlıkta yer alan hakikati ölümle bir diğer ifadeyle kanla kanıtama düşüncesine, kanı bir gerçeklik ölçütü olarak görmesine karşı çıkmış, kanı hakikat tanıklarının en kötüsü olarak tanımlamıştır.²⁴⁷

Nietzsche Pavlus'un kendi yalanlarına dayanak oluşturabilmek adına İsa'yı onların günahları için yaşamını feda eden bir şehit olarak tanıttığını söylemiş, İsa'nın çarmıhta gerçekleşen ölümünün hiçbir şeyi kanıtlamaya yetmeyeceğini dile getirmiştir.²⁴⁸ Ona göre Pavlus'un icat ettiği şekliyle çarmıh öğretisi, insana olan maliyet ve meşakkati hesaba katılmadan, kendi aşkınlığını ucuza getirmek uğruna ölümü yüceltme, iradeyi göklere çıkarma ve trajik kahramanı idealize etme üzerine kurulmuş bir inançtır.²⁴⁹

C. Yeni Ahit'in Teşekkülüne Etkisi

Yeni Ahit Nietzsche'ye göre "ilahi" olan bir şeyi değil; nefretin en iğrenç biçimlerinden biri olan iftirayı ve öfkenin dolaylı bir biçimi olan yıkımı temsil etmektedir.²⁵⁰ Söz konusu iftiranın ve öfkenin merkezinde ise Pavlus vardır. Nietzsche'nin Yeni Ahit'e yönelik eleştirisi, Pavlus'u Hıristiyanlığın mucidi ve esas sebebi olarak görmesiyle de yakından ilişkilidir. Pavlus Yeni Ahit aracılığıyla, tarihsel

²⁴⁶ Minski, s. 13.

²⁴⁷ Nietzsche, **İşte Zerdüşt Böyle Dedi**, s. 109.

²⁴⁸ Nietzsche, **Deccal**, s. 71.

²⁴⁹ Terry Eagleton, **Radikal Kurban**, Aslı Önal (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, s. 55.

²⁵⁰ Minski, s. 2.

gerçekliği olmayan birçok olguyu Hıristiyanlık içerisine dahil etmiştir. İncillerle başlayan çarpıtmalar Pavlus'un müdahalesi ile kesin biçimini almış ve son noktasına ulaşmıştır.²⁵¹

Nietzsche'ye göre Kutsal Kitap'ın "Kutsal Ruh" aracılığıyla yazıldığı yönündeki inanç baştan aşağı bir masaldır. İnciller en hırslı, küstah aynı zamanda kurnaz olduğu kadar batıl inançları da olan bir beyne Pavlus'a aittir ve anlatılanlar İsa'nın değil; Pavlus'un öyküsüdür. Nietzsche Pavlus'un yazılarının, Kutsal Ruh'un vahiyleri olarak değil; samimi ve özgür bir ruhla gerçek anlamda okunması halinde Hıristiyanlığın ortadan kalkacağını düşünmektedir.²⁵²

Hıristiyanlığın mimarı olarak nitelendirdiği Pavlus'un, Yeni Ahit içerisine dahil ettiği metinler aracılığıyla Hıristiyan inancının mevcut şeklini oluşturduğunu söylemiştir. Söz konusu metinler olmasaydı Hıristiyanlık diye bir şeyin de olmayacağını ifade etmiştir. Ona göre Pavlus, Yahudi yasalarını uygulayamadığı ve İsa'nın yaşam tarzını taklit edemediği için alternatif bir inanç oluşturmak zorunda kalmıştır. Bu inanç Kutsal Kitap içerisine dahil edilen metinler aracılığıyla, İsa'nın yaşamının gerçekleri göz önünde bulundurulmadan, onun yaşamının ve öğretisinin karşıt bir versiyonu olarak geliştirilmiştir. Pavlus'un doktrini Yahudilik ve Hıristiyanlık arasındaki bağlantıdır. Bu açıdan Pavlus, Evangeliumların tümünü; İsa'nın sevinçli haberlerini kötü haberlere çeviren ve Hıristiyanlığın asıl kurucusu olan kişidir.²⁵³

Nietzsche, İsa'nın yaşamının, mutluluğu elde etmek için örnek teşkil ettiğini, Pavlus'un ise mutluluğa giden yolu İsa'nın yaşamı ile değil; ölümü ve dirilişi ile ilişkilendirdiğini söylemiştir. Ona göre insanın doğruyu keşfetmesi ve mutluluğa ulaşması için İncillerin, İsa'nın gerçek yaşam öyküsünü içeriyor olması gerekmektedir. Oysaki İsa'nın İncillerde anlatılan yaşamı Pavlus'un kurmacasından ibarettir ve bu kurmaca gerçekliğe aykırı olması nedeniyle insanın mutluluğu değil; yozlaşması

²⁵¹ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 189.

²⁵² Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 56.

²⁵³ Nietzsche burada Evangelium kelimesinin "iyi haber, müjde" anlamlarına gönderme yapmaktadır. Latince evangelium kelimesinin aslı, "iyi haber, müjde" anlamında Yunanca euaggelion (euangelion) olup Arapça'ya İncil, Fransızca'ya évangile olarak geçmiştir. İngilizce'deki karşılığı ise eski İngilizce godspel kelimesinden gelen gospeldir. Evangelium (euaggelion) kelimesini, Yeni Ahit külliyatı içinde Hıristiyanî anlamda ilk defa Pavlus "İsâ tarafından öğretilen yeni doktrin" anlamında kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "İncil", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 22, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), s. 270.

üzerinde en büyük etkendir. Nietzsche, tarihi İsa'ya açıkça saygı duyarken, Pavlus'a ise bu çarpıtmasından ötürü öfkeyle yaklaşmıştır. Ona göre Pavlus bu yolla insanları "İsa'nın yaşadığı gibi yaşama" gayesinden alıkoymuştur. İsa, saf bir içgüdüyle hareket eden masum biri; Pavlus ise İsa'nın yaşamını ve ölümünü kendi menfaatleri doğrultusunda değiştirecek kadar kötü niyetli bir kişiliktir.²⁵⁴

III. YENİ AHİT ELEŞTİRİSİ

Nietzsche, Hıristiyanlık eleştirisine Yeni Ahit hakkındaki görüşlerini de dahil etmiştir. Papazlık geleneğinin hakim olduğu, dindar bir Hıristiyan ailenin ferdi olması, onun henüz çok küçük yaştan itibaren Hıristiyan kutsal metinleriyle ilgilenmesine neden olmuştur. Sonrasında eğitim gördüğü okullarda aldığı Yeni Ahit dersleri, konuya olan hakimiyetini arttırmıştır. Bununla beraber Nietzsche'nin filolog kimliği, Yeni Ahit eleştirisini bilimsel bir zemine çekmesini sağlamıştır. Nietzsche, özellikle Yeni Ahit'in mutlak bilginin kaynağı olarak görülmesi ve otorite olarak kabul edilmesi hususlarını eleştirmektedir. Onun Yeni Ahit değerlendirmeleri, Hıristiyanlığa yönelik eleştirisinin anlaşılabilirliği bakımından önem arz etmektedir.

A. Nietzsche ve Yeni Ahit

Nietzsche'nin babasının Hıristiyan bir din adamı olması, onun yaşamının erken dönemlerinden itibaren Hıristiyan kutsal metinleriyle ilgilenmesini ve bu metinler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Onun Kutsal Kitap'a aşina olmasının üzerinde yalnızca ailesinin değil, almış olduğu eğitimin de etkisi vardır. 1851'de ilkokul eğitimine başladığı Naumburg'un hazırlık sınıfında, büyük ölçüde Kutsal Kitap okuma ve öğretilerine dayalı dersler almıştır. Lise eğitimini tamamladığı Pforta'da, her ne kadar klasikler üzerindeki çalışmalara ağırlık verilse de Nietzsche, Kutsal Kitap çalışmalarına devam etmiştir. Ayrıca tamamlamamış olsa da Bonn Üniversitesi'nde almış olduğu teoloji eğitimi de onun kutsal yazılara olan hakimiyetini arttırmıştır. Hıristiyanlığı eleştirmeye başladığı dönemde ise kutsal metinlere dair çalışmalarına tekrar geri dönmüş ve Kutsal Kitap'ı yeniden okumaya başlamıştır. Hıristiyanlığa dair

²⁵⁴ Minski, s. 12.

düşüncelerini Yeni Ahit'ten yola çıkarak kurgulamış ve vahiy olarak değil kaynak metin olarak okuduğu Yeni Ahit'in tahrif edilmiş ve saptırılmış bir metin olduğunu savunmuştur.²⁵⁵

Onun eserlerinin çoğu Yeni Ahit'le ilgili motifler, deyimler, alıntılar içermektedir. Eserlerinde düzenli bir şekilde yer vermemiş olmasına rağmen onun Yeni Ahit incelemeleri değindiği noktalar itibariyle Hıristiyanlık eleştirisi açısından oldukça önem arz etmektedir.²⁵⁶

Nietzsche'nin çok yönlü ve kapsamlı olan Hıristiyanlık eleştirisine Kutsal Kitap ile ilgili fikirlerini dahil etmesinin üzerinde yüksek ihtimalle filolog kimliği etkili olmuştur. O, Kutsal Kitap'a dair değerlendirmelerini yaparken Yeni Ahit'i baz almıştır. Eski Ahit hakkında oldukça sınırlı, Yeni Ahit'e nazaran daha genel ve olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁵⁷ Yahudiliğe dair diğer unsurları kullanım şekli gibi Eski Ahit'i de daha çok Hıristiyanlık eleştirisi için, Yeni Ahit'le karşılaştırmalar yaparken kullanmıştır. Eski Ahit'e karşı duymuş olduğu hayranlığın kökeninde Yeni Ahit'e yönelik eleştirileri vardır.²⁵⁸ Ona göre Eski Ahit, Hıristiyanlık öncesi dönem için bir belge olarak görülmesinin yanı sıra gösterişli ve zengin dil yapısı nedeniyle Hıristiyanlar tarafından Kutsal Kitap içerisine dahil edilmiştir.²⁵⁹

Nietzsche'nin Yuhanna İncili'ne olan yaklaşımı ise Yeni Ahit'in geri kalanıyla ilgili genel yaklaşımından farklıdır. O, 1870-1871 tarihli metinlerinde Yuhanna İncili'nin diğer İnciller'den farklı olarak Musevi geçmişin değil, Yunan kültürünün etkisiyle yazıldığını düşünmekte ve bu durumdan övgüyle bahsetmektedir.²⁶⁰ Yuhanna İncili'ni "Hıristiyanlığın en güzel meyvesi" olarak nitelendiren Nietzsche, eserlerinde Yeni Ahit'i eleştirdiği kısımlarda, kimi pasajlardan alıntılar yapmasına rağmen, kuvvetle muhtemel Yuhanna İncili'ne karşı olan olumlu tavrı nedeniyle bu İncil'den

²⁵⁵ Zudeick, s. 174.

²⁵⁶ Magnus ve Higgins, s. 94.

²⁵⁷ Strauss, s. 285.

²⁵⁸ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 157.

²⁵⁹ Minski, s. 3.

²⁶⁰ Minski, s. 15.

herhangi bir alıntıya yer vermemiştir. Onun Yeni Ahit'ten yapmış olduğu alıntılarının çoğu diğer üç sinoptik İncil ve Korintoslulara mektuplardan oluşmaktadır.²⁶¹

B. Yeni Ahit'in Otorite Olarak Kabul Edilmesi

Hıristiyan kutsal metinlerinin “yüce bir edebi sahtekarlık” barındırdığını söyleyen Nietzsche'ye göre rahipler, “Tanrı'nın yasası” söylemiyle elde ettikleri gücü koruyabilmek adına “Tanrı'nın vahyi” kavramını kullanmışlardır. İnsanın günahkâr oluşunu ve içinde bulunduğu kötü durumu, Kutsal Kitap'tan uzak olunmasına bağlayan rahipler, bu yolla tüm insanların Kutsal Kitap'a yani kendi masallarına inanmalarını sağlamaya çalışmıştır.²⁶² İncillerin müjde barındırdığına yönelik Hıristiyan iddiası, gerçek olmadığı ve bu durum bariz bir şekilde ortada olduğu için Yeni Ahit'in otoritesine olan inanç, inatla talep edilmek zorunda kalmıştır.²⁶³

Hıristiyanlığın “kutsal kitap” olgusunu kullanarak güç kazanmak istediğini düşünen Nietzsche'ye göre “vahiy” yalnızca, Hıristiyanların güce ulaşmasının koşullarını sağlayan bir sözcüktür. Vahiy kavramı tüm rahipçe iktidar düzenlerinin ve örgütlenmelerinin temelinde bulunmaktadır.²⁶⁴ Hıristiyan rahipler, Yeni Ahit lehine söyledikleri her şeyde esasen kendilerini savunmaktadır.²⁶⁵

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık, otorite isteğinden ötürü Yeni Ahit aracılığıyla tüm değerlerin tekeli olmaya çalışmıştır. Ancak Yeni Ahit'in tüm bu değerleri, insanların tamamen soysuz bir türünün temel ilkeleridir. Hıristiyan kutsal metinlerinin daha çok değere sahip olma iddiası, hatta Eski Ahit aracılığıyla, tüm değerlere sahip olma iddiası isyankâr bir yöne sahiptir. Bununla beraber Eski Ahit'in kutsal kitap içerisine dahil edilmesinin bir diğer nedeni ise Hıristiyanların başlangıçta Yahudiler tarafından maruz kaldıkları aşağılanmanın neticesinde içgüdüsel olarak Yahudilerden hoşlanıyor ve onları beğeniyor olmalarıdır.²⁶⁶ Hıristiyanların yerlerde sürüklenen kişiler

²⁶¹ Minski, s. 14.

²⁶² Nietzsche, *Deccal*, s. 34.

²⁶³ Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap*, s. 48.

²⁶⁴ Nietzsche, *Deccal*, s. 75.

²⁶⁵ Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap*, s. 21.

²⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 146.

olduğunu söyleyen Nietzsche, Yeni Ahit'i ise düşmüşlerin kitabı, insanlığı düşürecek süründürecek bir kitap olarak tanımlamaktadır.²⁶⁷

C. Mutlak Bilgi Kaynağı Olarak Görülmesi

Nietzsche Hıristiyanlığın, Yeni Ahit'in mutlak bilgi kaynağı olduğu inancı aracılığıyla akli devre dışı bırakmak istediğini düşünmektedir. Ona göre Hıristiyan dini temelde akla ve aklın ürünü olan bilginin her türlüüne karşıdır. Ancak bunu doğrudan dile getirmek yerine kendi aklını mutlak bilginin kaynağı olarak tanımlamış, Yeni Ahit'i ise bu amaç doğrultusunda kullanmıştır. Oysaki Hıristiyan ussallığı hastalıklı bir ussallıktır. Her türlü ahmaklığın yanında yer alan söz konusu hastalıklı zihniyet, sağlıklı ve tutarlı düşüncelerin kapsamının dışındadır ve onlarla savaşmaktadır. Bilgiye giden yollar ve bilimsel olan her şey kilise tarafından yasaklanmıştır.²⁶⁸ Yeni Ahit'in bilginin kaynağı olarak görülmesini ve ona koşulsuz şartsız inanılmasını talep eden Hıristiyanlık, bunun sonucunda kuşkuyla ise günah ilan etmiştir.²⁶⁹ Nietzsche'nin nazarında İncil'in kilise tarafından geliştirilen şekline olan inanç; bilimsel eleştirinin yani bilimselliğin reddidir.²⁷⁰

Avrupalıların bir kitaba bağlı kalınarak ruhun kurtuluşuna ulaşılacağı yönündeki düşünceyi yaşam kaynağı haline getirmeleri Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlığın işini kolaylaştırmıştır. Hıristiyan geleneğinde yer alan Kutsal Kitap'ın insan yaşamını yönettiği ve bilgelik konusunda son sözü söylediği, bu nedenle ötesini düşünmemek gerektiği şeklindeki bu inanç, Avrupalıların “kurtuluş” merakı nedeniyle fazlasıyla kabul görmüş ve taraftar toplamıştır. Nietzsche bu durumu sert bir dille eleştirmekte ve barbarca olarak nitelendirmektedir.²⁷¹

Nietzsche'ye göre kişinin kendisini ahlaksal ve akılsal açıdan geliştirmek için Yeni Ahit'e ihtiyacı yoktur. Yeni Ahit okuyucuya bilgi unsuru olarak değerlendirilecek herhangi bir veri sunmamaktadır.²⁷² Yeni Ahit metinleri, ölçsüz ve yapay bir yazım

²⁶⁷ Zudeick, s. 176.

²⁶⁸ Nietzsche, **Deccal**, s. 68.

²⁶⁹ Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Dedi**, s. 35.

²⁷⁰ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 178.

²⁷¹ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 80.

²⁷² Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 56.

sanatının sonucudur.²⁷³ Sürekli mutluluk vaat etmesi nedeniyle İnciller, zaman zaman okuyucularının kendilerini mutlu hissetmelerine neden olabilir. Ancak akıllı bir insan; bu kitabın ilahi bir yönü olmadığını, bir dünya kitabı olduğunu, herkesin dostu olabilmek için içerisinde kullanılan araçları, özellikle de her şeyin cevabını bulunduruyormuş gibi gösterip hiçbir şeyi belirsiz göstermeme ustalığını ve bilginin kaynağı olmadığını sezinleyebilirler.²⁷⁴

Yeni Ahit'i cana yakın ve kendisine hitap edecek tek bir nokta için baştan aşağı taradığını söyleyen Nietzsche; onda özgür, içten, açık yürekli ya da doğru dürüst hiçbir şey bulamadığını ifade eder. Ona göre Yeni Ahit'teki tek saygın söz, Pilatus'un "Hakikat nedir?" şeklindeki sorusudur.²⁷⁵ Tamamen kirli hesaplar üzerine inşa edilen Hıristiyan kutsal metinlerinde temizlik namına hiçbir şeye rastlanmamaktadır. O, Yeni Ahit söz konusu olduğunda yalnızca kötü içgüdülerin varlığından söz edilebileceğini, Yeni Ahit'in içeriğinin ise tamamen korkutma ve kandırmaya yönelik olduğunu belirtmektedir. Yeni Ahit'i okuyan bir kişiye sonrasında okuyacağı diğer bütün kitapların temiz geleceğini söylemektedir. Onun "*Yeni Ahit'i okumadan önce eldiven takılsa iyi olur. Bunca pisliğin içinde yapılması en uygun olan şey bu.*"²⁷⁶ şeklindeki sözleri, Yeni Ahit hakkındaki olumsuz tavrını açıkça ortaya koymaktadır.

Nietzsche burada sözünü ettiği temizlik olgusunu bir ölçüt olarak, Yeni Ahit'teki bilgilerin doğruluğu noktasındaki düşüncelerini dile getirmek için kullanmaktadır. Ona göre Yeni Ahit, temiz ve güvenilir bir bilgi kaynağı değildir. En kalitesiz kişiliklerin en büyük problemlerin sırrına hâkim kişiler olarak görüldüğü ve bilginin doğruluğunu tartacak tüm ölçülerin ise geride bırakıldığı bir kitaptır. Hıristiyanların Kutsal Ruh tarafından yazıldığını iddia ettikleri bu kitap, Nietzsche'ye göre körler için yazılmış baştan savma bir kitaptır.²⁷⁷

Nietzsche Yeni Ahit'i okurken, küçük bağınazlar olarak nitelendirdiği Hıristiyanların; yaşam, yaşamın amacı, Tanrı, dünya gibi kolay kontrol edilemeyen problemleri, sanki problem değil bildikleri basit meselelermişçesine ele alma

²⁷³ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 132.

²⁷⁴ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, s. 47.

²⁷⁵ Strauss, s. 258.

²⁷⁶ Nietzsche, **Deccal**, s. 60.

²⁷⁷ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 77.

şekillerindeki arlanmaz laubalilik karşısında bir nevi huzursuzluk hissetmekten geri duramadığını ifade etmektedir.²⁷⁸

Yeni Ahit'in ayartıcı bir kitap olduğunu söyleyen Nietzsche, Yeni Ahit içinde kötü gösterilen şeylerin esasında iyi şeyler olduğunu ve okuyucunun bunu kolaylıkla fark etmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁷⁹ Ayrıca "Küçük yobazların dini" olarak adlandırdığı Hıristiyanlığın, bir hesap hatasını da içinde barındırdığını söylemektedir. Ona göre bu hata Hıristiyanlığın saldırgan tavrıdır. Kendisi gibi olmayan her şeye saldıran Hıristiyanlık, bu sayede değerli olan her şeyi açığa çıkarmaktadır. Hıristiyanlık saldırdığı şeyi kirletemediği gibi aksine, karşı çıktığı her şeyi yüceltmektedir. Vaaz olduğu öne sürülerek bir Hıristiyanın dudaklarının arasından çıkan her söz yalan ve her eylem içgüdüsel bir yanılgıdır. Yeni Ahit'in bütün değerleri ve bütün amaçları zararlı; nefret ettiği her şey ise gerçekten değerli olmaktadır.²⁸⁰

Nietzsche literatürde var olan en müphem yazılar olarak nitelendirdiği İncilleri, bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutmanın bir mahkûmiyet örneği olduğunu söylemektedir. Söz konusu metinlerle ilgili filolojik çalışmalar yapmanın, belge eksikliğinden ötürü kendisini zorladığını ifade etmektedir. Kendi zamanına değin kutsal kitapların doğruluğuna dair yapılan çalışmaların yeterince ciddiyet barındırmadığını ve bu çalışmalarla sorgulanan konuların ve kullanılan yöntemlerin gereksiz olduğunu düşünmektedir. Ona göre, David Strauss (1808-1874) örneğinde olduğu gibi, Hıristiyan geleneğinin bir çelişkiden ibaret olduğunun değil, azizlerin kendi anlattıkları efsanelerin nasıl geleneğe dönüştüğünün üzerinde düşünülmalıdır.²⁸¹ En yakın arkadaşlarından Basel Üniversitesi'nde ünlü bir teolog ve Kutsal Kitap eleştirmeni olan Franz Overback'in (1837-1905), Strauss'a yönelik bir eleştiri olarak kaleme aldığı ilk eserini

²⁷⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 153.

²⁷⁹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 160.

²⁸⁰ Nietzsche, **Deccal**, s. 61.

²⁸¹ David Friedrich Strauss (1808-1874); Alman ilahiyatçı. "İsa'nın Yaşamı (*Leben Jesu*)" adlı eserin yazarı. Strauss, aydınlanmanın akılcılığında Yeni Ahit'in mucizevi doğasıyla mücadele içerisine girmiştir. İncillerde anlatılan mucizevi öğelerin ve İsa'nın yaşam öyküsünün bir dizi mitlere dayandığını kanıtlamaya çalışmıştır. İncillerde yer alan mucizevi hikayelerin gerçekliğini bertaraf etmek için onları "söylence" olarak nitelendirmiştir. Tüm bunların İsa'nın hakikaten Mesih olduğuna dair inancı tesis edebilmek adına ilk Kilise tarafından kullanılan Yahudi düşüncelerinin bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Strauss söz konusu eserinde yalnızca mucizelere dair geleneksel görüşlere değil aynı zamanda mucizelerin akılcı bir şekilde ele alınış tarzına da karşı çıkmıştır. Bazı teorisyenlere göre Nietzsche bu eseri okurken inancını kaybetmiştir. Ancak Nietzsche, eserlerinde Strauss'tan söz ettiği çoğu yerde onun Hıristiyanlıkla olan mücadelesini yetersiz, kötü niyetli ve vasat bularak Strauss'u sert bir şekilde eleştirmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nietzsche, **David Strauss: İtirafçı ve Yazar**.

dikkatle inceleyen ve bu çalışmayla yakından ilgilenen Nietzsche, Overback'in eleştirisine hak vermiştir.²⁸² Strauss'un *İsa'nın Hayatı* başlığıyla kaleme aldığı eseri "Batakhane İncili" olarak nitelendirmiştir.²⁸³ Bu eseri okuduğu dönemde, Strauss'un İsa'nın yaşamının bir mit olduğu yönündeki tespitinin kendisini keyiflendirdiğini ve heyecanlandığını ancak gelinen noktada bu teorinin -bilimsel metotlarla kanıtlanamadığı için- Hıristiyanlığı ortadan kaldırmaya yetmediğini ifade etmiştir.²⁸⁴

IV.ÇARMIH ÖĞRETİSİ ELEŞTİRİSİ

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirilerini yönelttiği alanlardan bir diğeri de Hıristiyan dininin anahtar bir öğretisi olan çarmih inancıdır. Ona göre Hıristiyan geleneğinde çarmih hadisesine dair yer alan anlatımlar gerçeklikten uzaktır ve İsa'nın öğretisiyle ters düşmektedir. İsa'nın yaşamış olduğu şekliyle çarmih olayı, Hıristiyanlık tarafından yanlış yorumlanmıştır. İsa başkalarının günahı nedeniyle değil; bizzat kendi günahı nedeniyle çarmih gerilmiştir. İsa'nın Yahudi geleneğini hedef alan başkaldırısı, çarmih olayının yaşanmasına neden olmuştur. Nietzsche'nin nazarında İsa'nın çarmih gerilişinin, kefaret olgusu yahut kurtuluş kavramıyla herhangi bir ilgisi yoktur. Onun çarmih eleştirisi, bu inancın İsa'nın öğretisiyle ters düşmesi ve kurtuluş düşüncesine yol açması konularından oluşmaktadır.

A. İsa'nın Öğretisiyle Ters Düşmesi

Nietzsche kendisini Hıristiyanlığın baş düşmanı olarak görmektedir. Ancak o Hıristiyanlığa dair eleştirilerine ve düşmanlığına İsa'yı dahil etmemiştir. İsa söz konusu olduğunda Hıristiyan dinine dair beslediği düşmanlık duygusu, yerini hoşgörü ve sevgiye bırakmıştır. O, İsa'ya dair olumsuz bir söylemde bulunmayarak Hıristiyanlığın kurucusu olan İsa'yı, Hıristiyan dinine yönelik tenkidinden ayırmıştır. Nietzsche'nin "*İlk ve tek Hıristiyan çarmihda öldü*"²⁸⁵ şeklindeki ifadesi onun konu hakkındaki

²⁸² Strauss, s. 276.

²⁸³ Savater, s. 69.

²⁸⁴ Nietzsche, *Deccal*, s. 37.

²⁸⁵ Nietzsche, *Deccal*, s. 49.

yaklaşımını bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. O, hakiki Hıristiyan pratiğinin, ancak İsa'nın yaşamış olduğu hayat söz konusu olduğunda gerçekleştiğini düşünmektedir.²⁸⁶

Nietzsche Hıristiyanlığın asıl tarihinden bahsedildiği an Hıristiyanlık sözcüğünün bile bir yanlış anlaşılma olduğunun farkına varılacağını belirtmektedir. Ona göre bu yanlış anlaşılmanın açığa çıkarılması için İsa'nın yaşamış olduğu dönem ve bu dönemde cereyan eden olaylara dair yapılan basit bir tarihsel inceleme bile yeterli olacaktır. Hıristiyanlığın bugünkü hali, İsa dönemindeki halinin tam tersi bir şekilde sahiptir. Tek gerçek Hıristiyan olan İsa'nın ölümünün ardından Hıristiyanlık bir tersine dönüş yaşamıştır. İsa'nın getirdiği tüm öğretiler yani gerçek Hıristiyanlık, onunla birlikte yok olmuştur. Kine dayalı ahlaki öğretinin tamamı, hayali görüntülere ait dogmalar ve onların ardına sığınan engizisyon papazlarının hiyerarşisi gibi şeylerin, İsa'nın vaaz ettiği şeyle alakası olmadığı gibi aksine tüm bunlar İsa'yı çarmıha götüren sebeplerdir.²⁸⁷

Nietzsche'ye göre gerçek Hıristiyanlığa uygun yaşam şekli yalnızca İsa'nın hayatı söz konusu olduğunda mümkün olmuştur. İsa yargılamayı ve cezalandırmayı dünyadan kovmak istemiştir. Günah, suç, yargı gibi kavramların bu dünyaya ait olmadığını ve her türlü suçun dünyaya karşı değil; Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olduğunu düşünmüştür. Öte yandan herkesin en büyük çapta ve hemen hemen her açıdan günahkâr olduğunu kabul etmiştir. Ona göre dünyevi adaletin yargıçıları olduğunu iddia eden kişiler, yargıladıkları kişiler kadar suçludur ve masum gibi davranmaları ikiyüzlülüktür. Bu nedenle kendileri de günahkâr olan bu kişilerin kendileriyle eşit olanları yani günahkâr olanları yargılaması adaleti sağlayamayacaktır. Eylemlerin sonuçlarına değil, onların yapılmasına neden olan güdülerine bakan İsa; bu güdüleri yargılayabilmek için yalnızca bir kişinin öngörülü olduğunu kabul etmiştir: Tanrı'nın.²⁸⁸

Nietzsche İncillerin kimi kısmının gerçek İsa'nın ne olduğunu okuyucuya hissettirdiğini düşünür. Onun taşıdığı neşeli mesajın; günah fikrinin ortadan kaldırılması, her türlü hınç ve intikam ruhunun yokluğu ve her türlü savaşın reddi

²⁸⁶ Tanner, s. 129.

²⁸⁷ Savater, s. 68.

²⁸⁸ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 53.

olduğunu söyler. Ancak İsa'nın mesajının ülkesine ve çevresine göre bu denli ilerde olması; ölümünün çarpıtılmasına, hikayesinin tahrif edilmesine ve geriletilmesine, önceki aşamaların hizmetine sokulmasına ve birtakım ideolojilerin yararına çevrilmesini gerektirmiştir. Bu müdahalenin büyük oranda Pavlus tarafından yapıldığını öne süren Nietzsche'nin nazarında İsa, Pavlus'un yarattığının tam tersidir.²⁸⁹

Nietzsche İsa'yı otoritenin kurallarını ve yaşamış olduğu coğrafyada hâkim olan değerleri sorgulayan bir kişi olarak tanımlamıştır. Ona göre İsa Yahudi geleneğindeki yozlaşmaya yönelik başkaldırının mimarıdır. İsa'nın başkaldırısı İsrail'in din adamlarına ve toplumun tüm hiyerarşisine karşı bir isyan olma özelliğini taşımaktadır. İsa Yahudi geleneğindeki din adamları sınıfının yanı sıra toplum içerisinde imtiyaz sahibi kişilerin varlığına ve onların kurmuş olduğu düzene de karşı çıkmıştır. İsa'nın öğretisi Yahudi geleneğine ve bu geleneğe yönelik her şeye söylenmiş bir hayır ve yapılan itirazdır. Ancak İsa'nın sorguladığı değerlerin tümü o dönem için Yahudi halkının varlığını güvence altına alan, onların ayakta kalmasını sağlayan son olasılık ve siyasal varlıklarının nihai şartı olma özelliğine sahip değerlerdir. Nietzsche İsa tarafından bu değerlere yöneltilmiş olan saldırıyı, -Yahudileri kast ederek- dünyanın en derin halk içgüdüsüne ve en inatçı yaşam istemine yöneltilmiş bir saldırı olarak nitelendirmektedir. İsa'nın hareketinin yalnızca sosyal yönü değil aynı zamanda bireysel bir tabanı da vardır. Vermiş olduğu mesajın ayırt edici öğretileri bireylere yöneliktir ve bireyin mutluluğa ulaşmasını esas almaktadır.²⁹⁰

Nietzsche'ye göre İsa halkın en düşmüşlerini, dışlanmışlarını ve Yahudi geleneğine riayet etmediği gerekçesiyle günahkâr olarak adlandırılanlarını, kurulu düzene karşı ayaklanmaya çağırmıştır. Dolayısıyla o, otoritenin nezdinde isyancı ve siyasal bir suçlu konumuna yerleşmiştir. İsa'yı çarmıha götüren sebep de bu olmuştur yani İsa yüklenmiş olduğu herhangi bir misyondan ötürü değil kendi suçu yüzünden

²⁸⁹ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 190.

²⁹⁰ Edwin Dodge Hardin, "Nietzsche's Service to Christianity", **The American Journal of Theology**, C. 18, S. 4, (The University of Chicago Press, 1914) s. 551.

öldürülmüştür.²⁹¹ Hıristiyanlığın iddia ettiği gibi, başkalarının suçu yüzünden ve başkaları için değil.²⁹²

B. Kurtuluş Düşüncesi

Nietzsche, İsa'nın kurtarıcı olarak görülmesini ve çarmıh olayının gerçekleşmesinin arkasında yatan sebebin insanlığın kurtuluşu olduğu yönündeki Hıristiyan inancını eleştirmektedir. Onun değerlendirmesine göre İsa bir "kurtarıcı" değildir. O kendisini bile kurtaramamış ve kurtarmaya gayret etmemiştir. Nietzsche İsa'nın kurtarıcı olabilmesi için öncelikle savunduğu birilerinin olması gerektiğini oysa İsa'nın kendisini bile savunmadığını, savunmadığını söylemektedir. İsa, kendisine kötülük edenlerle birlikte dua eder, ıstırap çeker ve onları sever. İsa'nın savunma içgüdüsünden yoksun ve savunmasız bir masum olması ve kötülüğe direnmayerek ölümü tercih etmesi Nietzsche'ye göre İsa'nın kendi şuurunda bile "kurtuluş" diye bir şeyin olmadığını kanıtını vermiş olmaktadır. Buna rağmen tüm Hıristiyan adaleti en yüksek noktasını "kurtuluş" inancında bulur. Kurtuluş doktrininin çıkış noktasını teşkil eden bu durum, Hıristiyan inanç sisteminde sık sık karşılaşılan mantıksal karşıtlıklar yahut çelişkilerden birini oluşturmaktadır.²⁹³

Nietzsche bu doktrinin, insan doğasında yer alan kurtuluş kaygısı yahut kurtulma isteğinin bir tezahürü olduğunu, aklın hatalarından kaynaklanan ve tatmin edilmesi değil ortadan kaldırılması gereken bir husus olduğunu düşünmektedir.²⁹⁴ Ona göre İsa'nın insanların günahı için çarmıha gerilmek pahasına kendini feda etmesi olgusu bir illüzyondan başka bir şey değildir.²⁹⁵

²⁹¹ İslam dininin İsa'nın çarmıha gerilişi konusuna dair yorumu ve Fahreddin Razi'nin konu hakkında Hıristiyan din adamıyla yaptığı münazara için bk. İsmail Taşpınar, **Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi**, 2. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, s. 143-146; Mehmet Aydın, **Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 136-145; Fahreddin Razi, **Hıristiyanlığın Reddine Yönelik Tartışmalar**, Hidayet Işık (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s. 67-68.

²⁹² Nietzsche, **Deccal**, s. 36.

²⁹³ Guerin, s. 205.

²⁹⁴ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 45.

²⁹⁵ Senail Özkan, **Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe**, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2004, s. 153.

V. KİLİSE KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ

Nietzsche, Hıristiyanlık eleştirisine kilise kurumuna yönelik düşüncelerini de dahil etmiştir. Kilisenin uygulamalarının ve sahip olduğu yetkilerin tehlike barındırdığını dile getirmiştir. Ona göre kilise, mutlak hakikatin yegâne temsilcisi olduğunu iddia ederek otorite ve güç elde etmeye çalışmıştır.²⁹⁶ Kendini hakikatin temsilcisi olarak tanıtan kilise, bununla ilişkili olarak kurtuluşu elinde bulundurduğunu öne sürmüştür. Kurtuluşa ermek isteyenlerin kendisine tabi olmasını talep etmiştir. Nietzsche'ye göre tüm bunlar birtakım çıkarlar doğrultusunda tasarlanmış fikirlerdir. Kilisenin Hıristiyan inancını tahrif etmesi, insan doğasına zarar vermesi ve otoriterliği konuları, Nietzsche'nin özellikle eleştirdiği hususlardır.

A. Hıristiyan İnancının Tahrif Edilmesi

Nietzsche eleştirilerinin odağında yer alan Hıristiyan dininin; insanı ikincil ve önemsiz bir varlık olarak gördüğünü, insan doğasını günahkâr olarak nitelendirdiğini, ahlak noktasında ortaya koyduğu samimiyetsiz tutum neticesinde ahlaksızlığı meşrulaştırdığını düşünmektedir. Tüm bunların meydana gelmesinde ise kiliselerin rolü oldukça büyüktür. Kiliseleri zehirli oluşumlar olarak tanımlayan Nietzsche, kiliselerin dinin içeriğini zehirlediğini ve bu durumun kendisini iğrendirdiğini belirtmiştir.²⁹⁷

Kilise kurumunu ve uygulamalarını sert bir dille eleştiren Nietzsche, Hıristiyan kilisesinin akla gelebilecek en büyük ahlaki çöküntü olduğunu ve Hıristiyanlık içerisindeki en berbat bozukluklara neden olduğunu söylemiştir. Hıristiyan kilisesinin, kendi kokuşmuşluğuyla yetinmediğini, bütün değerlerimizi değersizliğe, doğrularımızı yalana, dürüstlüğümüzü ruhsal alçaklığa dönüştürdüğünü ifade etmiştir.²⁹⁸

Nietzsche kilisenin, Hıristiyan hareketinin saflığını ve organik yapısını bozduğunu düşünmektedir. Kiliseyi tanımlarken “İsa'nın aksini vazettiği şey” ifadesini kullanan Nietzsche'nin nazarında kilise, İsa'nın mücadele ettiği ve kınadığı bir yaşam

²⁹⁶ Kilisenin hakikat iddiası ve yanılmazlığı konusunda bk. Mehmet Aydın, “Kilise”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 26, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.)

²⁹⁷ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 81.

²⁹⁸ Zudeick, s. 179.

biçimi olan devletin altında yaşamayı onaylayarak Hıristiyanlığı gerçek anlamından uzaklaştırmıştır. Hıristiyan öğretisinin tamamını boş yalanlar ve aldatmacalarla doldurmuş, Hıristiyanlığın orijinalliğini bozmuştur. Dini anlamda Hıristiyan olan, temelde Hıristiyan karşıtı olana dönüşmüştür.²⁹⁹ Kilise'nin müdahaleleri aracılığıyla Hıristiyan olan ile Hıristiyan olmayan yer değiştirmiştir. Hıristiyanlık şekiller, semboller, dogmalar ve ayinlerden ibaret bir inanca dönüştürülmüş, kişinin eylemleri ve yaşam tarzının önemi yok sayılmıştır.³⁰⁰

Kilise kutsallık iddiasıyla bir yandan insanlığı kurtuluşa erdirecek tüm ahlaki değerleri temsil ettiğini iddia etmiş, öte yandan kendisini birçok ahlaksızlığın öznesi haline getirmiştir. Kilisenin bu ikircikli tutumu insanların gözünde din olgusunu itibarsızlaştırırken bu durumun yol açtığı boşluk ise toplumu bir çöküşe sürüklemiştir. Görüldüğü gibi o, kendi yaşamış olduğu dönem olan XIX. yüzyıl Avrupası'nın içinde bulunduğu durumdan Hıristiyanlığın barbarlaşması olarak tanımladığı Kilise kurumunu sorumlu tutmaktadır.³⁰¹ Kilisenin toplumdaki bireylerin yapısı ve onlara olan bakış açısı ile oynamış olması Nietzsche'ye göre Avrupa toplumunun yozlaşmasına ve bozulmasına neden olmuştur.³⁰²

B. İnsan Doğasına Etkisi

Kilise kurumuna yönelik eleştirilerinde birtakım benzetmelere başvuran Nietzsche, *Putların Alacakaranlığında* isimli eserinde kiliseyi sirk, Hıristiyanları sirk hayvanı, rahipleri ise bu hayvanları ıslah eden kişiler olarak tanımlamıştır. Ona göre sirklerdeki hayvanların zayıflayıp kuvvetten düşmesi, korku, acı ve açlık sonucu hastalıklı canavarlara dönüşmesi ile bir insanın rahibin ıslah etmesi sonucu uysallaşması arasında hiçbir fark yoktur. Sözde ıslah edilen bu insan sefil, kendisine karşı iradesini ve özgüvenini yitirmiş, hayatın felsefesine karşı nefret ve öfke dolu, kendisini güçlü ve mutlu kılan her şeye şüpheyle bakan birisine dönüşmüştür. O, bu nihai dönüşümü kendi

²⁹⁹ Özkan, s. 150.

³⁰⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 130.

³⁰¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 162.

³⁰² Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 74.

doğasından ve yaradılışından uzaklaşan insanın Hıristiyan kimliğine bürünmesi olarak adlandırır.³⁰³

Kiliseye inananları en alt sınıf olarak nitelendiren Nietzsche, onları kurtuluşu Kilisede arayacak kadar aciz bir topluluk olmakla itham etmiştir. Hıristiyanlık düşüncesinde yer alan, her türlü faaliyetin bir günah ve şeytanın işi olup olmadığına dair şüphenin kiliseleri bir faaliyetsizlik ortamına dönüştürdüğünü söylemiştir.³⁰⁴ Alaycı bir üslupla kiliselerdeki meşgalelerin söz konusu faaliyetsizlik ortamındaki can sıkıntısı için en gözde ilaç olduğunu söylemiş, günah çıkarma ritüelinin de bu durumun bir sonucu olduğunu dile getirmiştir.³⁰⁵ Özeleştirici yoluyla yapılan vicdan muhasebesini ise “*vicdan engizisyonu*” olarak adlandırmıştır. Kiliselerin liturji ve dua uygulamaları aracılığıyla insan doğasında bulunan güç karşıtı tüm duyguları uyanık tuttuğunu söylemiştir. Ona göre Kiliseler insana kendisini aciz ve zayıf hissettiren bütün uygulamalara sahiptir.³⁰⁶

Nietzsche, kiliselerin toplumdan izole edilmesi gereken tipleri ısrarla toplum yaşamının içinde tutmaya çalıştığını ve onların koruyucusu rolünü üstlendiğini ifade etmektedir. Hasta örgütü olarak adlandırdığı Kiliselerin acı çekenlere avuntu, umutsuzlara umut, zulmedilmişlere, aykırı ve bağımsız kişiliklere destek vererek tahrip edilmiş, vahşileşmiş ruhları toplum nazarında meşrulaştırdığını söylemektedir.³⁰⁷ Yoksulların ve itilmişlerin her türlüşünü kendisine inandıran Kilise, en önemsizlere ve acizlere kutsanmışlık, üstünlük ve imtiyazlar vaat etmektedir. Zavallı küçük aptal kafalar olarak tanımladığı bu kişiler Nietzsche’ye göre, Kilisenin bu tutumundan ötürü dünyanın anlamının kendilerinde olduğunu sanacak kadar kibirle doldurulmuştur.³⁰⁸

Kiliseleri “*ruh yoksulluğunu gidermek için akla karşı savaşanlar*” olarak tanımlayan Nietzsche’nin³⁰⁹ değerlendirmelerine göre akıllı bu denli yadsıyan ve devre dışı bırakmaya çalışan bu kurumun, kendisine edindiğini ileri sürdüğü misyon için, yani insanın ıslah edilmesi için, akıllıca bir savaş vermesi mümkün değildir. Kilisenin insanı

³⁰³ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 46.

³⁰⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 149.

³⁰⁵ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 51.

³⁰⁶ Nietzsche, **Deccal**, s. 27.

³⁰⁷ Zudeick, s. 158.

³⁰⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 137.

³⁰⁹ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 26.

ıslah etme yolunda kullandığı akıldışı bu yöntem, insan doğasındaki tutkular ve arzularla mücadele etmekten ibarettir. Kilise insanın ıslah olması için bütün tutku ve arzuların öldürülmesi emrini vermiştir. Arzuları çoğu kez talihsizlik yaratan şeyler ve kötülüğün kaynağı olarak nitelendirmiştir. O, insanın kendisini bunlardan kurtarması gerektiğini aksi takdirde iyi insan olamayacağını söylemektedir.³¹⁰

Nietzsche kilise kurumunun insanın ıslahı konusundaki dayanağının ise, Yeni Ahit'te yer alan İsa'nın dağdaki vaazı olduğunu söylemektedir. Bu vaazda bulunan *“eğer gözün günah işlemene neden olursa, onu çıkar at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması bütün vücudunun cehenneme atılmasından iyidir.”*³¹¹ şeklindeki ifadeden yola çıkan kilise, tüm tutkuları ve arzuları yok etmeye çalışmıştır. Nietzsche söz konusu pasajda, cinselliğe gönderme yapıldığı halde kilisenin bu durumu görmezden gelerek bütün duyguları hedef aldığını söyler. Bu durumu budalalık olarak nitelendirerek, dışı ağrıyan insanları acı çekmekten kurtarmak için onların dişlerini çekip çıkararak bir diş hekimine hayranlık duymayacağımız gibi, kilisenin bu tavrına da hayranlık duymamamız gerektiğini dile getirir. İnsanı ıslah etmek için bulunan bu çareyi “hadım etmek” olarak nitelendiren Nietzsche'ye göre kilise, yaşamsal olan her şeyi kelimenin tam anlamıyla kesip kopararak insanı insan yapan tüm duygularla savaşmış ve insan karakterini hadım etmiştir. İnsan gücünün asıl kaynağını, çoğunlukla taşkın olsa da ruhun dinamiğini hizmete almak ve bunlardan yararlanmak yerine Kilise, bu kısa görüşlü ve öldürücü düşünce tarzıyla, tüm bunları ahlakilik söyleminin arkasına sığınarak kurutmak istemektedir.³¹²

Nietzsche kilisenin hiçbir zaman insanın bir arzuyu nasıl kutsayabileceğine, güzelleştirerek yüceltebileceğine ve tanrılaştırabileceğine dair bir soru sormadığını, aksine tüm politikasını insan doğasını yok etmek üzerine kurduğunu ifade etmektedir. Ona göre kilise; insan doğasında yer alan kibir, iktidar hırsı, aç gözlülük, dünyevi heves, intikam gibi duyguları disipline etmeye çalışmamakta, yalnızca bunları kesip attığını ve yok saydığını iddia etmektedir. O, tutkunun yahut arzunun köklerine bu şekilde saldırmanın bir çözüm olmadığını, eğitilmeden bastırılan ve yok sayılan bu duyguların

³¹⁰ Guerin, s. 193.

³¹¹ Matta, 5: 29.

³¹² Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 258.

farklı şekillerde tezahür ederek tehlikeli ve olumsuz sonuçlara neden olduğunu söylemektedir.³¹³

C. Kilisenin Otorite İsteği

Nietzsche'nin nazarında Kilisenin gücü, “dünyevi” anlamda pek çok unsura sahip olmasına rağmen reddetmiş olduğu “dünyevi olmayan” unsurlara dayanmaktadır. Kiliseler, hayatı kendileri için zor ve derin anlamlı hale getiren ve sıksa bedenleri akla gece nöbetlerini, oruç tutmayı, dövünmeleri getiren ruhani bir yapıya sahiptir. Bu yapı aracılığıyla kiliseler, insanların cesaretlerini kırarak ve onları korkutarak kendisine tabi olunmasını sağlamaya ve iktidarını güçlendirmeye çalışmaktadır.³¹⁴

Nietzsche Hıristiyan Kilisesinin, mutlak hakikatin yeryüzündeki yegâne temsilcisi olduğu ve bu hakikati elinde bulundurması sebebiyle kurtuluşun yalnızca kendinde olduğu yönündeki iddiasını eleştirmektedir.³¹⁵ Ona göre kurgulara dayalı yapay ihtiyaçlara yani daha önce var olmadıkları için öncelikle yaratılması gereken ihtiyaçlara ihtiyaç duyan kilise, kurtuluş doktrinini icat etmiştir.³¹⁶ Nietzsche'nin nazarında kurtuluş kavramı ve hadisesi, Hıristiyanlığın ele aldığı şekliyle bir hayalden ibarettir.³¹⁷

Nietzsche yüksek insan tipinin otorite açısından kiliseye karşı bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. Bir başka deyişle söz konusu insan tipini kilise kurumunun rakibi olarak nitelendirmiştir. Ona göre bu durumun farkında olan kilise, tıpkı bir canavarla girilen mücadelede canavarı etkisiz hale getirmeye çalışır gibi, insanı zayıf düşürmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de insana onu ıslah ettiği vaadini sunmuştur.³¹⁸

³¹³ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 27.

³¹⁴ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 70.

³¹⁵ Kilisenin hakikat iddiası ve bu iddiaya yönelik eleştiriler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Taşpınar, **Din ve Fenomenoloji Arasında Yahudilik ve Hıristiyanlık**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017, s. 212-227.

³¹⁶ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 303.

³¹⁷ Nietzsche, **Deccal**, s. 67.

³¹⁸ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 47.

VI. RAHİPLİK KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ

Nietzsche Hıristiyanlık eleştirisine, Hıristiyanlıkta dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık görevi gören din adamlarından oluşan rahiplik kurumu da dahil etmiştir. Nietzsche'ye göre Hıristiyan din adamları sınıfı, otorite yoluyla güç kazanmayı ve insanlara hükmetmeyi amaçlamaktadır. Bununla beraber kendilerini, mutlak doğruyu ellerinde bulunduran ve hakikatin temsilcisi olan kişiler olarak tanımlamaktadır. Bu yolla insanları kendilerine mecbur bırakmakta ve baskı altına almaktadır. Onun rahiplik kurumuyla ilgili eleştirdiği konular, özellikle rahiplerin otoriterliği ve doğru-yanlış gibi değer yargıları konusunda belirleyici rol oynamalarıdır.

A. Rahiplerin Otoriterliği

Nietzsche din adamlarının Hıristiyanlık nezdinde hayatın her alanı için vazgeçilmez bir otorite olarak kabul edilmesi hususunu sert bir dille eleştirmekte ve bu kişilere savaş açtığını söylemektedir.³¹⁹ Papaz bir babanın oğlu olmasına rağmen Hıristiyan din adamları sınıfına öfke ve nefretle yaklaşmış olan Nietzsche, en tehlikeli asalak türü olarak nitelendirdiği rahipler için hayata düşmanlık eden zehirli örümcekler yakıştırmaları yapmıştır.³²⁰

Rahipleri kendilerini idealist olarak gören, her şeye şüpheyle bakma hakkını elinde bulundurduğunu sanan kişiler olarak tanımlayan Nietzsche, onları küstah ve kibirli olmakla itham eder. Ona göre rahipler; kutsallık, gerçeklik, iyilik gibi bütün yüce kavramları ellerinde tutup kendi menfaatleri için kullanmakta karşılıklarına çıkan her insanı ise bu menfaatleri kullanabileceği bir fırsat olarak görmektedir.³²¹ Rahipler bu uğurda hedeflerine ulaşabilmek için insanı aşırı uyuşuk bir hale getiren ve duyuların düşmanı olan bir metafizik anlayışı benimsemiştir.³²²

Nietzsche, Hıristiyanlık aracılığıyla din adamlarının gerçekliğin yegâne temsilcisi ve yanılmazlığın kaynağı olarak görülmesi hususunu eleştirmektedir. Ona

³¹⁹ Nietzsche, **Deccal**, s. 15.

³²⁰ Nietzsche, **Deccal**, s. 48.

³²¹ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 108.

³²² Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, s. 47.

göre rahipleri yüksek bir insan türü olarak görmek, onlara bu denli saygı gösterip hürmet etmek hakikate ulaşmanın önünde en büyük engeldir. Bu durum devam ettikçe “Hakikat nedir?” sorusuna cevap bulunamayacaktır. Gerçekliği inkâr eden, yok sayan, yadsıma ve hiçliğin bilinçli avukatı olan rahiplerin, hakikatin temsilcisi sayılması, doğruların tepe üstü çevrilmesine neden olacaktır. Çünkü rahiplerin gerçeklikle herhangi bir bağı yoktur ve saf yalandan ibarettirler.³²³

Rahiplere verilen bu değerın sebebi Nietzsche’ye göre, rahiplerin ne olduğu değil; onların diğer insanların gözünde ne ifade ettikleriyle ilgilidir. İnsanlar, rahiplerin ruhsal durumlarını yanlış biçimde yorumlamış ve onları tamamen eşsiz, insanüstü bir şey olarak mümkün olduğu kadar keskin bir biçimde kendilerinden ayırmışlardır. Rahipler, çağlar boyunca bütün halkların, hayal gücüne hâkim olmalarını sağlayan istisnai gücü bu şekilde elde etmişlerdir. Nietzsche, rahiplere olan inancın Tanrı’ya olan inancı gölgede bıraktığını söylemiş, bu duruma yol açacak kadar kuvvetli olan rahip inancını şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmiştir.³²⁴

Toplumun değer gören karakterlerinin bilim adamları yahut sanatçılardan oluşması gerektiğini düşünen Nietzsche, Hıristiyanlığın rahipleri yücelterek bu insanların elinden hak ettikleri itibarı aldığını söylemektedir. Ona göre, Hıristiyanlığın bir rahibi en yüksek insan tipi olarak değerlendirmeye başladığı anda gerçek anlamda bir değere sahip olan insan tipi birdenbire değersizleşmiştir. O, bu durumun tersine döneceğini, rahiplerin en düşük, en yalancı, en onursuz insan tipi olarak görüleceği zamanın çok yakın olduğunu dile getirmektedir. Dünyada ya da en azından bütün bir Avrupa tarihinde geleneğin, geleneksel davranış ve yaşama biçimlerinin en fazla gevşediği şu zaman diliminde, rahibin suçlu bulunacağı güne her geçen gün daha da yaklaşıldığını düşünmektedir.³²⁵

Nietzsche beceriksiz ve yeteneksiz kişiler olarak tanımladığı rahiplerin, mevcut düzen içerisinde büyük insan yerine konulmasının; yönetim, toplum yapısı ve eğitimle ilgili birçok soruna sebebiyet verdiğini dile getirmektedir.³²⁶ Hıristiyan din adamlarının

³²³ Nietzsche, **Deccal**, s. 15.

³²⁴ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 132.

³²⁵ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 110.

³²⁶ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 46.

insanlar üzerinde hakimiyet kurabilmek için girdiği formül arayışının sonucunda buldukları şeyin; genel geçer bir formül olan “Tanrı istenci” olduğunu söylemektedir. Nietzsche’nin düşüncesine göre rahipler kılı kırk yararak kendilerine ödenecek irili ufaklı vergilere varana kadar “Tanrı’nın buyruğu” ifadesini kullanmışlardır. Rahipler yaşamla ilgili her şeyi, her alanda kendilerinin vazgeçilmez olacakları şekilde düzenleyerek, yaşamın her doğal olayında örneğin; doğumda, evlilikte, hastalıkta, ölümden, kurban törenlerinde hatta yemek zamanlarında bile kendilerine ihtiyaç oluşturabilmek adına “kutsama” denilen olguyu icat etmişlerdir. Nietzsche bu müdahale neticesinde her örf ve adetin, her doğal kurumun (devlet, yargı düzeni, evlilik, hasta ve yoksulların bakımı) ve yaşam içgüdüsünün talep ettiği, kısacası kendi içinde değer taşıyan her şeyin tamamıyla değersizleştirildiğini söylemektedir.³²⁷

Nietzsche din adamlarının otorite ve güç elde edebilmek için “günah” kavramının arkasına sığındıklarını söylemektedir.³²⁸ Ona göre Hıristiyanlık Tanrıya itaatsizliği rahibe itaatsizlik olarak niteler, rahibe itaatsizliği ise Tanrının yasasına itaatsizlik yani günah olarak adlandırır. Bu durumda Hıristiyanlık tarafından Tanrıya barışmak için önerilen şey “günah çıkarma” yoluyla rahibe temelden boyun eğmenin sağlanmasıdır. İnsanı saplanmış olduğu günah çukurundan bir tek rahibin kurtarabilir olduğu inancı, rahiplerin gücün tek güvenilir kaynağı olarak görülmesine neden olmuştur. Nitekim Hıristiyanlığın etkisiyle din adamları, günahlar sayesinde yaşayan ve insanların günah işlemesine muhtaç kişilikler haline getirilmiştir. Tanrının tövbe edeni bağışlayacağına dair vaadi Hıristiyanlık tarafından, rahiplere boyun eğenlerin bağışlanacağı şeklindeki bir yalana dönüştürülmüştür.³²⁹ Bu yalan sayesinde ise toplumdaki bireyler rahiplere bağımlı kişilikler haline getirilmiştir. Nietzsche bu bağımlılığı gereksiz ve utanç verici bir hadise olarak nitelendirmektedir.³³⁰

Kendisini rahip psikolojisinin kâşifi³³¹ olarak gören Nietzsche’ye göre hınçlılık ruhunun bir sonucu olan rahip psikolojisi, hayatı onaylamanın ve hayatın

³²⁷ Nietzsche, **Deccal**, s. 34.

³²⁸ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 123.

³²⁹ Nietzsche, **Deccal**, s. 35.

³³⁰ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 7.

³³¹ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 157.

mükemmelliğinin çirkin gözükeceği yeni bir bakış açısıyla, yeni bir dünya yaratmıştır.³³²

Nietzsche Hıristiyanlığın Yahudilerden “Tanrı istenci” ve “Tanrının vahyi” kavramlarını yaratma kurnazlığını ödünç aldıklarını ifade etmektedir. Ona göre, insan kendisi için neyin doğru ve iyi, neyin yanlış ve kötü olduğu hakkında içinden çıkamayacağı birtakım sorulara sahiptir. Ancak bu soruların cevaplanabilmesi için kendi aklının yeterli olmadığını da farkındadır. Bu nedenle kendisine bu kavramların ne olduğunu öğretecek bir güce ihtiyaç duyar. Hıristiyanlık, insanın içinde bulunduğu bu durumu kendi lehine olacak şekilde kullanarak, Yahudilerden almış olduğu insana bilmediklerini öğreten güç olan “Tanrı’nın vahyi” olgusunu “rahibin sözü” şeklinde yeniden yorumlamıştır.³³³ Bu yorum neticesinde Hıristiyanlık aracılığıyla, doğrunun ve yanlışın yahut iyinin ve kötünün ne olduğuna dair kaynak rahibin sözleri olarak gösterilmiş ve insan neyi yapıp yapmaması gerektiği konusunda Tanrı’nın sözüyle eşitlenen rahibin sözüne kulak vermek ve itaat etmek zorunda bırakılmıştır. Nietzsche’nin düşüncesine göre Hıristiyanlık, bu formül ile rahiplerin sözlerini insanların nazarında sorgulanamaz bir gerçeklik, rahipleri ise Tanrının sözcüsü haline getirmiştir.³³⁴

Nietzsche’ye göre dinin hayatta kalmak ve uygun bir biçime kavuşmak için özgür düşünürlere ihtiyacı vardır. Ancak rahipler kasıtlı bir şekilde özgürce düşünme eylemine engel olmaktadır. Rahiplerin Tanrısal akıl olarak görülmesi, Tanrısal inayet ve iyiliğin kaynağı haline getirilmesi hususlarını eleştiren Nietzsche, bu yollarla zihnin esaret altına alındığını düşünmektedir. Oysaki ona göre ahlak dinin başka araçlarla devamı olduğu gibi, bilgi de dinin ve ahlakın başka araçlarla devamıdır. Hıristiyan dogmatik bakış açısı ise dinin devamı değil; sonudur.³³⁵

İnsanlığın öğretmenleri, önderleri kılığına girmiş rahiplerin, yalan söylemeleri kadar bu yalanı hangi amaçla söylediklerinin de önem arz ettiğini söyleyen Nietzsche, onların amacının iddia edildiğinin aksine insanı kutsala ulaştırmak değil insana zarar

³³² Kökoğlu, s. 112.

³³³ Nietzsche, **Deccal**, s. 74.

³³⁴ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 24.

³³⁵ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 124.

vermek ve Hıristiyan töresini tesis etmek olduğunu dile getirmiştir.³³⁶ Ona göre bu amaçlar, yaşamın zehirlenmesi, yalanlanması, yadsınması, beden küçümsemesi, insanın günah kavramıyla alçılması ve kendi kendini lanetlemesi yoluyla Hıristiyan dininin yüceltilmesine hizmet etmektir. Yaşam kötülendikçe Hıristiyanlık yücelir.³³⁷ Hıristiyan dininin ne ölçüde yükseldiği ise rahibin insanlığa ne ölçüde hükmedeceği anlamına gelir.³³⁸

Hükmetme isteğini rahipleri kast ederek en katı yürekli olanların elindeki kırbaç olarak tanımlayan Nietzsche, bu isteğin insanın güçlenmesinin önünde çılgın bir fren olduğunu söylemiştir. Rahiplerin insanlar üzerindeki baskısının korkutucu boyutlara ulaştığını ve verdikleri tüm emirlerin olması gereken şeyler olarak algılandığını ifade etmiştir.³³⁹

Parazitlerin en tehlikeli türü olan rahiplerin, iktidarını güvence altına almak, insanların karşısında otorite sağlamak, onları köleliğe mahkûm edip kendisini efendi tayin etmek ve bu efendiliğini sürdürebilmek için birtakım araçlara ihtiyaç duyduğunu söyleyen Nietzsche; öbür dünya, mahşer günü, ruhun ölümsüzlüğü gibi kavramları bu amaç doğrultusunda kullanılan işkence araçları ve zulüm sistemleri olarak adlandırmıştır.³⁴⁰ Ona göre bu kavramlar sayesinde rahipler şimdiye dek en güçlü insanları bile kendilerine boyun eğer hale getirmişlerdir. O, güç sahibi bu kişilerin, alışkın oldukları egemenlik kurma ve emretme zevkini bir kenara atıp, rahiplerin karşısında itaatkâr kişilere dönüşmesini ise Hıristiyan din adamlarının çizmiş olduğu imajla ilişkilendirmiştir. Ona göre Hıristiyan azizin hastalıklı, zayıf ve perişan görüntüsü güçlü kişilerde bir kuşku uyandırmış ve onların bu görüntünün ardında bir olağanüstülük aramalarına sebep olmuştur. İç güdülere bu denli karşı koymanın boşu boşuna istenmeyecek ve kolayca yapılamayacak bir şey olarak görülmesi bu kişilerde, rahiplerin gizli destekçilerinin olduğu düşüncesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Nietzsche dünyanın güçlülerinin bu düşünce neticesinde rahiplerin önünde diz çöker

³³⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 122.

³³⁷ May, s. 50.

³³⁸ Nietzsche, *Deccal*, s. 75.

³³⁹ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, s. 224.

³⁴⁰ Zudeick, s. 178.

hale geldiğini ve güç istencini, bir daha ele geçiremeyecekleri bir düşman olan rahibe teslim ettiklerini söylemiştir.³⁴¹

Rahipler ile devrimci politikacıları birbirine benzeten Nietzsche, yarı başarıya tahammül edemeyen her iki zümrenin de başarıyı tamamen yakalayabilmek ve en güçlü konumlara sahip olabilmek adına en etkili sözcüklere ve ikna edici tavırlara başvurduğunu söyler. Mutlak buyruklarla donanmış ve kendilerinin övgülerini yapan ahlak felsefelerinin ardına düştüklerini ifade eder. Rahiplerin bu nedenle dinsellik kokan görüşler geliştirdiklerini belirtir. Ona göre rahipler, insanların koşulsuz güvenini kazanmak için her şeyden önce en yüksekte, tartışılmaz yüce bir buyruğa dayalı olduklarını iddia etmekte, kendilerini de bu buyruğun aracı ve kölesi gibi göstermektedirler.³⁴² Oysaki durum bundan oldukça farklıdır. Rahipler hiçbir buyruğa dayalı olmadıkları ve kendileri acı çekmedikleri halde acıyı yüceltmış, insanları acı çekmeye teşvik etmiştir.³⁴³

B. Değer Yargılarına Müdahale Etmeleri

Nietzsche, rahipleri değerleri altüst etmeye çalışan ve toplum yapısıyla oynayan, iki yüzlüce bir dil kullanan kişiler olarak tanımlamıştır.³⁴⁴ Köleliği yücelterek soyluluğa savaş açan rahipler; yalnızca sefiller, fakirler, güçsüzler, küçükler iyidir, yalnızca acı çekenler, ihtiyacı olanlar, hastalar, ucubeler sofudur, yalnız onlar Tanrı'nın sevilen kullarıdır ve rahmet onlara nasip olacaktır diyerek kölelerin desteğini arkalarına almışlardır. Buna karşın soylu ve güçlü olanları ise kötü, zalim, açgözlü, doyumsuz olarak tanımlamışlar ve onları dinsiz, cehennemlik ve lanetli olmakla itham etmişlerdir.³⁴⁵ Nietzsche'ye göre bu değerlendirme, Yahudilerden miras alınmıştır.³⁴⁶ Böylelikle Hıristiyanlık, sözde erdem vaizi olan rahiplerin ardında, körlükle mutluluğu

³⁴¹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 66.

³⁴² Nietzsche, *Şen Bilim*, s. 29.

³⁴³ Kody Leland Bartley, "Nietzsche's Problems with Christianity: A Critical Analysis of Both Nietzsche and Christianity", *A Paper Submitted To The Faculty of Oklahoma Baptist University*, 2015, s. 3, https://www.academia.edu/14938207/Nietzsche_s_Problems_with_Christianity_A_Critical_Analysis_of_Both_Nietzsche_and_Christianity, 26/01/2019.

³⁴⁴ Nietzsche, *Gezgin ve Gölgesi*, s. 6.

³⁴⁵ Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, s. 156.

³⁴⁶ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 50.

ve kurtuluşu arayan ayaktakımının, kalabalığın ve sürünün düğümlendiği nokta haline gelmiştir.³⁴⁷

Put örümcekleri diye adlandırdığı papazların dünyadan bezmiş ve tembel kişilikler olduğunu söyleyen Nietzsche, onların bu durumu “feragat” kavramıyla ört bas ettiklerini dile getirmiştir. Ona göre tembellik; dünyadan el etek çekmek, dünya hayatına değer vermemek gibi gösterilmiş ve bir erdem haline dönüştürülerek fedakarlıkla eş değer hale getirilmiştir. Bu durum neticesinde fedakârlık gibi bir kavramın değeri tehlike altına girmiştir.³⁴⁸

Nietzsche'nin nazarında tüm din adamları, bencilliği yermek amacıyla “başkaları için”, “kendim için değil” gibi söylemlerin arkasına sığınarak sahte bir özveri içerisine girmiştir.³⁴⁹ Oysaki bencillığe olan bu olumsuz bakış açısı kişinin kendisi için yaşamasının önünde en büyük engeldir.³⁵⁰ Erdemler söz konusu olduğunda bencilikten uzak durulmakta, kişinin kendisi için değil toplum için olası etkileri açısından faydalı olan şeylere iyi denmektedir.³⁵¹ Nietzsche tüm bunlara karşı koyarak bencilliğin olmadığı yerde kişinin menfaatleri korunamayacağı için çöküşünün başlayacağından, bireylerde meydana gelen bu çöküşün ise nihayetinde toplumsal çöküşe evrileceğinden söz etmiştir.³⁵² İnsanlar için, başkalarının ne düşündüğünü umursamayan ve özünde her kimse, o olmaya bakan bir tür içsel aristokrati uyandırmak istediğini dile getirmiştir.³⁵³

Nietzsche damarlarında din adamları sınıfına dahil olan herkesin, her şeye karşı daha başından yanlış ve dürüst olmayan bir tavır sergilediğini düşünmektedir. Ona göre rahipler insanların gözlerini gerçekliğe tümenden yummalarını sağlayarak onlara bu yanlış görünümünden bir ahlak, bir erdem, bir kutsallık çıkarmıştır. Rahiplerin kendilerine sunduğu bu yanlış görünümün farkında olmayan insanlar ise her türlü olguyu “Tanrı”, “kurtuluş” ve “ebediyet” adlarıyla ilişkilendirerek onları mukaddes kılmış ve bu kavramlarla örtüşmeyen diğer her şeyin değer taşımadığı ve erdemden uzak olduğu yanılgısına kapılmıştır. Kendilerini erdemle bir tutan ve erdemın tüm gücünün

³⁴⁷ Guerin, s. 80.

³⁴⁸ Plank, s. 187.

³⁴⁹ Strauss, s. 192.

³⁵⁰ Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, s. 225.

³⁵¹ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 41.

³⁵² Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 122.

³⁵³ John Armstrong, s. 99.

kendilerinde olmasını isteyen rahipler, insanları sözde erdemli olmayan her şeye karşı öfkelenmiş, zulüm ve eziyete teşvik etmiştir. O, iyi düşünülmüş alçaklık dediği bu durumun, aynı zamanda Yahudi din adamlarının da güç sahibi olmasını sağlayan şey olduğunu düşünmektedir.³⁵⁴

Din adamlarının yeryüzünde var olan yalanın en yaygın biçimi olduğunu söyleyen Nietzsche'ye göre, bir rahibin doğru olduğunu düşündüğü her şey yanlış olmalıdır. O, bunu bir doğruluk ölçütü olarak kullandığını dile getirir ve rahiplerin etki ettiği her yerde değer yargılarının altüst olduğunu söyler. Ona göre, din adamlarının bu yargılara yaptığı müdahaleler neticesinde “doğru” ile “yanlış” kavramları mecburen yer değiştirmiş, yaşama en çok zarar verene “doğru”, onu zenginleştiren, derinleştiren, onaylayan, yücelten ve muzaffer kılan her şeye ise “yanlış” denilmiştir.³⁵⁵

Nietzsche'ye göre rahiplerin değer yargılarıyla oynamasını bu denli kolaylaştıran ve doğru-yanlış kavramlarının karar merci haline getirilmesine sebep olan şey; onların sözlerinin insanların nazarında bilimden bile daha kesin bir gerçeklik barındırıyor olmasıdır. Bu durumun farkında olan rahipler, söz konusu kavramları Hıristiyanlığa hizmet edecek ve çıkar sağlayacak şekilde yeniden yorumlamış ve tanımlamışlardır. Böylelikle Hıristiyanlık tüm değerlere egemen hale gelerek her konuda söz hakkı sahibi olmuştur.³⁵⁶

VII. HIRİSTİYAN METAFİZİĞİ ELEŞTİRİSİ

Nietzsche metafizik değerlendirmesini büyük oranda Hıristiyanlık üzerinden yapmıştır. Metafizik eleştirisini gerçekleştirirken, bu kavramı Hıristiyanlığa olan etkisiyle beraber ele almıştır. Hıristiyanlığın metafiziksel söylemler yoluyla hayatı inkâr ettiğini ve öteki dünya ile ilgili vaatlerde bulunarak insanlığı aldattığını ileri sürmüştür. Nietzsche'ye göre Hıristiyan inancının temelinde yer alan, özne ve nesne gibi durağanlık kategorileri oluşturmak ve her fiilin arkasında bir fail aramak gibi tasarımlar yahut alışkanlıklar olmaksızın gerçekliğin anlamlandırılmayacağı yönündeki eğilim, kişilerin metafizik yüklü bir arka planla dünyaya yönelmelerine sebep olmaktadır. Bu

³⁵⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 138.

³⁵⁵ Nietzsche, **Deccal**, s. 16.

³⁵⁶ Nietzsche, **Deccal**, s. 18.

yolla yaşanan dünya değersizleştirilmekte ve yeni bir dünya tasarlanmaktadır. Metafizik aracılığıyla öteki dünya tasarımını ortaya koyan Hıristiyanlık, insanları gerçek dünyadan koparmakta ve kolayca tahakküm altına almaktadır.

A. Hıristiyanlığın Metafizik Anlayışı

Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisinin çıkış noktalarından birini Batı metafiziği oluşturmaktadır. O, metafiziği oluş dünyasının tamamının dışında kalan ikinci bir dünyaya, hakiki bir dünyanın varoluşuna beslenen inanç olarak tanımlar.³⁵⁷ Ancak Nietzsche metafiziğin öne sürdüğü görünenin arkasında bir hakikatin var olduğu yönündeki bu düşünceyi görünüşlerin fenomenal dünyası dışında bir hakikatin olamayacağını söyleyerek reddetmiş ve bu nedenle metafizikçileri “arka dünyacılar” olarak tanımlamıştır.³⁵⁸

Metafiziksel düşüncenin dünyayı; beden ve tene, düş ve gerçeğe, nesne ve görülemeyene böldüğünü söyleyen Nietzsche, nesnelere ardında nelerin olduğu konusunda beyanda bulunmanın olanaksız olduğunu ifade etmiştir. Dünyaya dair kendi duyu tecrübelerimizin dışına çıkmanın, başka bir dünyanın var olup olmadığını test etmenin ve güvenilir veriler sağlamanın mümkün olmadığını dile getirmiştir.³⁵⁹ Metafizik aracılığıyla varoluşun duyuüstü bir dünya adına yargılanıp değersizleştirildiğini ileri sürmüş ve metafiziğin, en temel yanlışları sanki onlar en temel hakikatlermiş gibi insanlığa sunan, hakikat kavramını ikonlaştıran sözde bir bilim olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁰

Nietzsche metafiziksel görüşlerin kaynağının insanın kaostan kaçınma isteği olduğunu söyler.³⁶¹ Ona göre insan kaotik bir imaja sahip oluş dünyası karşısında kendisini tehlikede hisseder, kaygılanır ve anlamsızlık duygusuna kapılır. Bu duyguyu ortadan kaldırmak, anlamsızlığı giderebilmek için bir formüle ihtiyaç duyar ve bir

³⁵⁷ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 32.

³⁵⁸ Zudeick, s. 90.

³⁵⁹ Robinson, s. 14.

³⁶⁰ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 948.

³⁶¹ Gunnar Skirbekk ve Nils Gilje, **Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**, Emrah Akbaş ve Şule Mutlu (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2006, s. 450.

büyücünün yani metafiziğin yardımına başvurur.³⁶² Metafizik aracılığıyla söz konusu anlamsızlığın ardında bir anlamın olduğuna dair teorisini geliştirir ve var oluş karşısında bir neden arayışı içerisine girer. Nietzsche varlıktan yola çıkılarak geriye doğru uzanan bir neden arayışını yersiz bulmaktadır. “İlk neden” denilen şeye ulaşabilmek için varlığa niçin sorusunu sormak anlamsızdır. Çünkü “ilk neden” bu şekilde iz sürülerek ulaşılabilecek bir forma sahip değildir. Hıristiyanlık bu durumu dikkate almayıp -kasıtlı bir şekilde- görmezden gelmektedir. Hıristiyanlık varlığın ardında yattığı düşünülen anlamı kendi bünyesinde barındırdığını iddia ederek kendisine taraftar edinme çabasıdır.³⁶³

Nietzsche metafiziksel görüşlerin kaynağında yer alan bir diğer etkenin de bilinmezlik olduğunu ifade etmektedir. Ona göre metafizik, insanın girmiş olduğu bilinmezlik çıkmazının bir getirisidir. İnsan için bilinmeyen bir şeyin sebebini - metafizik yoluyla- bir nedene bağlamak sakinleştirici ve rahatlatıcı bir şey olmuştur. Doğru ya da yanlış herhangi bir açıklamaya inanma halini, hiçbir açıklamanın olmaması haline tercih eden insan nitekim Hıristiyanlığın ağına düşmüştür. İnsanın bilinmezliğe dair yapılacak bir açıklamaya duyduğu ihtiyaç Hıristiyanlık tarafından art niyetli bir şekilde kullanılmıştır. Hıristiyanlık söz konusu açıklamanın bizzat sahibi olduğuna yönelik yalanı insanlığa ikna edici bir formülle sunmuştur. Bunun için daha önce denenmemiş, yabancı bir açıklamayı değil; denenmiş, seçilmiş, insan doğasının yatkın olduğu ve yabancılaşma çekmeyeceği bir açıklamayı tercih etmiştir. Nietzsche Hıristiyanlığın bu formül etrafında yaptığı açıklama ile tüm sisteme hâkim olduğunu ve diğer tüm alternatif açıklamaları devre dışı bıraktığını söyler. Ona göre Hıristiyanlık yapmış olduğu açıklamada -oluş dünyasının bilinmezliğine karşı önlem alamayacağı ve bu duruma engel olamayacağı için- gerçek dünya yalanını öne sürmüştür. Bu nedenle Hıristiyanlık temeli itibariyle, sadece bir his olarak değil; aynı zamanda kozmik bir olgu olarak yaşamın reddedilmesi anlamına gelmektedir.³⁶⁴

³⁶² Nietzsche, **David Strauss: İtirafçı ve Yazar**, s. 47.

³⁶³ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 44.

³⁶⁴ Plank, s. 190.

B. Yaşanılan Dünyanın Değersizleştirilmesi

Nietzsche Hıristiyanlığı, “Cellat metafiziği” olarak nitelendirmiştir. Ona göre Hıristiyanlık, yalnızca içinde bulunduğumuz bu dünyanın gerçekliğini inkâr etmekle kalmamış, ayrı ve aşkın bir gerçeklik alanının olduğu hususunu bir inanç meselesi haline getirmiştir. Ancak oluşun ardında var olduğu düşünülen “gerçek dünya” algısı, yaşanılan dünyanın değersizleştirilmesine neden olmuştur.³⁶⁵ Varlığı bu şekilde görünen ve gerçek dünya olarak ikiye ayırmak insan yaşamının çöküşüne giden yolda atılan en büyük adımdır. Hıristiyanlığın savunduğu oluş dünyasının manasız ve gerçeklikten yoksun olduğu şeklindeki düşünce, insanı yaşamdan koparmıştır. Oluşun ardında var olduğu düşünülen gerçek dünya inancı, yaşanılan dünyayı değersizleştirmiştir.³⁶⁶ Duyuüstü olanın hakiki var olan olarak anlaşıldığı bu süreçte düşünceye dolayısıyla yaşama dair her şey tamamen Hıristiyanlaşmıştır.³⁶⁷ Onun Hıristiyanlık için söylemiş olduğu “cellat metafiziği” ifadesi de kendisini bu noktada anlaşılır kılmaktadır. O, Hıristiyanlığın metafiziği kullanarak insanı yaşamdan koparmasını mecazen bir nevi insanın ölümüne sebep olmasından ötürü cellatlık olarak nitelendirmiştir.

Nietzsche, Hıristiyanlığın oluş dünyasının ardında yer aldığını iddia ettiği ve “gerçek dünya” olarak adlandırdığı şeyin bir mit olduğunu ifade etmektedir. Ona göre idrak edilemeyen gerçek dünya “şimdilik” idrak edilemeyen gerçek dünya formülüyle Hıristiyanlar tarafından bir vaat unsuru haline getirilmiştir. Hıristiyanlık gerçek dünyayı idrak edebilmeyi samimi olarak tövbe eden, dindar ve erdemli kişilere vaat etmiştir.³⁶⁸ Nietzsche bu vaat aracılığıyla gerçek dünya fikrinin daha çekici ve ikna edici bir şekle bürünerek geliştiğini söyler. Ancak yalnızca dindar ve erdemli insanların idrak edebileceği bir dünya fikri Nietzsche’ye göre çelişkiden başka bir şey değildir.³⁶⁹ Şöyle ki; herkes tarafından idrak edilemeyen, deneyimleyebilmek için belli şartlara sahip olunması gereken bir dünya da nihayetinde bilinemez bir dünyadır. Öyleyse insanın bilinmezlik karşısındaki sorularına cevap bulabilmek ve kendisini avutabilmek adına

³⁶⁵ Lukacs, 69.

³⁶⁶ Doğan Özlem, **Felsefe Yazıları**, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993, s. 102.

³⁶⁷ Küçükalp, s. 9.

³⁶⁸ Strauss, s. 197.

³⁶⁹ Zudeick, s. 170.

ortaya koyduğu metafizik anlayışın bir ürünü olan gerçek dünya fikri, insanı bilinmezlik karşısında avutmak bir yana onu yeni bir bilinmezliğin içine hapsetmektedir.³⁷⁰

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık metafizik aracılığıyla ahlaklı olmak ve hakiki mutluluğu elde etmek gibi birtakım idealler geliştirerek insanı bu ideallerin öznesi haline getirir. İnsanı tabiatına aykırı olarak söz konusu idealleri elde etme amacına hizmet eder şekilde tasarlar. Oysaki insan herhangi bir amaç doğrultusunda var olmamıştır. Hıristiyanlık tarafından temsil edilen ve tamamen hayal ürünü olan, ahlaklı olmak yahut mutluluğa ulaşmak gibi idealler, insan doğasının amaçlayabileceği şeyler değildir. Hatta amaç kavramının kendisi de sonradan icat edilmiştir.

İdeal kavramını tanımlamak için put benzetmesi yapan Nietzsche, Hıristiyan ideallerini ortadan kaldırmanın putları devirmek anlamına geldiğini söylemiştir. Ona göre Hıristiyanlık ortaya koyduğu ideal dünya uydurmacası karşısında gerçekliğin değerini, anlamını ve doğruluğunu tüketmiştir. Hıristiyanlığın gerçek dünya diye adlandırdığı şey uydurma olan dünyadır. O, insanlığın “idealler” adı altında geleceklerini temin ettiğini sandıkları bir yalana boğulduklarını ifade eder.³⁷¹

C. Metafizik Aracılığıyla Tasarlanan Öteki Dünya: Ahiret İnancı

Hıristiyan dininde ahiret olgusu önemli bir yere sahiptir. Hıristiyanlıktaki ahiret anlayışı büyük oranda İsa ve onun Mesih yönü eksenindedir. Şöyle ki; İsa'nın yeryüzüne ikinci gelişi ile başlayan sürecin devamında “İlahi Mesih Devleti” kurulacak ve kıyametin kopuşu gerçekleşecektir. Kıyametin kopuşu neticesinde ahiret hayatı başlamış olacaktır. Hıristiyanlığın ahiret hayatına dair anlatımı ise cennet, cehennem ikiliği üzerinden yapılmaktadır. Ahiretteki yaşam, Hıristiyanlığın getirmiş olduğu öğretiyi kabul eden bilhassa Çarmıh hadisesinin gerçekliğine ve bu doktrin aracılığıyla kurtuluşa ereceğine inanan -Hıristiyanlığın ifadesiyle- iyiler için cennetle mükafatlandırılma; tüm bunlara karşıt olan ve iman etmeyen kötüler için ise cehennemle cezalandırılma şeklinde olacaktır.³⁷²

³⁷⁰ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 25.

³⁷¹ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 8.

³⁷² Şinası Gündüz, **Hıristiyanlık**, 4. Basım, İstanbul: İsam Yayınları, 2013, s. 98-99.

Nietzsche'ye göre üzerinde İsa figürünün olduğu haçın her yerde bulunması yüzünden yeryüzü, "adil olanın işkenceyle öldürülmesi"nin sembolize edildiği yer olup çıkmıştır. Hıristiyanlık cezalandıran bir dindir, Hıristiyanlıkla birlikte her şey cezaya, hak edilmiş cezaya dönüşmüştür. Hıristiyanlara göre insanlığın önünde bereket ve yaşam yahut lanet ve ölüm olmak üzere iki seçenek vardır. İnsan yaşamı ve bereketi seçmek istiyorsa İsa'ya tabi olmalı, kendisinin günahkâr olduğunu kabul etmeli ve İsa'nın çarmıhta bu günahlar nedeniyle öldüğüne iman etmelidir.³⁷³

Nietzsche, ahiret inancını bu inancın varlığı ya da yokluğu açısından değil; Hıristiyanlığın ele aldığı şekli itibariyle eleştirmektedir. Hıristiyanlığın ahiret inancı aracılığıyla biri sezilebilir diğeri anlaşılabilir, biri fani diğeri ezeli ve ebedi, biri yüksek ve arı diğeri hakir görülesi olan iki dünya arasındaki Platoncu büyük ayrımı onayladığını düşünmektedir.³⁷⁴ Bu bağlamda ona göre Hıristiyan dini hoş bir avutma gibidir.³⁷⁵ Yoksulluklardan kaçmak isteyen insanları, mutluluğa ve başka bir varoluşa sığınmaya olan ihtiyaçlarını kullanarak öte dünya fikriyle yüzyıllardır avutmaktadır. Hıristiyanlık tarafından acıya mahkûm edilmiş ve gücü elinden alınmış kişiler, sözü edilen bu inançla mutlu olduklarına inanmakta "mutluluk kuruntusu" yaşamaktadır.³⁷⁶

Nietzsche ahirete dair anlatıların ana unsurlarından biri olan cehennem bahsinin Hıristiyanlar tarafından belli bir amaç ve bilinçli bir yanlış anlatımla insanlığa tebliğ edildiğini düşünmektedir. Cehennem Hıristiyan inancında, Tanrı'nın kendisini sevmeyenleri cezalandırmak için gönderdiği yer olarak tanımlandığını söyleyen Nietzsche'ye göre Hıristiyanların bu anlatım ile amaçladığı şey yeterli insan sevgisine kavuşamama ihtimalinin ortadan kaldırılmasıdır. Bir diğer deyişle Nietzsche, Tanrının cehennemden kurtulmak isteyen kişiye kendisini sevmeyi şart koştuğu yönündeki inancın kaynağını, Hıristiyanlığın insanların kendisine sevgi duyacağından şüphe etmesiyle ilişkili bulmaktadır. Ona göre Hıristiyanlar cehennemi Tanrıyı sevmeyenlerin yanacağı bir yer olarak icat etmiş, cennete giden yol için ise sonsuz bir sevgi talebinde

³⁷³ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, 3. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 373.

³⁷⁴ Savater, s. 67.

³⁷⁵ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, s. 97.

³⁷⁶ Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüş**, s. 33.

bulunmuştur. Bu şekilde kendisine duyulacak sevgiyi zorunlu kılmış ve mensuplarının sayısının artmasını sağlamaya çalışmıştır.³⁷⁷

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık dünyayı değersizleştirebilmek adına ölümsüzlük inancına gereksinim duymuştur. Cehennem inancıyla insanlar üzerinde korku yoluyla bir egemenlik kurabileceği gerçeğini kavrayarak bu yolla onları tehdit eder hale gelmiştir.³⁷⁸ İnsanları öte yaşam umuduyla pasif bir güç haline getirerek onların uyuklamalarını sağlamıştır.³⁷⁹ Onun nazarında duyuların üzerinde başka bir dünya fikri ya da yaşama üstün olan değerler fikri, herhangi bir fikir değil bütün kurguların kurucu ögesidir.³⁸⁰ İkinci bir dünyaya olan inanç, yaşanan dünyada hissedilen çöküşün belirtisidir.³⁸¹

Öte dünya fikrini insanların gözünde daha çekici hale getirebilmek için bu dünyanın değersizleştirildiğini söyleyen Nietzsche, Hıristiyanlığın bu dünyadan tamamen el etek çekme ve mutlu olmak için öte dünyadaki yaşamı bekleme düşüncesini eleştirmektedir.³⁸² Ona göre bu düşünce etrafında toplanan insanlar yaşadığımız dünyayı ihmal etmiş, toplumun kötüye gitmesini suç oranlarının artmasını, ahlaki açıdan yozlaşmayı öte dünya umuduyla görmezden gelmiştir. Bir diğer deyişle ahiret inancının her şeyin daha iyi olacağına dair vaadi, insanların bu dünyadaki kötülöklere karşı duyarsızlaşmasına ve kayıtsız kalmasına neden olmuştur.³⁸³

VIII. HIRİSTİYAN AHLAKI ELEŞTİRİSİ

Nietzsche'nin ahlak eleştirisi, büyük oranda Hıristiyan ahlakının eleştirisi mahiyetindedir. O, ahlak konusundaki değerlendirmelerini, yaşamış olduğu çağın ve Avrupa'nın içinde bulunduğu ahlaki çöküşten sorumlu tuttuğu Hıristiyanlığı baz alarak dile getirmiştir. Nietzsche'ye göre ahlak, yüzyıllardır imtiyazlı bir din adamları sınıfının saldırısına uğramış ve Hıristiyanlığın güdümünde yanlış bir yorumlamanın güvenilir nesnesi haline getirilmiştir. Hıristiyanlığın ahlaki kullanım amacı, efendi-köle ahlakı,

³⁷⁷ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 204.

³⁷⁸ Zudeick, s. 110.

³⁷⁹ Nietzsche, **Deccal**, s. 83.

³⁸⁰ May, s. 97.

³⁸¹ Robinson, s. 71.

³⁸² Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 15.

³⁸³ Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüş**, s. 225.

sürü ahlakı, Musevi değerlerin yerini değiştirme çabası, onun Hıristiyan ahlakıyla ilgili eleştirdiği hususlardır.

A. Hıristiyanlığın Ahlakı Kullanış Amacı

Ahlak olgusunu pragmatist bir bakış açısıyla ele alan Nietzsche, bir ahlak anlayışının geçerliliğinin, insana ne derece yarar sağladığı hususuna bağlı olduğunu söylemektedir.³⁸⁴ Ancak ona göre Hıristiyan ahlakı, ahlaki eylemleri, bireyin yararını değil; toplumsal yararı ön planda tutan bakış açısıyla değerlendirmektedir. Hıristiyan bakış açısında topluluk, bireyden önemli görülmekte ve sürekli fayda geçici faydalara tercih edilmektedir. Bundan dolayı toplumun sahip olduğu sürekli fayda, bireyin şu andaki huzurundan ve sürekli faydasından hatta varlığını sürdürmesinden bile daha önemli hale getirilmektedir.³⁸⁵

Ahlaki eylemler ancak görünür bir biçimde tüm toplumun mutluluğu ve kaderi üzerinde belirleyici olduklarında erdem olarak kabul edilmekte, değer görmekte ve benimsenmeleri için önerilmektedirler. Toplumsal çıkarlar iyi, bireyin kendi çıkarını düşünmesi ise kötü olarak atfedilmektedir.³⁸⁶ Bu nedenle Hıristiyanlığın iyilik olarak adlandırdığı şey Nietzsche için şüphe çekicidir. Çünkü toplumsal açıdan iyi olan bir şey bireyin yararına olmayan kötü bir şey olabilir.³⁸⁷

Nietzsche, ahlak anlayışlarına aynı zamanda acıyla başa çıkabilmeleri ölçütüne göre değer biçmektedir. Onun için, ahlakın değeri; her dönemde ve her yerde var olan, insan ile acı arasındaki mücadelede insana ne derece yardımcı olduğuyla da ilişkilidir. Hıristiyan ahlakı insanı acıdan uzaklaştırmak bir yana insana ve hayata dair her şeyi yani yaşadığımız dünyayı yadsıma yoluyla kişinin ruhuna yeni acılar enjekte etmektedir. Acıyla mücadele noktasında başarılı olamayan ahlak anlayışının çürütülmesi ve yok edilmesi gerektiğini söyleyen Nietzsche, bu sebeple Hıristiyan ahlakını eleştirilerinin merkezine yerleştirmiştir.³⁸⁸

³⁸⁴ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 97.

³⁸⁵ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, s. 43.

³⁸⁶ Nietzsche, **Gezgin ve Gölgesi**, s. 101.

³⁸⁷ Plank, s. 186.

³⁸⁸ Tanner, s. 49-55.

Nietzsche ahlaki değerlerin Hıristiyanlık kalıbı içinde oluşturulmasına karşı çıkmış, bu değerlerin Hıristiyan Tanrısını haklı çıkarma gayretiyle ortaya atıldığını söylemiştir. Ona göre Hıristiyanlık ahlak düşünürlerini zapturapt altında bırakmış ve ahlaki dünya düzeni yalanına onları ortak etmiştir.³⁸⁹ Bunun sonucunda ise baskıcı, sert ve akla aykırı olan her şey bu düşünürler tarafından ahlak olarak adlandırılmıştır. Ona göre ahlak sınırlandırılmış ufuklar ve daraltılmış bakış açılarıyla kişiyi ödevlerle dolu bir yaşam tarzına mecbur bırakmakta, ona taşıyamayacağı birtakım sorumluluklar ve misyonlar yüklemektedir.³⁹⁰ Bu nedenle ahlak Hıristiyanlığın elinden alınmalı ve Hıristiyan ahlaki daha fazla vakit kaybetmeden ortadan kaldırılmalıdır.³⁹¹ Hıristiyan kutsal metinlerinde bulunan ahlak hakkındaki açıklamaların incelenmesi halinde, insanlar onları karşılayamasın diye her alanda aşırı taleplerde bulunduğu görünecektir. Çünkü Hıristiyanlığın niyeti insanların daha ahlaklı hale gelmesi değil, tersine kendilerini mümkün olduğu kadar günahkâr hissetmeleridir.³⁹²

Nietzsche ahlaka dair eleştirilerinde “*gelenek ahlaki*” kavramından bahsetmektedir.³⁹³ Ona göre gelenek ile ahlak birbiriyle yakından ilişkilidir. Şöyle ki; ahlak kavramı gelenek etrafında geliştirilip yüceltilerek geleneğe itaatten ibaret bir şey haline getirilmiştir. Ancak gelenek denilen olgu insanlığın binlerce yıl önceki yaşam tarzını ifade ettiği için, geleneğe bağlı kılınan ahlak geç doğan bizler tarafından anlaşılabilirliğini yitirmektedir. O, ahlak ve gelenek arasında oluşturulan bu formülü, geleneğe bağlılığın azaldığı an ahlak duygusunun anlamını yitirecek ve insanlığı bir anlamsızlığa doğru sürükleyecek olmasından ötürü eleştirmektedir.³⁹⁴

Nietzsche'nin ahlakın şekillendiricisi olarak nitelendirdiği söz konusu gelenek elbette Hıristiyan geleneğidir. Ona göre Hıristiyan geleneği bize yararlı olanı emrettiği için değil, yalnızca emrettiği için itaat ettiğimiz üst düzey bir otoritedir. Geleneğe itaatın korku duygusundan kaynaklandığını söyleyen Nietzsche, Hıristiyan dininin insanın kendisine hakim olmasını, sağlayacağı faydalardan ötürü değil ahlakın ve geleneğin

³⁸⁹ Nietzsche, **Deccal**, s. 33.

³⁹⁰ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 103.

³⁹¹ Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, s. 180.

³⁹² Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 130.

³⁹³ Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 20.

³⁹⁴ Zudeick, s. 107.

egemen görünmesi için istediğini ifade etmektedir.³⁹⁵ Nietzsche'ye göre Hıristiyan ahlakı, esir alınan insanları özgürleştikleri an "ahlaksız" olarak yaftalayan, her türlü özgürlüğün ele geçirildiği bir sisteme dayalı bir ahlak anlayışıdır.³⁹⁶ O, "özgür", "bireysel", başına buyruk", "alışılmamış", "şaşırtıcı", "değişik", "istisna" olan her şeyin yani geleneğe aykırı olan her şeyin ahlaksızlık olarak nitelendirildiğini söylemektedir.³⁹⁷ Bir davranış, ne kadar akla yatkın olursa olsun şayet geleneğin dışındaysa yahut geleneğe direnmeyi temsil ediyorsa kötülük ve ahlaksızlık olarak adlandırılmaktadır.³⁹⁸

Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık "günah" kavramını yalnızca Tanrı'ya karşı işlenen suçlarla bağdaştırarak insanlığa zarar vermektedir. O, bir tek Tanrı adına hesap veriliyor ve sadece Tanrı'ya dair sorumluluk hissediliyor olması, insanların insanlara yaptığı hataların önemsenmemesi ve yargılanamayışının, günahkâr kişinin lehine; günahın ise aleyhine bir durum olduğunu söylemektedir.³⁹⁹

B. Efendi ve Köle Ahlakı

Nietzsche gerek hayatın kendisinin gerek bireyler arasındaki ilişkilerin kaynağında yer alan şeyi güç unsuru olarak adlandırır. Ona göre ahlakın mahiyetinin ne olduğu, bireylerin bu güç unsuruna ne ölçüde sahip olduklarıyla yani güçlü olup olmadıklarıyla belirlenmektedir. Ahlakı iki karşıt alana ayıran Nietzsche, güçlülerin teşekkül ettirdiği ahlak için "efendi ahlakı", güçsüzlerinki için ise "köle ahlakı" tanımlamasını yapar.⁴⁰⁰ O, XIX. yüzyıl Avrupası'nda mevcut olan ahlakın Hıristiyan geleneğinden çıkmış, güçsüzlükten zuhur etmiş bir köle ahlakı olduğunu söyler.⁴⁰¹

Nietzsche köle ahlakını; güçsüzlüğün sahte ahlaka çevrildiği, yalnızca güçsüzlükle ilgili şeylerin, ahlaki tavırlara dönüştürüldüğü bir tür yer altı fabrikası olarak nitelendirmektedir. Fakirler, zayıflar, hastalar, fiziksel ya da zihinsel olarak büyük yeteneklerden yoksun olanlar, düşkünler, hırstan yoksun olanlar, bunlar

³⁹⁵ Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 20.

³⁹⁶ Strauss, s. 257.

³⁹⁷ Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 19.

³⁹⁸ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, s. 88.

³⁹⁹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 143.

⁴⁰⁰ Hardin, s. 548.

⁴⁰¹ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 955.

Tanrı'nın hükümdarlığının varisleridir; seçilmişlerdir, İsa'nın sevgili kullarıdır. Beri yandansa güçlüler, hırslılar, dualar olmaksızın kendini savunmayı, merhametsizce saldırmayı becerenler, zenginler, sağlıklılar, kibirliler, şeytanın oğulları, öbür hayatta, hakikatte sıkıntı çekecek olanlar ve acı çekmiş kurbanlarının zevk dolu bakışlarının önünde cehennem ateşinde işkence edilecekler, sonunda Tanrı tarafından öçleri alınacak olanlardır.⁴⁰²

Nietzsche'nin ahlakta kabul ettiği iki tipten biri olan efendi ahlakı, Hıristiyan ahlakının karşıtı olarak ortaya koyduğu ahlak tipidir. Ona göre efendi ahlakı insana, kendi kendini yüceltme fırsatı verir, Hıristiyanlığın yaptığı gibi insana kendisini değersiz değil aksine değerli hissettirir. O, soylu ahlakı olarak da adlandırdığı bu ahlak tipine sahip insanları kendine güvenen ve kendisiyle övünen kişilikler olarak tanımlar. Nietzsche'ye göre bu kişiler gördüklerine değer vermeyi düşünmez, faydalandığı şeyi iyi, zararlı bulduğu şeyi ise kötü olarak algılar.⁴⁰³ Hayatın kendilerine vaat ettiği şeyi hayattan almak isterler ancak bunun bedava bir şey olmasını değil çabalayıp elde edecekleri bir şey olmasını tercih ederler.⁴⁰⁴

Nietzsche'ye göre Hıristiyan ahlakı söz konusu soylu yaradılıştan uzak olan sıradan kişiliklerin tercih ettiği bir ahlak sistemidir. Sıradan insanlar hiçbir zaman kendisine atfedilen değerler dışında bir değere sahip olmamış ve bunun için çabalamamıştır.⁴⁰⁵ En belirgin özelliği çıkar gözetmek olan bu kişilikler soyluların bir kazanç peşinde koştuklarını düşünerek onlardan kuşku duyarlar ve soylu olan tüm değerlere savaş açarlar.⁴⁰⁶ Köle ahlakına benimseyenler, güçlü olma arzusuna sahip olsalar da bunu elde edecek cesarete sahip değildirler. Güce ulaşamaması bu ahlak tipinde güçsüzlüğün yüceltilmesi ve bir erdem olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁰⁷

Canı yanmış, bastırılmış, acı çeken, bağımlı, kendisinden emin olmayan, yorgun bireylerin ahlakı olarak tanımladığı köle ahlakının, azla yetinen ve çok fazla

⁴⁰² Savater, s. 68.

⁴⁰³ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 192.

⁴⁰⁴ Nietzsche, **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, s. 235.

⁴⁰⁵ Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, s. 105.

⁴⁰⁶ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 28.

⁴⁰⁷ Cengiz Anık, **Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu**, 1. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018, s. 276.

sabırlı olan kişiliklere hitap ettiğini düşünmektedir. Bu kişiler, bilgeliğe karamsar bir kuşkuyla yaklaşmakta çabuk beğenilen ve alçakgönüllü olan şeylere ise değer atfetmektedir. Köle ahlakını benimseyen bu kişiler güçlü olan kişiye ise kin ve kıskançlık duyarak gücünün mutluluğunun sahici olmadığına kendini inandırmak için çabalamaktadır.⁴⁰⁸

Sözü edilen kin ve kıskançlık duygusu Nietzsche'ye göre kişide oluşacak köle ahlakı içgüdüünün temel sebeplerindedir.⁴⁰⁹ Bu kıskançlık duygusu beraberinde hınç duygusunu getirerek kölenin efendi olana bir diğer tabirle güçsüzün güçlüye savaş açmasına neden olur ve hınçlı insan prototipi ortaya çıkarır. Ona göre hınç; en çok anarşistler ve Yahudi düşmanları arasında kendisine yer bulmuş bir duygudur.⁴¹⁰ Hınçlı insandaki en çarpıcı yan, art niyetlilik ve değersizleştirme yeteneğidir. O, sevmeyi bilmez ve istemez; yalnızca sevilme ister.⁴¹¹ Kendisinden olmayan yahut kendi gibi olmayan her şeye “hayır” der. Hıristiyan ahlakı sözü edilen bu hınç duygusundan doğan değerlerin ortaya çıkmasıyla oluşturulmuş bir ahlaktır.⁴¹²

Hınç duygusunu doğa veya yasa gereği dezavantajlı olanların ayrıcalıklı olanlara karşı tepkisi şeklinde tanımlayan Nietzsche bu noktada, Hıristiyan köle ahlakını, Musevilere duyulan kıskançlığın hınçla birleşmesi sonucu Musevi geleneğine açılmış bir savaşın zaferi olarak yorumlamaktadır.⁴¹³ Ona göre Hıristiyanlık, sanıldığı gibi Tanrısal bir özden değil hınç duygusundan doğmuştur.⁴¹⁴ Hıristiyanlığın tarihi; kendilerini olmadıklarıyla tanımlayan, yapabilecekleriyle değil de başka bir şey olamayışlarıyla teselli bulan nüfusların tarihidir.⁴¹⁵

Hıristiyan ahlakını köleliğin bir uzantısı ve değişik bir formu olarak nitelendiren Nietzsche'ye göre kölelik Hıristiyanlık tarafından ruh disiplininin ve şartlandırılmasının kaçınılmaz aracı olarak görülmüştür. Köle nasıl ki bedensel özgürlükten mahrumsa ahlaka riayet eden kişi de ruhun özgürlüğünden mahrum

⁴⁰⁸ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, s. 225.

⁴⁰⁹ Safranski, s. 301.

⁴¹⁰ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 89.

⁴¹¹ Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, s. 147.

⁴¹² Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 51.

⁴¹³ Strauss, s. 58.

⁴¹⁴ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 101.

⁴¹⁵ May, s. 95.

olmaktadır. Ahlakın bireylerden talep ettiği şey Nietzsche'nin tabiriyle sahibinin köleye boyun eğdirmesinden farksızdır. O, insanın kendisinden boyun eğmeyi talep eden tüm ahlaki itkilere “neden boyun eğecekmişim?” sorusunu sorması gerektiğini söylemiştir.⁴¹⁶

Nietzsche köle ahlakının fonksiyonunu ise kendisine güvenmeyen, tek başına kalacak yeterliliğe sahip olmayan korkak kişiler için, varlığını başka birinin varlığına dayandırma işlevi görmesi şeklinde açıklamaktadır.⁴¹⁷ Zayıfları bir araya gelmeye eğilimli kişiler olarak tarif eden Nietzsche, bu noktadan hareketle köle ahlakı ile topluluk içgüdüleri arasında bir bağ bulunduğunu söyler. Topluluk içgüdülerinin bir sonucu olarak gördüğü bu ahlak tipini aynı zamanda sürü hayvanı ahlakı olarak da adlandırır ve Avrupa'da hâkim olan ahlak anlayışının -Hıristiyan ahlakı- sürü hayvanı ahlakı olduğunu ifade eder.⁴¹⁸ Ona göre ahlak, Hıristiyanlık tarafından zorla ele geçirilerek kişinin yaşamsal tüm faaliyetlerine karşı çıkan ve onu çöküşe sürükleyen bir olgu haline getirilmiştir.⁴¹⁹

C. Sürü Ahlakı

Nietzsche'nin ahlak görüşünde sürü ahlakı kategorisi önemli bir yere sahiptir. Onun felsefesinde sürü ahlakı, kendini mevcut değer yargılarına uydurmak için kendi benliğinden uzaklaşan insanların tercih ettiği bir ahlak çeşidi olarak tanımlanır. Sürü ahlakı, Hıristiyanlığın Batı dünyasında tesis ettiği, baş değer yaptığı ahlaktır. Nietzsche, Hıristiyanlığın sürü ahlakını kutsallaştırdığını ve kayıtsız koşulsuz kabul edilmesini talep ettiğini söylemektedir.⁴²⁰

Nietzsche'ye göre sürü ahlakı zayıf yaradılışlı kişiler arasında kendisine yer bulmuş, yaşam karşıtı karaktere sahip bir ahlak anlayışıdır.⁴²¹ Hayatın zorluklarına karşı dayanıksız olan ve varlıklarını sürdürmek için başkalarına ihtiyaç duyan sürü insanları, topluluk dayanışmasını ön plana çıkarmıştır. Kendini ve kendine benzeyenleri ayakta

⁴¹⁶ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 267.

⁴¹⁷ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 194.

⁴¹⁸ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 114.

⁴¹⁹ Tanner, s. 121.

⁴²⁰ Alexander Nehamas, **Nietzsche Açısından Edebiyat Olarak Hayat**, Cem Soydemir (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 302.

⁴²¹ Küçükalp, s. 19.

tutan bir değerlendirme tarzını; sürü ahlakını inşa etmiştir. Bu ahlak tipinin ve onun gereklerinin sınırları içinde yaşamış ve tüm eylemlerini, bu ahlakın değer yargılarına uydurmaya çalışmıştır. Nietzsche sürü insanını “alelade insan”, “nasipsiz”, “pazar yerinin sinekleri”, “küçük insan”, “kin insanı”, “örümcek” olarak niteler.⁴²²

Sürü insanının ahlak anlayışı, yaşama şartları ve ilişkileri tıpkı bir örümceğin ağı gibidir diyen Nietzsche’ye göre sürü insanı hem kendisini hem de azınlıkta olan sağlıklı insanları bu ağa tutsak etmektedir. O, sürü insanının sağlıklı kişilere karşı içten içe bir kıskançlık ve nefret beslediğini düşünerek bu kişilerin kanlarını yani onlara güç veren her şeyi zehirli bir sinek gibi emmek istedikleri söylemiştir.⁴²³ Aynı zamanda sürü ahlakının bireyleri edilgin kişiliklere dönüştürdüğünü ifade etmiştir.⁴²⁴

Nietzsche’nin bakış açısına göre insan doğasında yer alan sürü halinde yaşama içgüdüğü asıl içgüdüdür ve özerkliğe iten içgüdüden daha güçlüdür.⁴²⁵ Bu ahlak tipini benimseyenler belirli bir otoriteye bağlandıkları takdirde kendilerini güvende görmekte, aksi takdirde yani otoriteden yoksun kaldıkları takdirde, kendilerini tatminsiz, güvensiz ve günahkar hissetmektedirler.⁴²⁶ Bu zaafiyetin farkında olan Hıristiyanlık, sürü psikolojisi yoluyla insanları kolaylıkla yönlendirmekte ve kontrol altında tutmaktadır.⁴²⁷

Nietzsche sürü ahlakının çıkış noktasındaki eğilimin, “eşitlik” olduğunu ifade etmiştir. Eşitliği, rakiplerine karşı üstünlük kazanamayan kişinin, rakiplerinin güçlerini arttırmasını önleme çabası olarak değerlendirmiştir.⁴²⁸ Onun deyimiyle “*yeterince soylu olmayanlar*” Tanrının önünde eşit oluş formülü ile Avrupa’da hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. Bu formül sayesinde Avrupa’nın yazgısına egemen olarak, hastalıklı ve vasat bir Avrupa’nın mimarı haline gelmişlerdir.⁴²⁹

Eşitlik, Nietzsche’nin nazarında Hıristiyanlığın kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış olduğu bir kavramdır. Eşitlik aracılığıyla Hıristiyanlık, “sürünün ortak mutluluğunu sağlamayı” amaçlamaktadır. Çünkü sürünün kendisini mutlu hissetmesi,

⁴²² Baykan, s. 97.

⁴²³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, s. 63.

⁴²⁴ Tanner, s. 77.

⁴²⁵ Guerin, s. 167.

⁴²⁶ Anık, s. 274.

⁴²⁷ D’Iorio, *Platon Öncesi Filozoflar: Friedrich Nietzsche*, s. 47.

⁴²⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 79.

⁴²⁹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 75.

Hıristiyanlığın varlığını sürdürebilmesinin şartıdır. Hıristiyan dini güvence altında olmak ve tehlikesiz bir yaşam için eşitlik öğretisine muhtaçtır. O, eşitliği Hıristiyanların ağızlarından düşürmedikleri bir türkü olarak tanımlamaktadır.⁴³⁰

Nietzsche eşitlik doktrinini bir zehir olarak niteler ve eşitlik söyleminden daha zehirli bir şeyin olamayacağını ifade eder. Gerçekte adaleti tamamen ortadan kaldırmaktan başka bir işe yaramayan bu düşüncenin, adalet adına dile getirilmesini oldukça tehlikeli bulur. Eşit olmayanları eşit duruma getirmenin mümkün olmadığını, eşitlik fikri etrafında şimdiye kadar ölümcül, ürkütücü ve kanlı olayların cereyan etmiş olması durumunun, bu fikrin olağanüstü ve baş döndürücü bir zafermiş gibi algılanmasına neden olduğunu dile getirir. Bu durumu Fransız Devrimi üzerinden örnekleyerek bu devrimin ayartıcı bir gösteri olarak en asil kişileri bile baştan çıkarmaya yettiğini söyler. Oysa ona göre, Fransız Devrimi'ni bu kadar yüceltmenin, göklere çıkarmanın hiçbir makul gerekçesi yoktur.⁴³¹ Nietzsche için Fransız Devrimi, Hıristiyanlığın kardeşi ve devamıdır.⁴³² İğgüdüleri sınıflara, asillere ve imtiyazlara karşı olan son büyük köle başkaldırısıdır.⁴³³

Nietzsche Hıristiyanlığın “ihtilal”, “eşit haklar”, “barış” gibi sözcükleri sahiplenerek kendisine sahte bir imaj oluşturduğunu düşünmektedir. Ona göre bu sözcükler Hıristiyanlığın gerçekliğini değil tam aksini ifade etmektedir.⁴³⁴

Nietzsche Hıristiyanlığın “Tanrı kalbinizdekileri görüyor, kalbinizden geçenleri biliyor” şeklindeki söyleminin, kişinin Tanrı'yı yaşama karşı gizli bir düşman olarak algılamasına neden olduğunu söylemiştir. Ona göre kişi, hayata düşman olan bir Tanrıyı -üstelik kendi yarattığı hayatı lanetleyen bir Tanrı- bir müddet sonra hayattan çekip çıkaracaktır. Nietzsche işte tam da bu sebeple Hıristiyanlığın, Tanrısızlığa zemin hazırladığını, kişiyi Tanrısız bıraktığını ileri sürmektedir. Bundan ötürü Hıristiyanlığın hayatı yadsıma üzerine temelli bu ahlak anlayışı Nietzsche'ye göre günahkâr bir tavidir. O, yaşayarak hayatı lanetleyen, Tanrı'yı yaşama karşı bir varlık olarak nitelendiren Hıristiyanlığın, tüm bunlara rağmen hayat üzerinde hak iddia etmesini

⁴³⁰ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 57.

⁴³¹ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 113.

⁴³² Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 146.

⁴³³ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 63.

⁴³⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 76.

Tanrısal yahut genel bir ahlak yasası oluşturabileceğini düşünmesini ise saçmalık olarak nitelendirmektedir.⁴³⁵

D. Hıristiyan Ahlakının Temel Kavramları

Nietzsche'nin “*üç Hıristiyanca uyanıklık*” diye nitelendirdiği erdemler olan inanç, sevgi ve umut kavramları ona göre kişiyi hayata karşı kayıtsız hale getirme ve hipnoz etme işlevine sahiptir. O, sevgiyi kişinin şeyleri çoğu kere olmadıkları gibi görmesi durumu olarak tanımlar ve kişinin sevgi halindeyken, diğer tüm zamanlara göre, acılara çok daha rahat göğüs gerebildiğini, her şeye katlanabildiğini ifade eder.⁴³⁶ Nietzsche'ye göre sevgi, küçük insanlar için güç duygusunu elde etme yöntemidir. Sevginin gücü sayesinde umudunu da yitirmeyen insan inanç noktasında da tavrını sürdürür ve inanmaya devam eder. Hıristiyanlık bu nedenle sevgi unsurunu erdem olarak adlandırmış, kişinin sevmesini isteyen ve buna izin veren bir din olmuştur. Böylelikle kişi, yaşamın sunabileceği en kötü şeye yani Hıristiyan dinine bile tahammül edebilmiş, onunla olan bağını koparmamış ve inancını terk etmemiştir. Nietzsche Hıristiyan erdemlerini uyanıklık olarak tabir etmesinin ardında yatan nedeni bu şekilde açıklamaktadır.⁴³⁷

Hıristiyanlığın her konuda sevgiyi bu denli yüceltiyor ve her konuyu sevgiye indiriyor oluşu Nietzsche'nin nazarında problem teşkil etmektedir. Ona göre Tanrı inancı da Hıristiyanlık tarafından bu zemin üzerine inşa edilmiştir. Sevgi unsuruyla bağdaştırılan Tanrı anlayışı; sevgiden ötürü Tanrılaşmak yahut Tanrının çocukları olmak, Tanrının sonsuz sevgisini elde etmek ve beklentisinin yalnızca sevmek olduğu yönündeki anlatımlara neden olmaktadır. Hıristiyanlar sevgi duygusuna Tanrı adını vermişlerdir. Nietzsche Musevi topraklarda böyle bir duygunun ve Tanrı anlayışının uyanmasını büyük bir yenilik olarak değerlendirir. O, sevginin tuhaf dilinin insanlar arasında bir tür kendinden geçme duygusunun yeşermesine neden olduğunu düşünmektedir. Ona göre insanlar bu sayede Tanrının önünde yürüdüğünü ve içinde canlanmaya başladığını hissetmiştir. Nietzsche Hıristiyanlığın bu yolla, Tanrıyı insana

⁴³⁵ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 31.

⁴³⁶ Hıristiyanlıkta sevgi kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Taşpınar, **Dinler, Tarih ve Sembolizm**, s. 127-131.

⁴³⁷ Nietzsche., **Deccal**, s. 30.

indirerek pasifize ettiğini oysa doğru olan Tanrı inancının ahlaklı bir yaşamı tesis etmesi gerektiğini söylemektedir.⁴³⁸

Nietzsche Hıristiyanlığın insanlara aşılması olduğu umut duygusunun, herhangi bir gerçek mutluluktan çok daha büyük bir uyarıcı olduğunu düşünmektedir. O, acı çekenlere sunulan umudun, gerçeklerle uyuşmasa bile kırılmadığı ve yerine herhangi bir şey konulmadığı için varlığını sürekli olarak devam ettirdiğini düşünmektedir. Nietzsche Hıristiyanlığın inananlarına empoze etmeye çalıştığı bu duyguyu “öte-umut” olarak adlandırmaktadır. Ona göre öte-umut, mutsuzluğu onaylamakta ve insanları hayatın problemlerine karşı çözüm üretmekten alıkoyarak tembelliğe teşvik etmektedir. Hıristiyanlık herhangi bir konuda ümitsizliğe düşürülebilecek herkese karşı bir avcı konumundadır. Bu kişilerin peşinden koşup onlara pusu kurarak etkisi altına almıştır.⁴³⁹ O, her fırsatta övdüğü Grek kültüründe de umudun mutsuz insanları aynı durumda tutmasından ötürü kötülerin en kötüsü sayıldığını da sözlerine eklemektedir.⁴⁴⁰ Nietzsche’ye göre Hıristiyan ahlakı, en saf haliyle bir ölüm dürtüsü kültürünü temsil eder ve insanın kendine işkence etmesine ahlaki bir değer atfeder.⁴⁴¹

Hıristiyanlıkta güce karşılık “merhamet” duygusu yüceltildiğini ve “acıma” eyleminin bir erdem sayıldığını söyleyen Nietzsche bu eylemin bir erdem olmadığını aksine boşa harcanan bir duygu ve ruh sağlığına zararlı bir parazit olduğunu söylemiştir. Ona göre insan sadece acıma duygusundan ötürü iyilik yapıyorsa, aslında kendisine iyilik yapmış olur, diğerine değil. Acıma duygusunun bir enfeksiyon olduğunu ve çekilen acının bulaşıcı olduğunu söyleyen Nietzsche, Hıristiyan dini aracılığıyla sürekli canlı tutulan bu durumun bir ıstıraba dönüştüğünü dile getirmiştir.⁴⁴² Bu ıstırap Hıristiyanlık tarafından kutsallaştırılarak hedefe yerleştirilen trajik insan tipolojisi tarafından onaylanması sağlanmıştır.⁴⁴³

⁴³⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 141.

⁴³⁹ Nietzsche, **Tan Kızıllığı**, s. 55.

⁴⁴⁰ Nietzsche, **Deccal**, s. 29.

⁴⁴¹ Eagleton, s. 56.

⁴⁴² Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 248.

⁴⁴³ Eagleton, s. 55.

Bu doğrultuda Hıristiyanlığı bir acıma dini olarak tanımlayan Nietzsche, acımanın dünyayı birbirine kattığını ve büyük kayıplara yol açtığını düşünmektedir.⁴⁴⁴ Acımayı güç unsurunun karşıtı olarak değerlendiren Nietzsche'ye göre kişi acıma duygusunu hissettiğinde gücünü yitirmeye başlar ve depresif bir hal alır. Bu depresif hal kişinin ruh sağlığını bozan bir zehir gibidir. Hıristiyanlık ise bu nedenle insanlık için en öldürücü zehirdir.⁴⁴⁵

Acımanın aşılmasının üstün erdemlerden biri olduğunu düşünen Nietzsche'nin nazarında acıma hem sefaletin çoğaltıcısı hem de sefillik yaratan her şeyin koruyucusudur.⁴⁴⁶ O, Hıristiyanlığın acı çekenleri kolay bir av olarak gördüğünü ve bu nedenle insanlar üzerindeki etkisini arttırabilmek için onları acı çeken organizmalara dönüştürmeyi amaçladığını düşünmektedir.⁴⁴⁷

Merhamet duygusunun merhamet eden ya da merhamet edilen kişi için iyi sonuçlar doğurmadığını düşünen Nietzsche, kendisinin merhametten tiksınmesinin kalpsiz, insafsız ve duygusuz olmasıyla hiçbir ilgisinin olmadığını söylemektedir. O, merhamet duygusuyla hareket eden kişilerin, farkında olmadan “yazgının” rolünü çalmaya kalkıştıklarını ve merhamet edilen kişilerin içinde buldukları zor durumun bir anlamı olabileceği ihtimalini göz ardı ettiklerini düşünmektedir. Ona göre merhamet; aynı zamanda en bulaşıcı hastalık olan “ötekileştirme” duygusunu besleyen bir etken ve “öteki” üzerinden kurulan ideolojilerin temelidir.⁴⁴⁸

Hıristiyan anlayışında öne çıkan “komşunu sev”⁴⁴⁹ ilkesini de merhamet kavramı kapsamında ele alan Nietzsche'ye göre bu inanç, komşunun yardımına koşan kişinin kendi yolunu yitirmesine ve kendi çıkarlarına önem vermemesine neden olacaktır. Merhamet edilen kişi ise sürekli bir yardım beklentisi içerisinde olacağı için çözüm üretme politikasından uzak kalacaktır.⁴⁵⁰ O, Hıristiyanlığı merhamet dini olarak tanımlamakla beraber Hıristiyan merhametinin de ikiyüzlü bir karaktere sahip olduğunu

⁴⁴⁴ Zudeick, s. 110.

⁴⁴⁵ Savater, s. 69.

⁴⁴⁶ Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 20.

⁴⁴⁷ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 36.

⁴⁴⁸ Savater, s. 196.

⁴⁴⁹ Galatyalılar, 5:14.

⁴⁵⁰ Bartley, s. 4.

ayrıca sözlerine eklemektedir.⁴⁵¹ Merhamet, alçakgönüllülük, sabır, kardeşlik, hürmet duygularının Hıristiyanlığın içinden çıktığı kölelik kurumunun izlerini vurguladığını düşünmektedir.⁴⁵²

D. Musevi Geleneğin Değerlerini Değiştirme Çabası

Nietzsche'ye göre Musevi geleneğin elindeki değerlere sahip olamayan Hıristiyanlık, çareyi bu değerleri tersine çevirmekte aramıştır. Onun nazarında kölelikle özdeşleşmiş Hıristiyan ahlak değerleri, kaynağını kin ve baskıdan alan tasarlanmış bir düşmanlığın ürünüdür. Köleler aciz durumda olmanın getirdiği öfkeyi yeni türden bir ahlakı, yeni bir davranış kuralları dizisi yaratarak süblime etmişler; bu maksatla Musevi değerleri kötülerden yola çıkarak ahlaki değerleri yeniden tanımlamışlardır.⁴⁵³

Nietzsche, Hıristiyanlığın Yahudilikle girdiği mücadeleden sağ çıkabilmek adına “seçilmişlik” doktrininin gücünü de farklı formüller aracılığıyla bastırmak istediğini düşünmektedir. Bu bağlamda, ırksal üstünlük iddiasıyla varlığını idame ettiren Yahudiliğin alternatifi bir anlayışın oluşturulması gerektiğini düşünen Hıristiyanlık, ona göre, ruhsal üstünlük kavramını ön plana çıkarmıştır. Dindarların günâhkarların karşısında üstün; İsa'nın ise tüm kâinat karşısında üstün bir diğer deyişle Tanrı'nın oğlu oluşu Nietzsche'nin nazarında seçilmişlik doktrininin bir uzantısı ve Hıristiyanlar tarafından yeniden yorumlanışıdır.⁴⁵⁴

Nietzsche bu bağlamda Hıristiyanlığın öne çıkardığı “sevgi” kavramını da değerlendirir. Bu kavramın Hıristiyan dininin, diğer dinlere kıyasla önde bulunduğu en incelikli hilesi olduğunu ifade eder.⁴⁵⁵ Ona göre Hıristiyanlığın sevgi doktrinini bu denli ön plana çıkarması sonucu, Tanrı huzurunda tüm ruhlar eşit hale gelmiştir. Ancak toplum içerisinde yer alan bireylerin hiçbir koşula bağlı kalınmadan değer görmesi ve eşit kabul edilmesi durumu, tehlike arz etmektedir. Hıristiyanlığın bireyleri eşit kabul etmesi, insan türünün yozlaştırıldığı bir yaşam tarzının benimsenmesi sonucunu doğurmaktadır. Dejenere olmuşlara ve hastalara, türünün özelliklerini tam anlamıyla

⁴⁵¹ Tanner, s. 74-76.

⁴⁵² Hardin, s. 549.

⁴⁵³ Robinson, s. 32.

⁴⁵⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 145.

⁴⁵⁵ Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, s. 45.

taşıyan doğala uygun, sağlıklılarla aynı hatta daha yüksek bir değer biçilmesi, doğaldışılığın kanun haline getirilmesine neden olmaktadır. İnsan türünün refahı, hasta bünyelilerin, zayıfların ve dejenere olmuşların yok olmasıyla mümkün olacakken Hıristiyanlık tam da bu kişiler için koruyucu bir güç olmaktadır. Üstelik onlara kendilerine dikkat etmelerini, birbirlerini korumaları ve ayakta tutmaları gerektiğini öğretmektedir. Nietzsche, Hıristiyanlık diye adlandırılan bu sahte insanlığın yardımseverlikten anladığı şeyin yalnızca zayıfların birbiriyle dayanışması olduğunu da sözlerine eklemektedir.⁴⁵⁶

Sonuç olarak Hıristiyanlar yalnızca Musevilerin gücü temsil eden etkin Tanrısını, iyiyi temsil eden pasif bir Tanrıya dönüştürülmekle kalmamış aynı zamanda “seçilmişlik” inancını da hedefine yerleştirmiştir.⁴⁵⁷ Yahudilikteki “seçilmişlik”, “ırksal üstünlük” anlayışına karşı Hıristiyanlığın “eşitlik”, “ruhsal üstünlük” vaadi ile yaptığı başkaldırının neticesinde değerlerin tersine çevrilmesi mucizesi gerçekleşmiş zafer kölelerin olmuştur.⁴⁵⁸ Nietzsche’ye göre artık topluluğun her üyesi Tanrısallığa ulaşabilecek bir konumdadır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 182.

⁴⁵⁷ Zudeick, s. 147.

⁴⁵⁸ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s.108.

⁴⁵⁹ Max Scheller, **Hınç**, Abdullah Yılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015, s. 91.

SONUÇ

1844 yılında Almanya’da Hıristiyan bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelen Nietzsche, XIX. yüzyıl Avrupası’nın en önemli düşünürlerinden biridir. Onu bu konuma ulaştıran sebeplerden biri kuşkusuz Hıristiyan dinine olan eleştirel yaklaşımıdır. Nietzsche ve Hıristiyanlık arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır. Babası Protestan bir papaz olan Nietzsche, küçük yaşlarından itibaren Hıristiyanlık eğitimi almıştır. Okuduğu okullar, dini eğitime ağırlık veren okullar olmuştur. İlerleyen yıllarda Nietzsche, özellikle üniversitede almış olduğu filoloji eğitiminin neticesinde Hıristiyanlığı eleştirmeye ve yavaş yavaş Hıristiyanlıktan kopmaya başlamıştır. Nietzsche’nin Hıristiyanlık eleştirisini önemli kılan hususların başında, onun Hıristiyan pratiği ve doktrinini bizzat yaşamış biri oluşu gelmektedir. Nietzsche Hıristiyanlığı nesnel bir gözlemci olarak değil; bu geleneğin bir mensubu olarak analiz etmiştir. Onun konuya fazlasıyla hâkim oluşu, Hıristiyanlığı tenkit ederken kullandığı argümanların ve tenkit ettiği hususların çeşitliliğini sağlamıştır. Kullanmış olduğu dilin yapısı, retorığının zenginliği ve felsefi düşünce yönteminin farklılığı onun eleştirisini cazip hale getirmiştir. Gerek Hıristiyanlığın tümüne gerekse de inanç esaslarına yönelik yapmış olduğu bu eleştiriler teoloji açısından özel bir konuma sahiptir. Nietzsche’nin eleştirilerinin doğrudan din anlayışına değil; Hıristiyan dinine yönelik olduğu meselesi bu çalışmanın tartışma alanıdır. Nitekim onun eserlerinde dinin kapsamına giren konularda yaptığı eleştirilerin hedefinde Hıristiyan dini vardır. Din hakkındaki görüşlerinin birçoğu Hıristiyanlığa dair anlatımlardan oluşmaktadır.

Nietzsche hayatının önemli bir kısmında Hıristiyan inancını ve doktrinlerini tahlil etmek için büyük bir çaba içerisinde olmuştur. Hıristiyanlığın sadece bir dini inanç ya da kiliseler toplamı olmadığını; yüzyıllardan beri Batı kültürünün düşünsel arka planını oluşturduğunu ileri sürmüştür. Hıristiyanlığın otorite olarak kabul edilmesine karşı çıkmıştır. Onun düşünceleri, ateizm inancının değil; Hıristiyan dininin gerçekliği noktasındaki düşüncelerinin ve olumsuz tavrının bir sonucu olarak kabul edilebilir.

Bu bağlamda Nietzsche'nin Pavlus hakkındaki görüşleri, Pavlus'un Hıristiyan dinine etkisi konusu üzerinden tartışılmıştır. Pavlus'un Nietzsche'nin nazarında, Hıristiyan inancının ortaya çıkışında ve öğretilerinin tesis edilmesindeki rolü tespit edilmeye çalışılmıştır. Nietzsche Hıristiyanlığın Pavlus'un müdahaleleri neticesinde orijinalliğini kaybettiğini ve İsa'nın öğretilerinden uzaklaştığını savunmuştur. Bu müdahalenin tamamen bilinçli ve birtakım hedefler doğrultusunda yapıldığını öne sürmüştür.

Görüldüğü kadarıyla Nietzsche'nin Pavlus hakkındaki yorumları onun Hıristiyan dininin kurucusu İsa'ya dair fikirlerinin anlaşılması açısından önem ihtiva etmektedir. Hıristiyanlığın birçok yönünü eleştiren Nietzsche, konu İsa olduğunda bu tavrından uzaklaşmış ve İsa'nın öğretilerini Hıristiyanlıktan ayrı ele almıştır. Onun nazarında geldiği şekil itibariyle Hıristiyan inancı, İsa'nın getirmiş olduğu halinden oldukça farklıdır. Hıristiyanlığın bugünkü hali, İsa dönemindeki halinin tam tersi bir şekle sahiptir. İsa'nın ölümünün ardından Hıristiyanlık bir tersine dönüş yaşamış ve İsa'nın getirdiği tüm öğretiler yani gerçek Hıristiyanlık onunla birlikte yok olmuştur. Nietzsche'nin bu görüşleri onun eleştirilerinin hedefine yerleştirdiği Hıristiyan inancını İsa'nın öğretisi olarak değil; Pavlus'un tasarladığı bir din anlayışı olarak gördüğünü göstermektedir. Nietzsche'nin söz konusu eleştirileri onun "Tanrı öldü" sözünden yola çıkılarak ateizm düşüncesinin bir getirisi ve sonucu olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Ancak konu ayrıntılı bir şekilde tahlil edildiğinde, onun Tanrının ölümü ifadesiyle kastettiği şeyin, Hıristiyan Tanrısının ölümü olduğu gerçeğiyle karşılaşılacaktır. Konunun bu açıdan ele alınmamış olması Nietzsche'nin düşüncelerinin yanlış anlaşılmasına ve esasında karşıtı olduğu ateizmin bir savunusu olarak kullanılmasına yol açmıştır. Nietzsche ateizmi onaylayan görüşlere sahip olmak bir yana, kimi noktalarda ateizmi sert bir dille eleştirmekten geri kalmamıştır. O, bilime verilen önemin artması sonucu dinin insan hayatından çıkarılması ve ateizmin yaygınlaşması durumunu insanlığın başına gelen en büyük felaketlerden biri olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla onun düşüncelerinin temelinde din karşıtlığının değil; Hıristiyan inancına olan karşıtlığın olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Nietzsche'nin

eleştirileri, hedef aldığı konum gereği Hıristiyanlıkla ilişkilendirilebilir. Nietzsche ve Hıristiyanlık arasındaki ilişki incelendiğinde, onun eleştirisinin altında yatan sebebin; yaşamının erken dönemlerinde pratik anlamda, ilerleyen yıllarda yalnızca teorik anlamda içerisinde olduğu, sonrasında ise tamamen koptuğu Hıristiyanlığın; insanın doğuştan sahip olduğu inanma eğilimini karşılayacak ve tatmin edecek nitelikte olmadığı sonucuna varmasıdır. Nietzsche, Hıristiyanlığa olan inancın azaldığı ortamda Tanrı'ya inanma ve dindarlık eğiliminin arttığını gözlemlediğini ifade etmiştir. Bir dönem dindar bir yaşam sürmüş olmasına rağmen inancından; Hıristiyan dininin içerdiğini düşündüğü çelişkiler, tutarsızlıklar nedeniyle uzaklaşmıştır. Felsefi eleştirileri söz konusu olduğunda hedefinde yer alan husus, çoğu zaman din olgusu değil Hıristiyanlıktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Alpyağıl, Recep, **Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelenekler**, 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Anık, Cengiz, **Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu**, 1. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Armstrong, John, **Nietzsche'den Hayat Dersleri**, Azade Aslan (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.
- Armstrog, Karen, **Tanrının Tarihi**, Oktay Özel (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998.
- Aydın, Hüseyin, "Nietzsche Metafiziğinde Güç İstemi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 26, S. 1, 1984.
- Aydın, Mahmut, **İsa'ya Ne Oldu?**, 1. Basım, İstanbul: Otto Yayıncılık, 2011.
- Aydın, Mehmet, "Kilise", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 26, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.)
- Aydın, Mehmet, **Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Bahadır, Abdulkerim, **Jung ve Din**, 2. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Bartley, Kody Leland, "Nietzsche's Problems with Christianity: A Critical Analysis of Both Nietzsche and Christianity", **A Paper Submitted To The Faculty of Oklahoma Baptist University**, 2015, s. 3. https://www.academia.edu/14938207/Nietzsche_s_Problems_with_Christianity_A_Critical_Analysis_of_Both_Nietzsche_and_Christianity, 26/01/2019.
- Baykan, Fehmi, **Nietzsche'nin Felsefesi**, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 17-73.
- Cevizci, Ahmet, **Aydınlanma Felsefesi Tarihi**, 1. Basım, Bursa: Livane Matbaası, 2002.
- Cevizci, Ahmet, **Felsefe Tarihi**, 7. Basım, İstanbul: Say Yayıncılık, 2017.
- Çevikbaş, Sebahattin, "Nietzsche ve Nihilizm Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 15, S. 2, 2011.

- Danto, Arthur, **Nietzsche: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi**, Ahmet Cevizci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Delacampagne, Christian, **20. Yüzyıl Felsefe Tarihi**, Devrim Çetinkasap (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Deleuze, Gilles, **Fark ve Tekrar**, Burcu Yalım ve Emre Koyuncu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Norgunk Yayınları, 2017.
- Deleuze, Gilles, **Nietzsche**, İlke Karadağ (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2010.
- Deleuze, Gilles, **Nietzsche ve Felsefe**, Ferhat Taylan (Çev.), 2. Basım, Norgunk Yayınları: İstanbul, 2016.
- Demirhan, Ahmet, **Nietzsche ve Din**, 1. Basım, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.
- Diken, Bülent, **Nihilizm**, Aylin Onacak (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- D'lorio, Paolo, **Nietzsche'nin Sorrento Yolculuğu**, Burcu Bilgiç (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- D'lorio, Paolo, **Platon Öncesi Filozoflar: Friedrich Nietzsche**, Nur Nirven (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018.
- Droit, Roger-Pol, **Kısa Felsefe Tarihi**, İsmail Yerguz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Eagleton, Terry, **Radikal Kurban**, Aslı Önal (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Ekren, Uğur, **Felsefenin Perspektifinden J. S. Bach ve Richard Wagner'in Sanatı**, 1. Basım, Sentez Yayıncılık: İstanbul, 2016.
- Eliade, Mircea, **Dinler Tarihine Giriş**, Lale Arslan Özcan (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2014.
- Emden, Christian J., **Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche**, Gamze Varım (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Eyüpoğlu, İsmet Zeki, **Nietzsche: Eylem Ödevi**, 3. Basım, İstanbul: Broy Yayınevi, 1997.
- Granier, Jean, **Nietzsche**, Işık Ergüden (Çev.), 2. Basım, Ankara: Dost Yayınları, 2014.
- Guerin, Michel, **Kahraman Sokrates Nietzsche**, Kenan Sarıalioğlu (Çev.), İstanbul: Dharma Yayınları, 2006.

- Gündüz, Şinasi, **Hıristiyanlık**, 4. Basım, İstanbul: İsam Yayınları, 2013.
- Gündüz, Şinasi, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Hardin, Edwin Dodge, “Nietzsche's Service to Christianity”, **The American Journal of Theology**, C. 18, S. 4, (The University of Chicago Press, 1914) s. 551.
- Harman, Ömer Faruk, “İncil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 22, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000).
- Hick, John, “Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Tanrı kavramı”, Aydın Topaloğlu (Çev.), **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 28, 2005.
- Hollinger, Robert, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler**, Ahmet Cevizci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Holub, Robert C., **Nietzsche: socialist anarchist feminist**, New York: Camden House, 2005.
- Höffe, Otfried, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Okşan Nemlioğlu Aytolu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2008.
- Işık, Mehmet Fatih, “Nietzsche’de Tanrının Ölümü ile Oluşan Boşluğun Üstinsan ile İnşa Edilmesi”, **Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 2, S: 2, 2015.
- Jackson, Roy, **Nietzsche: Kilit Fikirler**, Nevra Yaraç (Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları, 2012.
- Jaspers, Karl, **Felsefe Konuşmaları**, Abdurrahman Aliy (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018.
- Jaspers, Karl, **Nietzsche**, Murat Batmankaya (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alkım Yayınları, 2008.
- Jung, Carl Gustav, **Nietzsche’nin Zerdüş’tü Üzerine Seminerler**, Turgut Berkes (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Karakaş, Tahir, “Deleuze’ün Nietzsche’si Üzerine”, **Cogito**, S: 82, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Kemalettin, Suut, **Büyük Muztaripler**, 1. Basım, İstanbul: Yükselen Matbaası, 1964.
- Kenny, Anthony, “Modern Dünyada Felsefe”, Burcu Doğan (Çev.), **Batı Felsefesinin Yeni Tarihi**, C. 4, İstanbul: Küre Yayınları, 2017, s. 43.
- Kökoğlu, Faruk, “Nietzsche ve Modern İnsanın Sonu”, **Tezkire Dergisi**, S. 25, 2002.

- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)**, İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2011.
- Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, 3. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.
- Küçükalp, Kasım, **Nietzsche ve Postmodernizm**, 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003.
- Lukacs, György, **Nietzsche Emperyalist İrrasyonelizmin Kurucusu**, Vural Yıldırım (Çev.), 1. Basım, Ankara: Epos Yayınları, 2014.
- Macfie, J. M., **Hint Efsaneleri**, Hüseyin Yılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2000.
- May, Todd, **Deleuze: Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?**, Sercan Çalcı (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kolektif Yayıncılık, 2017.
- Minski, Mauricio Lapchik, “Nietzsche and the New Testament: Jesus, Paul, and the Gospel According to John”, **The Hebrew University of Jerusalem Faculty of Social Sciences Department of Political Science**, 2016, s. 2. https://www.academia.edu/31143357/Nietzsche_and_the_New_Testament_Jesus_Paul_and_the_Gospel_According_to_John, 05/01/2019.
- Nehamas, Alexander, **Nietzsche Açısından Edebiyat Olarak Hayat**, Cem Soydemir (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Nietzsche, Elisabeth Foerster, “Wagner and Nietzsche: The Beginning and End of Their Friendship”, **Oxford University Press The Musical Quarterly**, C. 4, S. 3, 1918.
- Nietzsche, Friedrich, **Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne**, Ahmet İnam (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Nietzsche, Friedrich, **David Strauss: İtirafçı ve Yazar**, Osman Çeviktay (Çev.), 2. Basım, Say Yayınları: İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich, **Deccal**, Ayça Kaya (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Nietzsche, Friedrich, **Ecce Homo**, İsmet Zeki Eyüpoğlu (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Nietzsche, Friedrich, **Gezgin ve Gölgesi**, 3. Basım, Mustafa Tüzel (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Nietzsche, Friedrich, **Güç İstenci**, Nilüfer Epçeli (Çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2017.

- Nietzsche, Friedrich, **İnsanca, Pek İnsanca: I. Kitap**, Cemal Atila (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Nietzsche, Friedrich, **İnsanca, Pek İnsanca: II. Kitap**, Nilüfer Epçeli (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Nietzsche, Friedrich, **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, Sadi Irmak (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011.
- Nietzsche, Friedrich, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Ahmet İnam (Çev.), 7. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Nietzsche, Friedrich, **Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu**, İsmet Zeki Eyüpoğlu (Çev.), 10. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Nietzsche, Friedrich, **Putların Alacakaranlığında**, Suna Kutoğlu (Çev.), 1. Basım, Ankara: Alter Yayınları, 2009.
- Nietzsche, Friedrich, **Tan Kızılığ**, Özden Saatçi (Çev.), 5. Basım, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Nietzsche, Friedrich, **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası**, Mustafa Tüzel (Çev.), 2. Basım, Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul, 2018.
- Özlem, Doğan, **Felsefe Yazıları**, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993.
- Özkan, Senail, **Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe**, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2004.
- Plank, William, **Nietzsche ve Varlık**, Cem Kılıçarslan (Çev.), İstanbul: Mitra Yayınları, 2012.
- Razi, Fahreddin, **Hıristiyanlığın Reddine Yönelik Tartışmalar**, Hidayet Işık (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s. 67-68.
- Robinson, Dave, **Nietzsche ve Postmodernizm**, Kaan H. Ökten (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2000, s. 24.
- Russell, Bertrand, **Batı Felsefesi Tarihi**, Ahmet Fethi (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017, s. 408.
- Safranski, Rüdiger, **Nietzsche A Philosophical Biography**, Shelley Frisch (Çev.), London: Granta Books, 2002.
- Salaquarda, Jörg, "Nietzsche and Judaeo-Christian Tradition", Magnus, Bernd ve Kathleen M. Higgins (Ed.), **The Cambridge companion to Nietzsche**, United Kingdom: Cambridge university press, 1999.

- Savater, Fernando, **Nietzsche'nin İdeası**, Saliha Nilüfer (Çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Scheller, Max, **Hınç**, Abdullah Yılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Skirbekk, Gunnar ve Nils Gilje, **Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**, Emrah Akbaş ve Şule Mutlu (Çev.), 3. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.
- Sloterdijk, Peter, **Yeni Çağın Kötü Çocukları**, Şeyda Öztürk (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Edebi Şeyler Yayınları, 2018.
- Sönmez, Bülent, "Nietzsche'ci Ahlak ve Bir Zayıflık İdeolojisi Olarak Din", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları**, C. 8, S. 2, 2006.
- Strauss, Leo, **Nietzsche: İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Özgüç Orhan (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018.
- Tanner, Michael, **Düşüncenin Ustaları: Nietzsche**, Çetin Türkyılmaz (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007.
- Taşkın, Ali ve Metin Becermen, **Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi**, Kadir Çüçen (ed.), 1. Basım, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.
- Taşpınar, İsmail, **Din ve Fenomenoloji Arasında Yahudilik ve Hıristiyanlık**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Taşpınar, İsmail, **Dinler Tarih ve Sembolizm**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Taşpınar, İsmail, **Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi**, 2. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Taşpınar, İsmail, **Tarihten Günümüze İnançlar ve Dini Hareketler**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Tekin, Mustafa, **Kutsal'ın serüveni: Modern ve Postmodern Süreçte Dinin Sosyolojik Açılım İmkani**, 1. Basım, İstanbul: Açılım Kitap, 2003.
- Temizkaya, Ergun, "Modernite ve Postmodernite: Bazı Parametreler Açısından Bir Yaklaşım", <https://dergipark.org.tr/download/article-file/270516>, 20/02/2019.
- Young, Julian, **Heidegger'in Geç Dönem Felsefesi**, Elif Korkut (Çev.), 1. Basım, Dergâh Yayınları: İstanbul, 2017.
- Young, Julian, **Nietzsche**, Bülent O. Doğan (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Zudeick, Peter, **Şipşak Nietzsche**, Regaip Minareci (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Warburton, Nigel, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Güçlü Ateşoğlu (Çev.), 31. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

Ward, Bruce Kinsey, "Nietzsche's Critique of Christianity: An Exposition of The Anti-Christ", (**Yüksek Lisans Tezi**, McMaster University, 1975).

Wisser, Richard, "Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?", Mainz Üniversitesi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/14390>, 04/10/2018.

